

**ESBÂB-I NÜZÛL VE MÜNÂSEBÂTU'L-KUR'ÂN
BAĞLAMINDA KASAS SÛRESİNİN TEFSİRİ**

Esra TAŞ

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Yusuf ÇELİK
2022
Her Hakkı Saklıdır**

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Esra TAŞ

ESBÂB-I NÜZÛL VE MÜNÂSEBÂTU'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA
KASAS SÛRESİNİN TEFSİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Yusuf ÇELİK

ERZURUM – 2022

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Esbâb-ı Nüzûl ve Münâsebâtü'l-Kur'ân Bağlamında Kasas Sûresinin Tefsiri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

27.06.2022

Aslı ıslak imzalıdır

Esra TAŞ

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Yusuf ÇELİK danışmanlığında, Esra TAŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 01/06/2022 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Yusuf ÇELİK

İmza: Aslı ıslak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hasan YILMAZ

İmza: Aslı ıslak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL

İmza: Aslı ıslak İmzalıdır

Aslı ıslak imzalıdır
Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	4
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ESBÂB-I NÜZÛL BAĞLAMINDA KASAS SÛRESİ

1.1. ESBÂB-I NÜZÛL İLMİ	7
1.1.1. Esbâb-ı Nüzûlün Tanımı	8
1.1.1.1. Sözlük Anlamı	8
1.1.1.2. Terim Anlamı	9
1.1.2. Esbâb-ı Nüzûl'ün Önemi.....	10
1.1.3. Esbâb-ı Nüzûle Dair Bazı Eserler	11
1.1.4. Esbâb-ı Nüzûlun Âyetlerin Anlaşılmasındaki Görevi.....	11
1.1.5. Esbâb-ı Nüzûlü Bilmenin Faydaları	12
1.1.6. Nüzûl Sebeplerini Bilmenin Yolu	13
1.1.7. Esbâb-ı Nüzûl Rivâyetleri İçin Kullanılan Tâbirler	15
1.2. KASAS SÛRESİNİN ESBÂB-I NÜZÛLÜ	16
1.2.1. 51-55. Âyetlerin Esbâb-ı Nüzûlü	16
1.2.2. Elli Altıncı Âyetin Esbâb-ı Nüzûlü	18
1.2.3. Elli Yedinci Âyetin Esbâb-ı Nüzûlü.....	19
1.2.4. Altmış Birinci Âyetin Esbâb-ı Nüzûlü	20
1.2.5. Altmış Sekizinci Âyetin Esbâb-ı Nüzûlü	21
1.2.6. Seksen Beşinci Âyetin Esbâb-ı Nüzûlü.....	21
1.3. KASAS SÛRESİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	22
1.3.1. Kasas Sûresi'nin İsimleri ve Âyet Sayısı	22
1.3.2. Kasas Sûresinin Konuları	23

1.3.2.1. Vahiy	24
1.3.2.2. Tevhid.....	25
1.3.2.3. Âhiret.....	27
1.3.2.4. Kıssalar	28

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNÂSEBÂTU'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA KASAS SÛRESİ

2.1. MÜNÂSEBÂTU'L KUR'ÂN'IN TEFSİRDEKİ ÖNEMİ VE ESBÂB-I

NÜZÛL İLE İLGİSİ 33

2.1.1. Münasebet İlminin Tefsirdeki Önemi	34
2.1.2. Münasebet İlminin Esbâb-ı Nüzûlle Alakası	37

2.2. KASAS SÛRESİNDEKİ MÜNÂSEBETLER 39

2.2.1. Kasas Sûresinde İsim ve Konu Arasındaki Münâsebet.....	39
2.2.2. Kasas Sûresinin Neml Sûresi ile Münâsebeti.....	41
2.2.3. Kasas Sûresinin Ankebut Sûresi ile Münâsebeti.....	42
2.2.4. Kasas Sûresinin Baş Tarafıyla Sonu Arasındaki Münâsebet	43
2.2.5. Kasas Sûresinin Baş ile Ankebût Sûresinin Sonu Arasındaki Münâsebet.....	43
2.2.6. Kasas Sûresinin Sonu ile Ankebût Suresinin Baş Arasındaki Münâsebet.....	44
2.2.7. Kasas Sûresinin Baş ile Ankebût Suresinin Baş Arasındaki Münâsebet	45
2.2.8. Kasas Sûresinin Sonu ile Ankebût Sûresinin Sonu Arasındaki Münâsebet.....	45
2.2.9. Kasas Sûresi'nin Konuları Arasındaki Münâsebet ve Ayetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti.....	46
2.2.9.1. Hz. Musa'nın Kıssasını İfade Eden Âyetler Arasındaki Münâsebet.....	46
2.2.9.1.1. Âyetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti	46
2.2.9.2. Hz. Musa'nın Kıssası ve Firavunla Olan Mücadelesi İle İlgili Âyetlerin Münâsebetleri	48
2.2.9.2.1. Âyetlerin Bir Önceki Bölümle Münâsebeti	48
2.2.9.2.2. Âyetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti	48
2.2.9.3. Mekke Müşriklerin Olumsuz Tutumları ile Ehl-i Kitabın Olumlu Davranışlarını İfade Eden Âyetlerin Münâsebetleri.....	49
2.2.9.3.1. Âyetlerin Bir Önceki Bölümle Münâsebeti	50
2.2.9.3.2. Âyetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti	50

2.2.9.4. İman ile İnkâr Arasındaki Büyük Farkı İfade Eden Âyetlerin Münâsebetleri	52
2.2.9.4.1. Âyetlerin Bir Önceki Bölümle Münâsebeti	52
2.2.9.4.2. Âyetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti	53
2.3. HZ. MUSA’NIN KISSASINI İFADE EDEN ÂYETLER	55
2.3.1. Hz. Musa’nın Kıssasını İfade Eden Âyetlerin Tefsiri	55
2.3.1.1. Kasas Sûresinde Hurûf-ı Mukattaa.....	56
2.3.1.2. Firavun’un Zulmü.....	56
2.3.1.3. Hz. Musa’nın Çocukluğu.....	60
2.3.1.4. Hz. Musa’nın Gençliği	61
2.3.1.5. Kıssa-Siret Bağlamında Hz. Musa Kıssası	62
2.3.2. Âyetlerden Çıkarılan Sonuçlar	64
2.4. HZ. MUSA KISSASI VE FİRAVUNLA OLAN MÜCADELESİ	64
2.4.1. Hz. Musa Kıssası ve Firavunla Olan Mücadelesini Anlatan Âyetlerin Tefsiri .	64
2.4.1.1. Hz. Musa’nın Medyen’e Gidişi	65
2.4.1.2. İffet ve Hayâ	66
2.4.1.3. Hz. Musa’nın Mısır’a Dönüşü ve Tur’â Çıkışı.....	67
2.4.1.4. Hz. Musa’nın Firavun’a Tebliği	69
2.4.2. Kıssa-Siret Bağlamında Hz. Musa Kıssası.....	71
2.4.3. Âyetlerden Çıkarılan Sonuçlar	73
2.5. MEKKELİ MÜŞRİKLERİN OLUMSUZ TUTUMLARI İLE EHL-İ	
KİTABIN OLUMLU DAVRANIŞLARINI İFADE EDEN ÂYETLER.....	73
2.5.1. Mekkeli Müşriklerin Olumsuz Tutumları İle Ehl-i Kitabın Olumlu Davranışlarını İfade Eden Âyetlerin Tefsiri.....	73
2.5.1.1. Hz. Musa’nın Vahiy Alması.....	73
2.5.1.2. Tebliği Reddeden Toplulukların Âkıbeti.....	79
2.5.2. Kıssa-Siret Bağlamında Hz. Musa Kıssası.....	82
2.5.3. Âyetlerden Çıkarılan Sonuçlar	83
2.6. İMAN İLE İNKAR ARASINDAKİ BÜYÜK FARKI İFADE EDEN	
ÂYETLER	84
2.6.1. İman ile İnkâr Arasındaki Büyük Farkı İfade Eden Âyetlerin Tefsiri	84
2.6.1.1. Kainattaki Düzen ve Âhiretteki Şahitlik Meselesi	84

2.6.1.2. Karun Kıssası.....	86
2.6.2. Âyetlerden Çıkarılan Sonuçlar	89
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ.....	99

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESBÂB-I NÜZÛL VE MÜNÂSEBÂTU'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA
KASAS SÛRESİNİN TEFSİRİ

Esra TAŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yusuf ÇELİK

2022, 99 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Yusuf ÇELİK (Danışman)
Prof. Dr. Hasan YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL

Kur'ân'da yer alan konulardan birisi de kıssalardır. Kıssalarda iyi ve kötü insanların durumu anlatılarak iyiler örnek gösterilmektedir. Kur'ân'da bahsedilen kıssalardan Hz. Musa ve Karun kıssası Kasas sûresinde yer almaktadır. Kasas sûresinde Hz. Mûsâ'nın Mısır'da geçen çocukluğu, peygamberliği, ona inananları Mısır'dan çıkarması ve Firavun ile mücadelesi anlatılmaktadır. Ayrıca maddi güce dayanıp üstünlük taslayanların akıbetinin nasıl olduğu Kârûn kıssasında yer verilmektedir. Sûrenin son âyetlerinde Allah'tan başka hiçbir ilahın olmadığı vurgulanmakla birlikte herşeyin Allah'a döneceği belirtilerek sûre son bulmaktadır.

Bu çalışma, Kasas sûresini Esbâb-ı Nüzûl ve Münâsebâtı'l-Kur'ân ilim yöntemleri ile incelemektedir. Çalışmanın hedefi ise Kasas sûresinin âyetlerinin sebep-i nüzûllerini tespit ederek âyetler arası münâsebeti araştırıp sureyi ele almaktır.

Çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında tezimizin konusu önemi ve yönteminden bahsedilmektedir. Çalışmamızın birinci bölümünde sebep-i nüzûl ilmi ve sebep-i nüzûlün niteliği, Kasas Sûresi ile ilgili genel bilgiler ve Kasas Sûresinin sebep-i nüzûlü verilmektedir.

İkinci bölümde münâsebet ilminden ve âyetler arasında bulunan münasebetten, Kasas sûresinin âyetlerinin tefsirine ve Kasas sûresinin âyetlerinden çıkarılan sonuçlar açısından konu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kasas Sûresi, Sebeb-i Nüzûl, Kıssalar, Münâsebet İlmi.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****IN THE CONTEXT OF ASBÂB-I NUZÛL AND MÛNÂSABÂTU'L-QUR'AN
COMMENTARY ON THE SÛRAH OF KASAS****Esra TAŞ****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yusuf ÇELİK****2022, 99 Pages****Jury: Assoc. Prof. Dr. Yusuf ÇELİK (Advisor)****Prof. Dr. Hasan YILMAZ****Assist. Prof. Dr. Resul ERTUĞRUL**

One of the subjects in the Qur'an is the parable. In parables, the situation of good and bad people is explained and the good ones are exemplified. One of the parables mentioned in the Qur'an, the parable of Moses and Karun, is located in kasas surah. The Surah of Kasas describes Moses' childhood in Egypt, his prophecy, his expulsion of those who believed in him from Egypt, and his struggle with Pharaoh. In addition, the fate of those who rely on and brag about material power is included in the Karûn parable. In the last verses of the surah, the conquest of Mecca is stated, and thus the Messenger of God is comforted; it is emphasized that there is no god other than Allah, and the surah ends by saying that everything will return to God.

This study examines the Kasas sÛrah with the methods of Esbâb-ı Nuzûl and MÛnâsebâtu'l-Qur'an. The study aims to determine the reasons for the verses of the Kasas sÛrah and investigate the relationship between the verses and deal with the sura.

Our study consists of an introduction and two parts. In the introduction, the subject of our thesis is mentioned in its importance and method. In the first part of our study, general information about the cause-i-sinny science and the nature of the cause-and-reason, the Surah of Kasas, and the cause of the Kasas Surah are given.

In the second part, the subject is discussed in terms of the science of relations and the relationship between the verses, the interpretation of the verses of the Kasas sÛrah, and the conclusions drawn from the verses of the Kasas sÛrah.

Keywords: Tafsir, Kasas SÛrah, Sebeb-i Nuzûl, Parables, Science of Relation.

KISALTMALAR DİZİNİ

As.	: Aleyhisselam
b.	: İbn
bs.	: Baskı
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
İAD	: İslam Araştırmaları Dergisi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
h.	: Hicri
Hız.	: Hazreti
Krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphane
Sav.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Thk.	: Tahkik Eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y	: Yayın Tarihi Yok
ö.	: Ölüm Tarihi
vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
y.y	: Yayın yeri yok
yy	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Kur'ân'da olduğu gibi Kasas sûresinde de kıssalar geniş yer tutmaktadır. Kur'ân'da zikredilen kıssaların elbette pek çok gayesi vardır. Bunların en başında olayların en can alıcı noktaları anlatılarak muhatapların ibret almaları amaçlanır. Geçmişte yaşamış olan kavimlerin başlarından geçen olaylar anlatılarak onlar gibi davrananların aynı sonuçla karşılaşacağı vurgulanır. Kıssalarda iyi ve kötü insan profili sunularak insanları erdeme ve ahlâkî olgunluğa teşvik edip kötülüklerden sakındırılmak istenmektedir.

Kur'ân kıssalarının amaçları ele alındığında; Hz. Peygamber'in (a.s) ve inananların zorluklara karşı sabır ve direncini artırarak muhatapların olaylardan ders almasını sağlamaktır.

Kur'ân'ın anlaşılmasında birçok yöntem kullanılmıştır. Bunlardan birisi de esbâb-ı nüzûl ilmidir. Bu ilimle âyetlerin iniş sebepleri, yeri ve kişilerin halleri incelenerek ibret alınması sağlanmaktadır. Esbâb-ı nüzûl, bazı âyetlerin hangi durum, olay veya soru üzerine indiğini ortaya çıkaran ilimdir.

Çalışmamızda Kasas sûresinde yer alan Hz. Musa kıssası ve Karun kıssası sebeb-i nüzûl ilmi ve Münâsebâtü'l-Kur'ân ilminden yararlanılarak ele alınmıştır. Bu ilimler sayesinde Kasas sûresi daha iyi anlaşılmaktadır.

Tezimin hazırlanmasında ilmî birikiminden istifade edindiğim, tecrübeleriyle her daim yanımda olan saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Yusuf ÇELİK'e, kaynaklar konusunda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Hasan YILMAZ'a, konunun detaylandırılmasında etkin katkılarını gördüğüm Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL'a teşekkürü bir borç bilirim.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Erzurum 2022

Esra TAŞ

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim indiği günden itibaren insanlığın ufkunu aydınlatan bir rehberdir. İnsanın kendini tanıma, bilme ve anlama yolunda en büyük yol göstericidir. Doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayıran akla kılavuzluk eder. O, İslam dininin temel kaynağı olma özelliğini taşımaktadır.

Kur'ân surelerinde birden çok konu yer almakla birlikte bunlar birbirinden bağımsız olmayıp anlam bağlarına sahiptirler. Sûrenin içeriğinde yer alan âyetler bir bütünlük içerisinde birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bağlam, söz ile amaçlanan anlamı doğru algılayabilmek, bağlamı doğru bir şekilde tespit edebilmekle orantılıdır. Kur'ân'ın genel anlatım düzeni içerisinde her âyetin anlaşılmasının kolaylık derecesi farklıdır. Âyetlerin bazıları muhatap tarafından hemen anlaşılırken, bazı âyetlerin anlaşılabilmesi için sebeb-i nüzûllerinin bilinmesine ihtiyaç vardır. Ulûmu'l-Kur'ân bünyesinde birçok ilim ihtiva etmektedir. Bunlardan birisi de esbâb-ı nüzûl ilmidir.

Kur'ân'ı sağlıklı bir zeminde anlayabilmek için, Kur'ân vahyinin nüzûl döneminin şartlarını dikkate almak, Kur'ân mesajlarının sadece nüzûl dönemine mahsus olduğunu imâ olarak değerlendirilmemelidir. Kur'ân-ı Kerim'in doğru yorumlanabilmesi için âyetlerin indiği zeminin, zamanın, kültürel çevrenin, ortam psikolojisinin, sosyolojik yapının bilinmesi büyük katkı sağlamaktadır. Bu özelliklere hakim olan sahâbilerin önemini ortaya çıkaran en büyük etken de âyetlerin sebeb-i nüzûllerini bilme özellikleridir. Sahâbiler, bir âyet indirildiği zaman, âyetin inişine neden olan olayı ve nedenini, soru soran muhatapın hangi durumda olduğunu ve soruyu sormadaki amacını bilirlerdi. Bu durum âyetleri tefsir edebilmelerine ve hükümlerle sebepler arasındaki irtibatı kurabilmelerine yardımcı olduğu görülmektedir.¹

Kur'ân kıssalarını doğru algılayabilmek için, Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemin niteliklerini ve en başta da Hz. Muhammed (as) olmak üzere ilk muhâtapların yaşadıkları deneyimlerini ve psikolojik hallerini bilmenin gerekliliği, esâsen Kur'ân'ın işaret ettiği bir konudur. *"Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. Bunlarda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı ulaşıyor."*² meâlindeki âyet, Kur'ân'da anlatılan kıssaların, İslam'ı tebliğ

¹ İsmail Cerahoğlu, *Tefsir Usûlü*, (20.bs.), TDV Yayınları, Ankara 2011, 116.

² Hûd: 11/120.

esnasında karşılaştığı zorluklar ve yaşadığı sıkıntılar konusunda Hz. Peygamber'e (as) moral vermeyi amaçladığına delâlet etmektedir. Buna mukabil Hz. Muhammed'in (as) düşmanlarını ikaz etmek ve tehdit etmekte hedeflenmiştir. Kıssaların anlatış maksatlarına baktığımızda bilgi vermek değil, bilinç vermek ön plandadır. Bu âyetten anlaşılacağı üzere Kur'ân kıssalarında anlatılan konular ve verilen mesajlar, Rasûllah'ın (as) yaşadığı olaylarla çok yakından alakalıdır. Yani Rasullah'ın (as) yaşamış olduğu olayları bilmek, bu kıssalarda anlatılmak istenenleri ve verilen dersleri en güzel ve daha doğru bir şekilde anlamaya vesile olacaktır. Kıssalar, Rasûlullah'ı (as) teselli etmeyi ve iradesini güçlendirmeyi gaye edindiği gibi peygamberliğini delillendirmek konusunda da mühim bir görev yüklenmiştir.

Hz. Peygamber'i (as) teselli eden kıssalar aynı zamanda imanları nedeniyle yurtlarından kovulmaya, sıkıntıya ve baskıya maruz kalan müminleri de teselli etmektedir. Müminlere geçmiş kavimlerin kıssaları anlatılarak kendilerinden önce de çeşitli işkence ve azap türlerine uğramış olan, sonra inançları doğrultusunda sabreden müminlerin olduğunu belirtmiş olmaktadır. Yine onlara Allah'ın takdiriyle dünya hayatında zafer kazancakları veya karşıtlarının âhirette en acıklı ceza ile cezalandırılacakları haber verilmektedir.

Kur'ân kıssalarında verilen mesajlar, yalnızca vahyin indiği süreçte yaşamış olan insanlarla sınırlı değildir. Bu mesajlar, her dönemde inanan insanların karşılaşılabileceği sorunlara yönelik olduğu için evrensel bir özelliğe sahiptir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, naklettiği kıssaların gayelerini iki ana madde de özetlemektedir. Bunlar; peygamberi teselli etmek ve onun irade ve azmini bilemek. İnsanları düşündürmek ve onların ibret almalarını sağlamaktır. Kur'ân kıssalarının büyük bir bölümü , peygamber kıssalarıdır. Peygamberlerin ilk görevi ise tevhid inancını tebliğ etmektir. O halde Kur'ân kıssalarının temel konusu, tebliğ ve tebliğin metodlarıdır.

Kur'ân kıssaları, her ne kadar geçmiş konuları ele alıyorsa da kıssalarla kastedilen amaç, sadece geçmiş hakkında bilgi edinmek değil, bu olaylardan öğüt ve ibret almaktır. Bu nedenle kıssalar, iyilik ve kötülüğün çatışmasını konu edinir. Bu çatışmada iyilerin duygu ve düşüncelerini yanı sıra kötülerin duygu ve düşüncelerini de yansıtır. İyilik Hakk'tır, kötülük ise batıldır. Hakk'ın her daim muzaffer olacağı inancı, müminlerin hayata umutla bakmalarını sağlar. Mümin bir kişi böylelikle karamsarlıktan kurtulmuş

olur. Kıssalar iyi insanların duygu, düşünce ve davranışlarını nazarlara sunduğu gibi kötü insanların hallerini de gözler önüne sererek, onların düşünce yapılarını anlatır. Bu kıssalara vâkıf olan kişi, insanı da yakından tanımış olur. Kur'ân kıssalarında model karakterlerin, hâdiselerin, duygu ve düşüncelerin evrensellik arzettiği görülmektedir. Dolayısıyla Kur'ân kıssalarına dikkatli bir şekilde bakıldığında kıssalarda gerek kendi hayatında ve gerekse çevresindeki insanların hayatlarında yaşandığına tanıklık etmektedir. Özellikle din eğitimi yönünden model ve örnek göstermenin yararı büyüktür. Bu sebeple, imanın, kalbin derinliklerine nüfuz etmesi yönünden kıssaların önemli bir görevi vardır. Eğitim açısından önemli bir yönü de yaratan, insan ve evren arasında iletişim ve bir bağ kurmasıdır. Ayrıca kıssalarda toplumların helak edilmesine neden olan etmenler anlatılmakta, bunlardan alınacak ibretler ifade edilerek ardından ahlakî tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu da bize kıssaların tüm insanların hayatına etki ettiği sonucunu çıkarttırmaktadır.

Kur'ân kıssaları insanları doğru yola kavuşturmak için indirilmiştir. Doğru yol birdir ama o bire ulaştıracak yöntemler çeşitlilik barındırabilir. Bu da kişilerin farklı tarz ve konulardan etkilenmeleri nedeniyledir. Kimi insan olaylara daha mantıkî açıdan, kimisi ise duygu ön planda olduğu için kalbine ve vicdanına etki eden hitaplardan etkilenmektedir. Kur'ân kıssaları, değişik karakter taşıyan insanların her birine ayrı ayrı etki etmektedir. Kur'ân'daki kıssalar ne kuru akılcı ne de tamamiyle duygusal içeriktedir. İnsan yalnızca akıldan ibaret değildir. Akıl ve kalp bütünlüğünün sağlanması esastır. Kıssalar bazen kalp ve vicdana hitap ederek insanların duyguları harekete geçirilip eğitilmeleri hedeflenir bazen de akla hitap edilerek mantıkî delillerle kişinin kainattaki delilleri farketmesi sağlanmaktadır. Kur'ân hitabı içerisinde akılcı ve duygusallığı mezcederek itidal çizgi de yol almaktadır.³

Kur'ân kıssalarında, istisnâi durumlar dışında, yer ve zaman bilgisi verilmez. Ayrıca Hz. Yusuf kıssası hâric, kıssalarda kronolojik bir anlatım yoktur. Örneğin Tâhâ Sûresi'nde önce Hz. Musa'ya vahyin gelişi anlatılmış, daha sonra bebeklik ve çocukluk çağına ilişkin olaylar anlatılmıştır.⁴

³ Mehmet Sait Şimşek, Kur'ân Kıssalarına Giriş (4.bs.), Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2021, 93.

⁴ Tâhâ: 20/9-40.

Çalışmamızda Kasas sûresinde Hz. Musa kıssası ile bazı âyetlerin nüzûl sebeplerine yer verilerek ve âyetler arasındaki münâsebet incelenerek sûrenin daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır.

I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Kasas Sûresi'nin konusu, Hz. Musa kıssası ibret verici birçok hususu içinde barındırarak muhataba mesajlar vermektedir. Ayrıca Hz. Musa kıssası Rasûlullah'ın karşısında yer alan müşriklerin tutumlarına karşı bir cevap niteliği taşımaktadır. Karun kıssasında da servet ahlakına yer verilerek iman sahibi bir zihniyet ile inkarcı zihniyet arasındaki fark ortaya konmaktadır. Sûrenin son bölümünde ise tevhid inancı ve âhiret inancına vurgu yapılarak sûre son bulmaktadır. Bunun yanı sıra Mekke'de inen bu sûre Allah'ın birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme gibi inanç konularına önem vermektedir. Bu çalışmada sûrenin kimliği ve sûrede yer alan âyetler arası münasebet tespit edildikten sonra; müfessirlerin ilgili âyetlere yönelik yorumlarına ve âyetlerin sebab-i nüzûlüne yer verilerek sûrede geçen konular bütüncül bir bakış açısıyla ele alınacaktır.

Kur'ân-ı Kerim evrensel bir kitaptır. Kur'ân'ın vermiş olduğu mesajlar kıyamete kadar bütün zamanları kapsayacak ve bütün varlıkları içine alacak özellikler taşımaktadır. Kur'ân, tüm insanların ihtiyaçlarına cevap vermekte, onları doğruya iletmektedir. Kur'ân muhatabın ihtiyaçlarına cevap verirken bazen sözü edilen ihtiyaçlarla ilgili hükümler koymuş, bazen kişilerin ders çıkarmaları için kıssalara yer vermiş, bazen de âyetlerin iniş ortamında meydana gelen hadiselerle çözümler getirmiştir. Bazı âyetler kesin bir sebebe bağlı olmayıp bir hükmü ortaya koymak için nâzil olmuştur, bir kısmı da belli bir sebep neticesinde inmiştir. Sebeb-i nüzûl ilmi, belli bir sebebe bağlı âyetlerin iniş sebebiyle ilgili rivayetleri konu edinen bir ilim dalıdır.⁵

Araştırmamızda Kasas sûresi sebab-i nüzûl bağlamında ele alınmıştır. Sûrenin bazı âyetlerinin iniş sebepleri verilerek sûre içeriği hakkında kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Âyetlerin iniş sebepleri sûrenin daha iyi anlaşılması açısından çok mühimdir.

⁵ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, (48. bs.), İFAV Yay., İstanbul 2016, 218-219.

Kasas sûresinde, yüce peygamberlerin davet ettiği mutluluk yani iman yolunu gösteren ilahi mesajlar yer almaktadır. Bu anlamda Kasas sûresinin çalışma konusu olarak seçilmesi önemlidir. Amacımız bu sûrede yer alan âyetlerde müfessirlerin yapmış olduğu tefsirlere yer verip aynı zamanda âyetleri sebab-i nüzul çerçevesinde ele alarak âyetlerden hayatımıza yön veren ilkeler ve mesajlar çıkarmaktır.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Kur'ân-ı Kerim dinamik bir yapıya sahiptir. Bu özellik yapısının sonucu olarak çözüm üreten, yol gösteren, problemlere cevap veren bir kitaptır. Hz. Peygamber (a.s) toplumun yaşadığı sorunlara çözüm üreterek ve insanlığa rehberlik ederek insan topluluklarını adım adım ileri bir medeniyet seviyesine yükseltmiştir.

Her manalı kelime ve metin, bağlamına göre bir mana ve gaye taşır; bağlam farklılaştığında ise farklı anlamlara gelebilir. Kur'ân metnini kendi bağlamı çerçevesinde anlamaya çalışmak, en sağlıklı anlama ve yorumlama yöntemi olacaktır. Sözün aslına bağlı kalarak yapılan yorum, onu aslı olmayan bağlamdan kopararak daha sağlam bir zemine oturtmaktadır.

Kur'ân'ın anlatım yöntemlerinden biri olan kıssalar Kur'ân'da önemli bir yer tutar. Bu bağlamda kıssaları doğru anlamak, Kur'ân'ın büyük bir bölümünü anlamaktır. Kur'ân kıssalarını doğru anlayabilmek için, Kur'ân'ın nâzil olduğu dönemin özelliklerini ve başta Rasullah (a.s) olmak üzere ilk muhâtapların yaşadıkları deneyimlerini ve hâletiruhiyelerinin bilmenin gerekliliği, esasında Kur'ân'ın işaret ettiği bir konudur.⁶ Hz. Peygamber'in (a.s) ve çevresindekilerin yaşadığı olayları bilmek, kıssalarda anlatılmak istenenleri ve verilen mesajları anlamaya aracı olacaktır.

Bu çalışma, Kur'ân'ı doğru anlamak için, ilk önce Kur'ân'ın indiği dönemin dinî, ictimâî, siyâsî ve kültürel açıdan iyi bilmek gerektiğinden yola çıkarak, Kur'ân kıssaları hem sebab-i nüzûl bağlamında hem de asr-ı saâdet bağlamında okumayı ve yorumlamayı hedeflemektedir. Bu gayeyi gerçekleştirmek için rivayet ve dirayet dayalı ilimlerinin yani hadis ve siyer kaynaklarını bilmekten geçmektedir. Çalışmamızda en temel kaynağımız

⁶ Hud: 11/20.

Kur'ân'ın kendisi olmuştur. Diğer yandan bu çalışmada Esbab-ı Nüzûl yöntemi, Münâsebatu'l Kur'ân yöntemi ile âyetler anlaşılmaaya çalışılmaktadır.

Araştırma sadece verilerin ortaya konulması ile sınırlı kalmamış aynı zamanda kelime tahlilleri, disiplinlerarası karşılaştırmalar, her bir konunun alanında tetkik edilmesi şeklinde bir dizi konu ve yöntem içermektedir. Araştırmamızda Kasas sûresini incelerken âyetlerin anlaşılmasının arkaplanını oluşturan siyer tarihi çerçevesini dikkate aldık. Genel olarak siyer tarihi verilerini aktarırken doğrudan süre ile ilintili olanlarla münâsebet kurmaya çalıştık.

Çalışmamız, giriş ve iki bölümden şeklinde tasarladık. Girişte araştırmanın amacı, önemi ve yöntemi ele alınmaktadır. Birinci bölümde Esbâb-ı Nüzûl kavramına ve bu kavrama ilişkin anlamlara yer verilmektedir.

İkinci bölümde “Kasas Sûresindeki Münâsebetler” başlığı altında münasebet ilmi ve esbâb-ı nüzûl ilmi ile münâsebet ilmi ilişkisi ile ilgili bilgilere değindik. Daha sonra Kasas Sûresindeki münasebetler açısından ayetler dört alt başlık altında inceledik. Bu başlıklar şu şekildedir: Hz. Musa'nın kıssası, Hz. Musa'nın kıssası ve Firavunla olan mücadelesi, Mekkeli müşriklerin olumsuz tutumları ile Ehl-i kitabın olumlu davranışları, Mümin zihniyet ile inkarcı zihniyet arasındaki fark ortaya konmaktadır. Kasas Sûresinin Tefsirini âyetlerden çıkarılan hükümler açısından dört alt başlık altında inceledik. Her bir başlıkta, öncelikle konu ile ilgili zikredilen ayetlerin tefsirini kaynaklardan verdikten sonra âyetlerde yer alan Hz. Musa kıssası sîret bağlamında ele alınarak âyetlerden çıkarılacak sonuçlara yer verilmektedir. Tez bir değerlendirme ile sonlandırılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESBÂB-I NÜZÛL BAĞLAMINDA KASAS SÛRESİ

1.1. ESBÂB-I NÜZÛL İLMİ

Allahu Teala bu dünyada hiçbir şeyi boşuna yaratmamış her şeyi bir hikmet üzerine yaratmıştır.⁷ Her şey yaratılış hikmeti üzerine hareket eder. İnsan da yaratılış amacı olan kulluk ile Rabbine yaklaşır. Kur'ân-ı okuyup tefekkür eden her birey kulluğunun gereği olan itaat, ibadet ve ahlak ilkelerini tam manasıyla uygular.

İnsan fitri olarak bilme eyleminin ilk nüvesi olan merak ile kendini, bilme ve oluş eylemine hazırlar. Merak, sebeplerin niçin var olduklarını araştırarak doğru bilgiye ulaşmada yardımcı olan bir düşünce terimi olarak karşımıza çıkar. Kur'ân-ı Kerim okurken aynı zamanda onu tefekkür eden insan merak faktörüyle yaklaşp âyetleri anlamaya çaba sarf eder.

Kur'ân'ı anlamaya yönelik ortaya çıkan birçok ilim muhatapların aklındaki sorulara cevap vermiştir. Kur'ân ilimleri olarak geçen "Ulûmu'l-Kur'ân" da bu ilimlerden birisidir. İlim kelimesi çoğul olarak kullanılması neticesinde onunla, Kur'ân'ın anlaşılmasına farklı yönlerden fayda sağlayan ilimlerin kastedildiğini söylemek mümkündür.⁸ Bu ifadeye göre Kur'ân-ı anlamaya yönelik ilimler, "inişi, tertibi, toplanması, yazılması, okunması, tefsiri, icâzı, nâsihi, mensûhu ve hakkındaki şüphelerin giderilmesi bağlamında Kur'ân'ın anlaşılmasına yardımcı olan ilimlerdir" diye tanımlanabilir.⁹ Bu ilimlerin gayesi, âyetlerin sahih, şeffaf ve net bir şekilde açıklanıp anlaşılmasını sağlamaktır. Bu ilimlerin muhakkak kendi içlerinde ayrı ayrı değerleri vardır. Kur'ân'ı anlamaya yönelik bu değerli ilimlerden biri de esbâb-ı nüzûldür. Esbâb-ı Nüzûl kavramını incelediğimiz vakit âyetlerin iniş sebeplerini bizlere nakledildiğini fark edebiliriz. Bazı âyetlerin sebebi nüzûlünün olması âyetlerin içeriğinin anlaşılmasına büyük katkı sağlar.

⁷ Nahl: 16/3; Sâd: 38/27.

⁸ el-Akk, Hâlid Abdurrahmân, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduh*, (2.bs), Dâru'n-Nafâis, Beyrut 1986, 39.

⁹ ez-Zürkânî, Muhammed Abdülazim, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân* I-II, Daru'l Hadis, Kahire, I, 2001, 24.

Kur'ân'ın gayelerinden biri de insanlığın bireysel, sosyal alanlarda sorunlarını çözümleyip ihtiyaçlarını cevaplamaktır. Kur'ân-ı Kerim sözü edilen gayeyi gerçekleştirmek için hükümler koymuş, insanların ders çıkarması için kıssalara yer vermiş, kimi zaman da âyetlerin indiği ortamda meydana gelen olaylara ışık tutarak içeriği merak edilen konulara açıklık getirmiştir. Bu niteliğinden ötürü Kur'ân âyetlerini iki bölümde incelemek mümkündür. Bunlardan ilk kısım âyetler herhangi bir nedene bağlı olmadan inen âyetler, ikinci kısım âyetler ise belli bir nedene bağlı olarak inen âyetlerdir. Herhangi bir nedene bağlı olarak inmesi de âyetin nüzul ortamını bilmenin ve âyetle bağlantısını kurmanın Kur'ân'ın anlaşılmasındaki rolü ve önemi büyüktür. Kur'ân'da bir nedene bağlı olarak inen âyetlerin Tefsir İlmi'ndeki karşılığı esbâb-ı nüzûl ile isimlendirilir.¹⁰ Bir sebebe bağlı olarak indirilen âyetlerin iniş sebebi bilindiği vakit âyetin iniş hikmeti anlaşılabilir. Kur'ân-ı Kerim'de bazı âyetlerin iniş sebebinin bilinmesi âyetlerin anlaşılmasını kolaylaştırarak bizlere yol gösterir.

1.1.1. Esbâb-ı Nüzûlün Tanımı

1.1.1.1. Sözlük Anlamı

Esbâb-ı nüzûl, "esbâb" ile "nüzûl" sözcüklerinden oluşmuştur. Bu izafet terkinde yer alan "esbâb", "sebeb" sözcüğünün çoğul halidir. Sebeb lügatte metod, ip, belirti, manalarına gelir¹¹.

"Nüzul" sözcüğü, ne-ze-le- fiilinden masdardır. Yukarıdan aşağıya inmek veya iniş manasına gelmektedir¹². Aynı kökten türemiş olan "inzal" ve "tenzil" masdarları da indirmek manasına gelir. Ancak "inzal" topyekün indirme, "tenzil" ise parça parça indirmek demektir¹³.

¹⁰ Cerrahoğlu, 115.

¹¹ er-Râğıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *el-Müfredât, Kur'ân Kavramları Sözlüğü* I-II, (5. bs.), (Çev.:Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu), Yarı Yayınları, İstanbul 2019, 431.

¹²er-Râğıb el-İsfahânî, II, 418.

¹³er-Râğıb el-İsfahânî, II, 418.

1.1.1.2. Terim Anlamı

Âyetlerin iniş nedenleri manasına gelen esbâbu'n-nüzûlün terim anlamı ise "*Hz. Peygamber'in risâlet döneminde vuku bulan ve Kur'ân'ın bir veya birkaç âyetinin yahut bir sûresinin inmesine yol açan olay, durum ya da herhangi bir şey hakkında Rasûllah'a sorulan soru*"¹⁴ demektir.

Yapılan bu tanım incelendiğinde bazı âyet ve sûrelerin inişine neden olan niteliklerden birincisi herhangi bir hadisenin gerçekleşmiş olmasıdır. Bu özelliğe misal olarak şu rivayet zikredilebilir. Denildiğine göre "*Sana şarap ve kumar hakkında soruyorlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür...*"¹⁵ âyeti indiğinde sahâbîler söz konusu âyetin içkiyi yasaklamadığı düşüncesinden hareketle içmeye devam ettiler. Ancak muhâcirlerden biri bir gün sarhoş halde akşam namazını kıldırırken okuduğu sûreyi karıştırdı. Bunun üzerine "*Ey imân edenler! Sarhoşken ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın*"¹⁶ âyeti nâzil oldu.¹⁷

Tanımda geçen ikinci husus da, bazı âyetlerin birtakım özel durumlar sebebiyle indirilmiş olmasıdır. Hz. Ömer'in şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Yüce Allah üç kez benim temennim doğrultusunda âyet indirdi. Bir gün Hz. Peygamber'e (a.s) "*Ey Allah'ın Rasûlü! İbrahim'in makamını namaz yeri edinsek demiştim bunun üzerine, "... Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin...*"¹⁸ âyeti nâzil oldu.¹⁹

Bir defasında da: "*Ey Allah'ın Rasûlü! Evinize çeşitli insanlar girip çıkıyor, sizin o temiz eşlerinizi görüyorlar. Emir buyursanız da onlar örtünsünler*" demiştim. Bunun üzerine de, Ahzâb sûresinin elli üçüncü²⁰ âyeti nazil oldu.²¹

Farklı bir vakitte de Hz. Peygamber'in (a.s) eşlerinin kıskançlık sebebiyle etrafında toplanıp kendisini üzmelerinden dolayı: "*Eğer Rasûlullah sizi boşarsa, Rabbi ona sizden daha hayırlı eşler verir...*" demiştim. Bu talebim üzerine de, "*(Ey Peygamber hanımları!)*

¹⁴ Demirci, "Esbâb-ı nüzûl", DİA,TDV Yay., İstanbul 1995, XI ,360; ez-Zürkânî, I, 102.

¹⁵ Bakara: 2/219.

¹⁶ Nisâ: 4/43.

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned I-X, , Alemlü'l Kütübi, Beyrut 1998, II, 351.

¹⁸ Bakara 2/125.

¹⁹ el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim el-Cu'fi, el-Câmiu's-sahîh, Tefsîr, Sûre:2., Karınca & Polen Yayınları, İstanbul 2009, 220.

²⁰ Ahzâb: 33/53.

²¹ el-Buhârî, et-Tefsîr, Sûre: 2., 220.

Eğer o sizi boşarsa, Rabbi ona sizden daha iyi olan, kendini Allah'a veren, inanan, boyun eğen, tevbe eden, kulluk eden, dul ve bâkire eşler verebilir" âyeti²² nâzil oldu.²³

1.1.2. Esbâb-ı Nüzûl'ün Önemi

Esbâb-ı nüzûl ilmi, sahabe döneminden itibaren önemli görülmüş ve bu hususda birçok rivayet aktarılmıştır.²⁴

İbn Mesûd'un (ö. 32), *"Allah'a and olsun ki Allah'ın kitabında, nerede indiğini bilmediğim bir sûre ve kimin hakkında nazil olduğunu bilmediğim bir ayet yoktur. Buna rağmen Allah'ın kitabını benden daha iyi bilen birinin var olduğunu bilsem hemen ayağına gider, ondan faydalanırdım."*²⁵ ifadesi ile Hz. Ali'nin de (h.40), *"Sorunuz! Bana ne sorar iseniz size cevabını veririm. Kitabullah'tan bana sorunuz. Vallahi bir âyet yoktur ki, ben onun gecede mi, gündüzde mi, kırdan mı, cebelde mi nâzil olduğunu bilmeyeyim..."*²⁶ ifadesi nakledilmektedir.

Esbâb-ı nüzûlün, Hz. Peygamber'in (a.s) yaşadığı döneme ve şahsına dair bilgi içermesi âyetlerin kendi tarihine ve anlaşılmasına dair fikir sunmasından ötürü müfessirler bu tür rivayetlere ehemmiyet vermiştir.

Âyetlerin anlaşılmasında İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren esbab-ı nüzûl ve hadisler, tefsirin önemli kaynakları arasında yerlerini almışlardır. Sahabenin ise tefsirde büyük bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Zira sahabe bu konuda bir âyet inzal olduğunda o âyetin inişine neden olan olayı, sebebi gibi durumları her daim bilirdi.²⁷ Hz. Peygamber'in (a.s) daimi olarak yanında bulunan sahabe, sebep ve hüküm arasındaki ilişkiyi kurabiliyordu.

Âyetlerin sebep-i nüzûllerinin bilinmesi, âyetlerinin manasını ve hikmetlerinin anlaşılmasını kolaylaştırıp insanlara fayda sağlamaktadır. Âyetlerin anlamlarının

²² Tahrîm: 66/5.

²³ el-Buhârî, Tefsîr, Sûre: 2., 220.

²⁴ Cerrahoğlu, 116.

²⁵ Mahmut Sönmez, "Ebussuûd Efendi Tefsiri'nde Esbâb-ı Nüzûl", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 2018, 847.

²⁶ Ömer Nasûhî Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi: Tabakatu'l-Müfessirîn I-II*, Ravza Yayınları, İstanbul 2008, I, 221.

²⁷ Cerrahoğlu, 116.

bilinmesiyle âyetlerden anlaşılması gereken mana kolaylıkla ortaya çıkarılarak şüphelerin ve yanlışlıkların giderilmesini sağlar.²⁸

1.1.3. Esbâb-ı Nüzûle Dair Bazı Eserler

Sebeb-i nüzûlla ilgili eserleri incelediğimiz zaman İslâm bilginleri bu konuda II. Hicrî asırdan itibaren müstakil eserler te'lif etmeye başladığını görürüz. Bu eserlerin günümüze ulaşanlarından bazıları şunlardır:

(1)Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmet Vahidi, (h.468), *Esbâbü Nüzûli'l-Kur'an*, Kahire t.y.

(2) Celaleddin İbn Abdurrahman Suyûtî (h.911), *Lübâbu'n-nükûl fî esbâbi'n-nüzûl*, Tunus 1984.

(3) Abdulfettah el-Kâdî (h.1195), *Esbâb-ı Nüzûl*, (Çev.: Salih Akdemir), Ankara 1986.

1.1.4. Esbâb-ı Nüzûlun Âyetlerin Anlaşılmasındaki Görevi

Yüce kitabımızı değerli kılan en mühim noktalardan biri de Allah kelamı olmasıdır. Âyetlerin anlaşılabilmesi için bazı metodlar kullanılır. Bu metodlar arasında esbâb-ı nüzul ilmi de büyük bir yer tutar. Esbâb-ı nüzûlü bilmek âyetin veya sûrenin niçin, ne zaman, nerede, kimin için, hangi şartlarda gibi soruların cevabının bulunmasını âyet veya sûredeki ilâhi maksadın bilinmesini ve iniş hikmetinin anlaşılmasını sağlar.

Kur'ân'ın daha iyi anlaşılmasında âyetlerin nüzûl sebeplerini bilmenin önemi ve yeri konusunda iki görüşe rastlanmaktadır: Görüşlerden ilki âyetlerin nüzûl sebeplerini bilmek tefsir ilmi açısından büyük bir önem arzettiği için muhakkak kullanılması gereken bir metottur. Bu görüşü savunan Takiyyuddîn İbn Dakîk el-Î'd (h.720), Kur'ân'ın anlamını kavrama cihetinde en doğru yöntemin âyetlerin nüzûl sebeplerini bilmek olduğunu²⁹ ifade ederken; Vahidî (h.468) de âyetlerin nüzûl sebeplerini bilinmeden âyetin anlamının bilinemeyeceğini³⁰ ifade etmektedir.

İkinci görüşe göre ise âyetlerin sebebi nüzûllerinin bilinmiş olması Kur'ân'ın anlaşılmasında tek metod olmamakla beraber vazgeçilemez bir yararının olduğu

²⁸ es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân I-II*, (Çev.:Hüseyin Avni Çelik) Hikmet Neşriyat Yayınları, İstanbul 1987, I, 59.

²⁹ es-Suyûtî, *el-İtkân*, 59.

³⁰ ez-Zürkanî, I, 97.

görüşüdür. Âyetler anlaşılmaya çalışılırken belli bir disiplinle ilerlenmesi gerekmektedir. Aksi bir durum olan gelişi güzel tutumla hareket etmek Kur'ân'ı anlaşılmaz hale getirecektir. İlk müfessirlerin tefsirlerinde nüzûl sebepleri de mevcuttur.³¹

1.1.5. Esbâb-ı Nüzûlü Bilmenin Faydaları

Sahâbe vahyin bizatihi muhatabı, vahiy döneminde yaşanan tüm olayların şahidi durumundaydı. Bu durum tefsir alanında sahâbeyi üstün kılıyordu. Sebeb-i nüzûl, tamamen nakle ve rivâyete dayalı bir ilim dalıdır. Çünkü herhangi bir nakil veya rivâyet olmadan âyetlerin iniş nedenlerini etkileyen olayları kesin ve net bir şekilde tespit etmek mümkün değildir.

İnzâl oluş sürecinde vuku bulan olaylara vâkıf olmamak, çoğu zaman âyetlerin olduğundan farklı bir şekilde algılanmasına neden olmaktadır. Bu ise âyetin muhatabı olan insanlarda kafa karışılığına ve âyetlerin indirilişindeki hikmetin anlaşılmamasına neden olmaktadır.³²

Kur'ân'ı tam manasıyla kavrayabilmek için âyetlerin nüzûl sebeplerini bilmenin faydalarını şu şekilde derlemek mümkün görünmektedir:

1. Âyetlerin nüzûl sebepleri âyetlerden anlaşılması gereken hikmeti ortaya çıkarmaktadır. Yani âyetin manası daha iyi kavranır.³³ Hz. Peygamber döneminde yaşanan olaylarla âyetlerin inişi arasındaki ilişkiler açığa çıkar.
2. Âyetlerin sebeb-i nüzûlleri bilindiği takdirde âyetin yer alan hüküm tespit edilmektedir.³⁴
3. Âyetler ve sûreler arasındaki münasebet kurmaya yardımcı olur.³⁵
4. Tüm âyetlerin hıfzedilmesi ve âyetlerin anlamının kavranmasının kolaylaştırılması.³⁶
5. Tahsis³⁷ ve Hasr³⁸ şüphesinin kalkmasına yardımcı olur.³⁹

³¹ Ahmet Gündüz, "Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Müsbet ve Menfi Etkisi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 2016, 98-99.

³² Subhi es-Salih, *Mebâhis fî Ulumi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn Yayınları, Beyrut 2014, 130.

³³ es-Suyûtî, *el-İtkân*, I, 59.

³⁴ es-Suyûtî, *el-İtkân*, I, 59.

³⁵ Demirci, "Esbab-ı nüzul", *DİA*, XI, 361.

³⁶ Cerrahoğlu, 114.

³⁷ Ferhat Koca, *İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İSAM Yay., İstanbul 1996, 104.

³⁸ Koca, 132-133.

³⁹ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 228.

6. Âyetin sebab-i nüzûlüne hâkim olan kişi âyeti duyduğu zaman, âyeti kavrama noktasında idrak ve hıfzı kolaylaşır⁴⁰. Âyetin inişinden önce yaşanan olayları ve sebepleri öğrenen kişi âyetle ilgili bilgileri daha kolay kavrar ve kalıcı olarak aklında tutar.
7. Esbâb-ı nüzûl ilmi ile bazen âyet ve sûrelerin indiği dönemi belirlemek mümkün olduğu için âyetin veya sûrenin Medenî mi yoksa Mekkî mi olduğu anlaşılabilir.⁴¹
8. Bir olayın zamanını, mekanını, hangi sebepten dolayı indiğini, olayın kim(ler) tarafından gerçekleştirildiğini bilmek o olayın doğru anlaşılmasına neden olur. Benzer bir şekilde bir âyetin nerede, ne zaman, niçin ve kimler hakkında nâzil olduğunu bilmek de, o âyetten kastedilen mânânın kolaylıkla anlaşılmasını sağlar.⁴²

1.1.6. Nüzûl Sebeplerini Bilmenin Yolu

Sebeb-i nüzûl hakkında konuşmak ancak Kur'ân'ın nüzûlünü gören ve bu nüzûlün nedenlerini bilen kişilerden rivayet ve semaa dayandığı zaman caizdir. Buna göre, bir âyetin nüzûl sebebinin kabul görmesi için sahabeden nakledilmiş olması gerekir. Çünkü bu içtihad dışı bir konudur. Bu nedenden ötürü sahabe bu hususta kendiliğinden bir şey söylemiş olması mümkün değildir. Bu sadece görmeye ve zabta bağlıdır. Öyle ise âyetlerin nüzûl sebebini bilmenin tek yöntemi sahih rivayetlerdir.⁴³

Âyetin nüzûl sebebine dair birçok rivâyet varsa ilk önce bu rivâyetlerin sıhhat dereceleri tespit edilerek sahih olan alınır.⁴⁴ Bu durumda sahih rivayet de birden fazlası olması durumunda râvinin olayı bizzat görmesi veya sahih bir yolla gelmesi gibi özellikler rivâyetler arasında tercih sebebi sayılabilir.⁴⁵

Nüzûl sebebini bilmenin yolları şunlardır:

⁴⁰Mustafa Ali Işık, *Hazin Tefsirinde Esbâb-ı Nüzûl*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, 3.

⁴¹ Gündüz, 101.

⁴² Fethi Ahmet Polat, Mahmut Ay, Mehmet Akif Koç, Mehmet Ünal, Mesut Okumuş, Zekeriya Pak, *Kur'an İlimleri ve Tefsir Tarihi*, (2.bs), Grafiker Yayınları, Ankara 2021, 296.

⁴³ Mehmet Said Şimşek, "Esbabu'n-Nüzûl", *Şâmil İslam Ansiklopesidi*, Şâmil Yayınları, İstanbul 1990, II, 115.

⁴⁴ es-Sâlih, 146.

⁴⁵ es-Sâlih, 146.

1) Sebeb-i nüzûle ait bilgi bazen ilgili âyetle yer almaktadır. Yani, âyetle ne söylendiği yer aldığı gibi niçin söylendiği de ifade edilmektedir. Özellikle bazı ifade kalıplarının olduğu âyetlerde bu daha belirgindir.⁴⁶

- *يَسْأَلُونَكَ* ifadesiyle başlayan âyetler, Hz. Peygamber'e bir soru sorulduğunu ve ilgili âyetin bu nedenden ötürü indiğini gösterir.⁴⁷
- *وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ* ifadesiyle başlayan birçok âyetten anlaşıldığına göre, birilerine birşeyler söylenmiş onlarda tepki vermişlerdir. Ya da onlara birşeyler söylenecek olsa onlar da tepki vereceklerdir.⁴⁸
- *وَيَقُولُونَ* ifadesi ise ilahi mesajlara verilen tepkiler üzerine ilgili âyet nâzil olduğu sonucuna varılmaktadır.⁴⁹
- Kur'ân'ın ilk muhataplarının söz, davranış ve tutumlarının bir sonucu olarak bazı âyetlerde nüzûl sebebini kendi içerisinde barındırmaktadır.⁵⁰

2) Sebeb-i nüzûlü bilmenin farklı bir yolu da âyetlerin inişine bizzat tanıklık eden sahabeden veya bu bilgileri sahabeden öğrenmiş tâbiûnun nakliyle bilinir. Bu bilgilere hadis kaynaklarından, sebeb-i nüzullerini nakleden tefsirlerden ve bu bilgilerin derlendiği müstakil eserlerden ulaşılabilir.⁵¹

Nüzûl sebebi bilgilerinin elde etmenin yolu, nüzûl ortamına şahitlik etmiş olan sahabeden veya bilgi kaynağı sahabe olan tâbiûndan nakledilen rivayetlerdir. Bu yöntemle âyetlerin sebeb-i nüzulleri daha doğru bir yöntemle tespit edilir. Ancak bu rivâyetlerde şunlara dikkat edilmelidir:

- Nüzûl sebebi bilgilerinin sıhhati hadis usulü açısından yapılacak araştırmalarla belirlenmelidir. Diğer konularda olduğu gibi, bu alanda da sahih, zayıf ve uydurma rivayetlerle karşılaşmak mümkündür. Bu neden ötürü müfessir bu veriyi kullanırken seçici olmalıdır.⁵²

⁴⁶ Zekerîya Pak, Tefsir Usûlü, Bilimsel Araştırmalar Yayınları (1. bs), Ankara 2020, 202.

⁴⁷ Pak,202.

⁴⁸ Pak,202.

⁴⁹ Pak,202.

⁵⁰ Pak,202.

⁵¹ Pak,203.

⁵² Pak,204.

- Nüzûl sebab-i rivayeti sahih bir senetle gelmiş olsa da âyetin sözü edilen olay veya durum sebebiyle nâzil olduğunu kesin olarak göstermez. Sahabe, bir âyet inzâl olduğunda, önceden bazı olay ve durumlara şahit olup kendi içtihatıyla bunlarla âyet arasında bir ilişki kurmuş ve âyetin bu sebeple inmiş olduğunu düşünebilir.⁵³
- Âyetin nüzulünün nakledilen nedenle ilişkisi her zaman kesin olmadığı için, müfessirler nüzûl sebebini her zaman bağlayıcı bir bilgi kaynağı olarak görmediği durumlar olmuştur. Sonuç olarak, nüzûl sebab-i ile ilgili rivayetleri tefsirde kullanmak uzman işidir. Bu rivayetlerin bilgiye dönüştürülmesi ehil kişiler tarafından gerçekleştirilmelidir.⁵⁴

1.1.7. Esbâb-ı Nüzûl Rivâyetleri İçin Kullanılan Tâbirler

Nüzûl sebebiyle ilgili rivâyetlerde bazı özel tâbirlerin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan bir bölümü söz konusu ettikleri rivâyetin esbâb-ı nüzûle ait olduğu konusunda kesinlik ifade eder:

- (1) "سبب نزول هذه الآية" Âyetin nüzûl sebebi şudur".
- (2) "فأنزل الله هذه الآية" "Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi".
- (3) "فنزلت هذه الآية" ⁵⁵ Bu hâdise üzerine şu âyet nâzil oldu."

Görüldüğü gibi bu ifadelerde ya "sebeb" kelimesi bizzat zikredilmiş ya da "fâ-i sebebiyye" kullanılmıştır. Dolayısıyla bu da göstermektedir ki, sözü edilen ifadelerin dışındaki tâbirler, İslâm bilginlerine göre kesinlik değildir. Çünkü bu nitelikte olmayan tâbirler, sebab-i nüzule delâlet edebileceği gibi izah yapılan âyetin tefsiriyle ilgili olarak âyetin alakalı görüldüğü durum ve kimselere de işaret etmiş olabilirler.⁵⁶

⁵³ Pak,205.

⁵⁴ Pak,205.

⁵⁵ Fethi Ahmet Polat, Mahmut Ay, Mehmet Akif Koç, Mehmet Ünal, Mesut Okumuş, Zekeriya Pak, *Kur'an İlimleri ve Tefsir Tarihi*, (2.bs), Grafiker Yayınları, Ankara 2021, 297.

⁵⁶ Demirci, "Esbâb-ı Nüzûl", DİA, TDV. Yay., İstanbul 1995, XI, 361.

1.2. KASAS SÛRESİNİN ESBÂB-I NÜZÛLÜ

Bu bölümde Kasas sûresinin bazı âyetlerinin sebep-i nüzûlleri incelenmiştir.

1.2.1. 51-55. Âyetlerin Esbâb-ı Nüzûlü

Allah Teâlâ, Kur'ân'ın birçok âyetinde düşünüp⁵⁷ öğüt alması için insanları uyarmaktadır.⁵⁸ Akıl sayesinde kişi hayatı anlamlandırır, Allah'ın emir ve yasaklarındaki hikmeti kavrayarak iman eder. İslam'da akıl, düşünme, kavrama, kavrama değerlendirme ve keşfetmenin ön koşuludur. Kur'ân da ise *"akıl erdirmeyecek misiniz"*⁵⁹, *"bunda akleden topluluk için ibretler vardır"*⁶⁰, *"ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alır"*⁶¹ gibi akıl ve akletmekle ilgili birçok âyetle akli kullanmanın önemine vurgu yapılmıştır.

Kur'ân'ın emirlerinden biri de akletmek, olaylardan ders çıkarıp ibret almaktır. Kişinin hayatını anlamlandırması için düşünmesi şarttır. Her nimetin şükrü olduğu gibi akıl nimetinin de bir şükrü vardır. Akıl nimetinin şükrü onu doğru olarak kullanmakla oluşmaktadır.

Kasas sûresinin elli birinci âyetinde ise *" Gerçek şu ki düşünüp öğüt alsınlar diye biz sözü (vahyi) onlara birbiri ardınca ulaştırmışızdır."*⁶² ifadesi ile Kur'ân'ı düşünüp öğüt alalım diye indirildiği ifade edilmektedir. Bu âyetin sebep-i nüzûlü ise Suyûti'nin Esbâbü'n Nüzûl adlı kitabında *İbn Cerîr(h.310) ve Taberânî(h.360), Rifâa el-Kurazî'den nakledildiğine göre: "Andolsun ki biz, düşünüp öğüt alsınlar diye, sözü (vahyi) birbiri ardınca yetiştirmişizdir" âyeti benim de içinde bulunduğum on kişi hakkında nâzil oldu.*⁶³ ifadesiyle yer almaktadır.⁶⁴

⁵⁷ Bakara:2/44, 73,75, 76, 164, 170,171, 242; Âl-i İmrân: 3/65,118; Mâide: 5/58,100; En'âm: 6/32, 126,151 A'raf: 7/169; Enfâl: 8/22; Ra'd: 13/4; Nahl: 16/12, 67, Hac: 22/46; Mü'minûn: 23/80; Nûr: 24/61; Furkân: 25/44; Şuarâ: 26/28; Kasas: 28/60; Ankebût: 29/35,43,63; Rûm: 30/24,28; Yâsîn: 36/62,68; Saffât: 37/138; Zümer: 39/43; Mü'min: 40/67; Zuhuruf: 43/3; Câsiye: 45/5; Hadîd: 57/17; Haşr: 59/14; Mülk: 67/10.

⁵⁸ Secde: 32/4; Yunus: 10/3.

⁵⁹ En'âm: 6/32.

⁶⁰ Ra'd: 13/4

⁶¹ Bakara: 2/269.

⁶² Kasas: 28/51.

⁶³ es-Suyûtî, *Esbâbü'n Nüzûl*,(3.bs.), (Çev.: Abdulcelil Alpkıray), thk.: Adem Ürün, Semerkand Yayınları, İstanbul 2016, 395.

⁶⁴ es-Suyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzûl*, Mektebetun Yasin Yayınları, İstanbul t.y, 93.

*"Bundan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler (içinde öyleleri vardır ki) buna da iman ederler."*⁶⁵

İbn Cerîr, Ali b. Rifâa'dan (r.a) nakledildiğine göre:

İçlerinde Rifâa'nın⁶⁶ da (yani babası) olduğu Ehl-i kitap'tan on kişi Rasûlullah'a (a.s) gelip iman ettiler. Bundan dolayı da eziyet gördüler. Bunun üzerine, *"Ondan (Kur'an'dan) önce kendilerine kitap verdiklerimiz, ona da iman ederler"* âyeti nâzil oldu.⁶⁷

İbn Cerîr, Katâde'den nakledildiğine göre;

Biz bu âyetin Ehl-i kitap'tan bazı kişiler hakkında nâzil olduğunu konuşuyorduk. Onlar hak üzere idiler. Allah Teâlâ, Rasûlullah'ı (a.s) gönderince ona iman ettiler. Osman⁶⁸ ve Abdullah b. Selâm onlardandır.⁶⁹ Yine bu ifade Suyûti'nin Lûbâbu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzûl eserinde de zikredilmektedir.⁷⁰

"Onlara Kur'ân okunduğu zaman, "Ona iman ettik, şüphesiz o rabbimizden gelmiş gerçeğin kendisidir. Esasen biz bundan önce de rabbimize boyun eğmiştik" derler. ⁷¹

*"İşte (baskılara karşı) sabretmelerinden ötürü onlara mükâfatları iki defa verilecektir. Onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah rızası için harcarlar."*⁷²

"Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve "Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size. Esen kalın. Bizim cahillerle işimiz yok" derler. ⁷³

Âyetlerin sebep-i nüzûlü şöyledir: Bu âyetler, Ehl-i Kitap'tan hak üzere olan bir topluluk için indirilmiştir. Rasûlullah (a.s) peygamber olarak gönderilince ona iman

⁶⁵ Kasas: 28/52.

⁶⁶ es-Suyûti, *Esbâbü'n Nüzûl*, 395.

⁶⁷ es-Suyûti, *Esbâbü'n Nüzûl*, 396.

⁶⁸ Matbu eser ve yazma nüshada "Osman" olarak kaydedilirken, Taberî'de Selman olarak kaydedilmiştir.

⁶⁹ es-Suyûti, *Esbâbü'n Nüzûl*, 396.

⁷⁰ es-Suyûti, *Lûbâbu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzûl*, 93.

⁷¹ Kasas: 28/53.

⁷² Kasas: 28/54.

⁷³ Kasas: 28/55.

etmişlerdir. Abdullah b. Selam, Rifaa el-Kurazi, Temim ed-Dari ve Selman el-Farisi bunlardandır.⁷⁴

1.2.2. Elli Altıncı Âyetin Esbâb-ı Nüzûlû

Kasas sûresinin "*Şüphesiz Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin.*"⁷⁵ âyeti Peygamberimizin (a.s) onu sürekli tehlikelere karşı koruyup kollayan amcası Ebû Talip hakkında indirilmiştir.⁷⁶ Hz. Peygamber'in (a.s) tüm çabaları ve amcasını uyarmasına rağmen Ebû Talip hidayete ermemiştir. Yine bazı diğer peygamberlerde yakınları için gayret etmelerine rağmen hidayet etmelerine vesile olamamışlardır. Hz. Nuh eşini ve oğlunu , Hz. İbrahim babasını hidayete getirememişlerdir. Ayrıca Hz. İbrahim babasını uyarırken onun kaba ve sert tavrına maruz kalarak ölümle tehdit edilmiştir.

Bu âyetin iniş sebebi şu şekildedir: Ebu Abdullah Muhahammed b. Abdullah eş-Şirazi, Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Hamreveyh'ten, o Ali b. Muhammed el- Huzai'den, o Ebu'l- Yeman el- Hakem b. Nafi'den, o Şuayb'dan, o Zühri'den, o Said b. el Müseyyeb'den, o da babasından bize şöyle haber verdi:

"Ebu Talib'in vefatı yaklaşınca, Rasûlullah(s.a.v.) yanına geldi ve onun yanında Ebu Cehil ile Abdullah b. Ebi Umeyye'yi buldu. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki "Ey amcam لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ kelimesini söyle ki, Allah Teala indinde senin için o kelimeyi dile getireyim. " Bunun üzerine Ebu Cehil dedi ki: "Ya Eba Talib, sen Abdu'l Muttalib'in dininden döner misin? " Rasûlullah (s.a.v.) ise, devamlı ona لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ kelimesini tekrar edip duruyordu. Nihayet Ebu Talib'in söylediği söz şu oldu: " Ben, Abdu'l Muttalib'in dini üzereyim" dedi ve لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ demekten imtina etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: " Vallahi ben men olunmadığım müddetçe senin için istiğfarda bulunacağım. Allah Teala da şu ayeti indirdi: "*Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar, puta tapanlar için mağfiret dilemek Peygamber'e ve müminlere yaraşmaz.*"⁷⁷

⁷⁴ Bu haberi İbn Cerir ile Taberani rivayet etmişlerdir. Bkz. el-Kâdi, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzûl*, (5. bs.), (Çev.: Salih Akdemir), Fecr Yay., Ankara 2016, 265.

⁷⁵ Kasas: 28/56.

⁷⁶ et-Taberî, VI, 335-337.

⁷⁷ Tevbe: 9/113.

Şu ayet de Ebu Talib hakkında indi: *"Şüphesiz Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakat Allah dilediğini hidayete erdirir."*⁷⁸

Bu hadisi, Buhari, Ebu Yeman'dan, Müslim ise Hermele'den, o İbn Vehb'den, o da Yunus'tan, bu son iki ravi de Zühri'den rivayet etmişlerdir.

el-Ustaz Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, el-Hasan b. Muhammed b. Ali eş-Şeybani'den, o Ahmed b. Muhammed b. el-Hasan el-Hafızdan, o Ebu Abdurrahman b. Bişr'den, o Yahya b. Said (Yezid b. Keysan'dan rivayeten)'den, o Ebu Hazim'den, o da Ebu Hureyre'den rivayet ederek şöyle dedi: Rasulullah amcasına dedi ki: " لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ " de ki Kıyamet Günü onunla sana şahadet edeyim. " Ebu Talib şöyle dedi: " Ölüm korkusu beni bu işe sevketti diyerek, Kureyş'in beni kınaması olmasaydı, bu sözle Sen'in gözünü aydın ederdim. " Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirdi." Müslim bu hadisi, Muhammed b. Hakem'den, o da Yahya b. Said'den, o Ebu Osman el-Hiri'den, o Ebu Hasan b. Mıksem'den, o da Ebu İshak ez-Zeccac'dan işittiğine göre müfessirler bu ayetin Ebu Talib hakkında indiği hususunda görüş birliğindedirler.⁷⁹

Bu âyetin sebep-i nüzûlüyle ilgili Cenab-ı Hakk *"Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin"*⁸⁰ buyuruyor. Müslim ve diğerleri, Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerine göre, o şöyle dedi: Rasûlullah (a.s) amcasına dedi ki: De ki: Allah'tan başka ilah yoktur, kıyamet gününde sana şefaet ederim. Ebû Talip ise "Kureyş kadınları beni kınarlar, korkudan bunu söyledi, derler. Eğer böyle demeyecek olsalardı, Müslüman olup seni sevindirirdim" demişti.⁸¹ Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Ebû Talip, Peygamberimizin (a.s) tüm çabalarına rağmen hidâyete erişememiştir.

1.2.3. Elli Yedinci Âyetin Esbâb-ı Nüzûlü

Mekkeli müşriklerin iman etmeleri sonucunda kaybedecekleri dünyalıklara önem vermeleri onları inkar etmelerinde ısrarcı olmalarına sebep olmuştur. Bu düşünceler

⁷⁸ Kasas: 28/56; et-Taberî, VI, 335-337.

⁷⁹ el-Vâhidî, Ebu'l Hasan, *Esbâb-ı Nüzûl* (1.bs.), (Çev.: Necdî Çağır, Necatî Tetik), Ketebe Yayınları, İstanbul 2019, 337; el-Buhârî, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi I-XVI*, (Çev.: Mütercim Sofuoğlu) Ötüken Yayınları, İstanbul 1988, Kitâbu't Tefsir, X, 4641.

⁸⁰ Kasas: 27/56.

⁸¹ es-Suyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzûl*, 93.

Kasas sûresinde şöyle ifade edilmiştir: *"Seninle beraber doğru yola gidersek, yurdumuzdan ediliriz" dediler.*"⁸²

Mevdûdi'nin de belirttiği gibi Mekkelilerin korktukları şey şuydu: *"Eğer biz, Arapların çok tanrılı inancından vazgeçip de, onun yerine tevhid inancını benimsersek, bu bizim dînî, siyasî ve ekonomik alandaki üstünlüğümüzün sonu olur; çünkü aksi durumda, Arabistan içinde en etkili kabile olma statümüzü kaybederiz, üstelik ülkede gidebileceğimiz hiçbir yerde kalmaz.*"⁸³ Seyyid Kutub da bu âyette geçen Firavun ve taraftarlarının korkusu ile Mekkelî müşriklerin korkusunun benzeştiğini belirtmektedir. Zira bütün peygamberler gönderildikleri dönemin egemen güçleri, peygamberlerin getirdiği değerleri kabul ettiği takdirde egemenliklerinin son bulacaklarını biliyorlardı.⁸⁴

Yani Mekkelî müşrikler, toplumun düzeninin bozulmaması için toplumlarının liderlerine uyduklarını dolayısıyla eğer Allah'ın sevmediği bir şey yapmış olsalar bile, O'nun nezdinde böyle bir mazeretleri olacağı manasına gelen bir iddialarının olduğu görüşü çıkarılabilir.

"Seninle beraber doğru yola gidersek, yurdumuzdan ediliriz" dediler."⁸⁵ âyeti el-Haris b. Osman (b. Nevfel) b. Abid Menaf hakkında inmiştir. O, Nebi (a.s)'ye şöyle diyordu: *"Biz senin söylediğinin hak olduğunu biliyoruz. Yalnız şu var ki eğer sana tabi olursak Araplar bizi topraklarımızdan söker atarlar. Bizim aleyhimize bir araya gelmeleri korkusu, bizi sana uymaktan alıkoyuyor. Bizim onlara gücümüz de yetmez."* Bu olay üzerine 57. âyet inzal olmuştur..⁸⁶ Müşriklerin Mekke'nin önde gelen inkarcılarından korkup onlara güç yetiremeyeceği düşüncesi onların inkarda kalmalarına sebep olmuştur.

1.2.4. Altmış Birinci Âyetin Esbâb-ı Nüzûlü

Kasas sûresinin *"Vadettiğimiz güzel bir nimete kavuşan kimse; dünya hayatında kendisine bir geçimlik verdiğimiz, sonra kıyamet günü azap için getirilen kimse gibi midir?"*⁸⁷ âyeti şu kişiler hakkında inmiştir:

⁸² Kasas: 28/57.

⁸³ Mevdûdî, Ebu'l- A'lâ, Tefhimu'l-Kur'ân I-VII, (Çev.: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İnsan Yayınları, İstanbul t.y., IV, 156.

⁸⁴ Seyyid Kutub, Fî Zilâli'l-Kur'ân, (Çev: Yunus Bostancı), y.y,t.y., 1796.

⁸⁵ Kasas: 28/57.

⁸⁶ el-Vâhidî, 337; es-Suyûtî, Lübbû'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzûl, 93.

⁸⁷ Kasas: 28/61.

Ebu Bekr el-Harisi, Ebu's-Şeyh el-Hafız'dan, o Muhammed b. Süleyman'dan, o Abdullah b. Hazim el-Eyli'den, o Bedel b. el-Muhabber'den, o Şu'be'den, o Eban'dan, o da Mücahid'den bize şunu haber verdi: "Bu ayet Ali Hamza ve Ebu Cehil hakkında inmiştir."⁸⁸

Süddi dedi ki: "Bu ayet, Ammar ve Velid b. Muğire hakkında inmiştir."

Başka bir ifade de: "Bu ayet Nebi(s.a.v.) ile Ebu Cehil hakkında inmiştir."⁸⁹

1.2.5. Altmış Sekizinci Âyetin Esbâb-ı Nüzûlü

Allah kainatta olan ve olacak olaylar için veya peygamberleri seçeceği zaman hiçbir varlığa sormadan dilediğini yaratır ve seçer. Bu konuyla ilgili Kasas sûresinin altmış sekizinci âyetinde Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

*"Rabbini dilediğini yaratır ve seçer; onlar için seçim hakkı yoktur. Allah onların koştukları ortaklardan münezzehtir, yücedir."*⁹⁰

Bu âyetin iniş sebebi hakkında tefsir âlimleri şu ifadeleri kullandılar: "Bu ayet Velid b. Muğire'ye bir cevap olarak indi. Allah Teala'nın kendisinden haber verdiği şey hakkında (Kendisinden haber verdiği şey ise, şu ayette onların söyledikleri) *"Bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilmeli değil miydi?"* dediler."⁹¹

1.2.6. Seksen Beşinci Âyetin Esbâb-ı Nüzûlü

Hz. Peygamber (a.s) Mekke'den ayrılıp Cuhfe'ye geldiğinde Mekke'nin özlemini çekmiş olması neticesinde Kasas sûresinin seksen beşinci âyeti nâzil olduğu rivayet edilmektedir.⁹²

*"Kur'an'ı sana indiren Allah, elbette seni dönülecek yere tekrar gönderecektir. De ki: Kimin doğru yolda yürüdüğünü, kimin de apaçık bir sapkınlık içinde olduğunu en iyi rabbim bilir."*⁹³

⁸⁸ el-Vâhidî, 338; es-Suyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzûl*, 93.

⁸⁹ el-Vâhidî, 338.

⁹⁰ Kasas: 28/68.

⁹¹ el-Vâhidî, 338.

⁹² es-Suyûtî, *Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzûl*, 93.

⁹³ Kasas: 28/85.

Âyetin sebeb-i nüzulü şöyledir:

İbn Ebû Hâtim, Dahhâk'tan nakleder: Rasûlullah (a.s) Mekke'den ayrılıp Cuhfe'ye vardığında Mekke özlemi duydu. Bunun üzerine Allah , "(Rasûlüm!) Kur'ân'ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir" âyetini indirdi.⁹⁴

1.3. KASAS SÛRESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Kasas sûresi hakkında temel bazı bilgilerin aktarıldığı bu bölümde sûrenin adı, Mekki sûrelerden oluşu, sûrenin ana konuları hakkında bilgi verilecektir.

1.3.1. Kasas Sûresi'nin İsimleri ve Âyet Sayısı

Kasas sûresi adını şüphesiz 25. âyette yer alan ve “kıssa” sözcüğünün çoğulu olan “kasas”tan alır.⁹⁵ Yirmi beşinci âyette Hz. Musa'nın Medyen'e gittikten sonra başından geçenleri yaşlı bir zata anlatmış olması ifade edilir. Kasas sûresinde Hz. Musa dışında adı geçen bazı şahsiyetlerin kıssaları zikredilmekte ya da bir şekilde adları geçmektedir. İsimlerini sayacak olursak bunlar; Hz. Harun, Firavun, Haman, Karun'dur. Bunlardan Hz. Musa'nın ismi açık şekilde 18 yerde⁹⁶; kardeşi Hz. Harun'un ismi ise bir yerde geçmektedir.⁹⁷ Firavun ismi 7 yerde⁹⁸ Haman ismi 3 yerde⁹⁹ ve Karun ismi ise bir âyette¹⁰⁰ yer almaktadır. Bu isimler dışında Hz. Musa'nın annesi, ablası, ailesi, Firavun ailesi, yaşlı bir zat ve bu kişinin kızları ile Mısır'da tartışma esnasındaki kişiler, Hz. Musa'ya Mısır'dan ayrılması için haber veren kişiler, sihirbazlar gibi kapalı bir şekilde ifadelerde yer almaktadır.

Kasas sûresi, Mushaf sırasına göre yirmi sekiz, nüzul sırasına göre kırk dokuzuncu sûredir. İsra sûresinden önce Neml sûresinden sonra Mekke döneminde indirilmiştir. Kasas sûresi seksen sekiz âyet olup fâsılları ن، م، ل، ر harfleridir. Kasas Sûresi,

⁹⁴ es-Suyûtî, *Esbâbü'n Nüzûl*, 398.

⁹⁵ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Kasas Sûresi", DİA, TDV Yay., İstanbul 2001, XXIV, 535-536.

⁹⁶ Kasas: 28/3,7,10,15,18,19, 20, 29, 30, 31, 37, 38, 43, 44, 48, 48,76, 79.

⁹⁷ Kasas: 28/34.

⁹⁸ Kasas: 28/3, 6, 8, 9, 32, 38.

⁹⁹ Kasas: 28/6, 8, 38.

¹⁰⁰ Kasas: 28/76.

Kur'ân-ı Kerîm'in 28. sûresi olup, ittifakla 88 ayettir. 52 ve 55. âyetler arası hariç Mekkî'dir.¹⁰¹

Kıssaların yer almasından da anlaşılacağı gibi Kasas sûresi, Mekkî surelerdendir. Sûre Mekkî sûrelerin başlıca özelliklerinden olan Mukattaa harfleri ile başlaması¹⁰² peygamber kıssasının bulunması, bu sûrelerde genellikle Allah'ın birliği ve Âhiret inancı hususlarında insanın kendi oluşumundan, ontolojik, kozmolojik ve psikolojik deliller gösterilmesi¹⁰³ gibi özellikler taşımaktadır. Sûre boykot zamanında yani risâletin 7-10. yılları arasında nâzil olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁴ Başka bir ifadeyle Habeşistan'a hicretten İsrâ/Mi'râc mucizesine kadar devam eden nüzûl sürecinde indirilmiş olduğu zikredilmektedir.¹⁰⁵

Nüzûl sebepleri olarak, tefsir kaynaklarında yalnızca Kasas 28/51-57, Kasas 28/61, Kasas 28/68 ve Kasas 28/85 âyetlerinin nüzûl sebepleri zikredilmektedir. İlgili bu âyetlerin nüzûl sebepleri daha önceki konularda yer verilmektedir.

1.3.2. Kasas Sûresinin Konuları

Bazı tasniflerde Kur'ân'ın temel muhtevası birkaç ana başık altında toplanırken, bazılarında daha çok müstakil konu sıralanır. Bu muhtevada bazı konular amaç bazı konular ise araç konular olarak tasnif edilmiştir. Bazı müellifler Kur'ân'ın muhtevasını " Tevhid, Haberler, Tarihi Olay, Çeşitli Kıssalar ve Diyânât ; " Marifetullah, İbadetler, Emir ve Nehiyler, Va'd ve Vaidler " ; " İlahiyat, Nübüvvet, Mead, Kaza ve Kader"; Tevhid, İbadetler, Tezkir, Ahlâk, Hukuk, Kevniyat, İnsan, Yaratılış ve Varlıklar, Toplum, Tarihi Olaylar ve Çeşitli Kıssalar ve Ahkâm " müstakil amaç ve araç konuları olarak tasnif etmişlerdir.¹⁰⁶

Çalışmamızın bu bölümünde Kasas sûresinin konularını tespit edip, konularla ilgili âyetlerden örnekler vererek kavramları açıklamaya çalıştık. Bu yöntemle çalışmanın

¹⁰¹ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri* I-IX, (Çev.:Kerim Aytekin, Hasan Karakaya), Hisar Yayınevi, İstanbul t.y., VI, 303-304.

¹⁰² Kasas: 28/1.

¹⁰³ Hasan Yılmaz, *Kur'ân'ın Konu Tertibi ve İçerik Tahlili* (2. bs), Fecr Yayınları, Ankara 2019, 102.

¹⁰⁴ Mahmut Ay;215

¹⁰⁵ Yılmaz, 106.

¹⁰⁶ Yılmaz, 94.

konusunun daha iyi anlaşılacağı ve kavramların konu bütünlüğü içerisinde doğru bir şekilde anlamlandırılacağı kanaatindeyiz.

Kasas sûresinin konuları vahiy, ahiret, tevhid ve kıssalar başlığı altında ele alınmaktadır. Konuların kelime tahlilleri yapıldıktan sonra terim anlamları verilmektedir. Ardından açıklanan konuyla ilgili âyetler tespit edilerek izah edilen içerikte yerini almıştır.

Sûre de yer alan kıssanın daha doğru anlaşılabilmesi için kıssa da yer alan konular bir bütünlük içerisinde sunulmaktadır.

1.3.2.1. Vahiy

وَحْي: fiilin mastarı olan vahiy kelimesi sözlük anlamında, gizli ve hızlı bir şekilde bildirmek¹⁰⁷, ilhâm etmek¹⁰⁸, imâ ve işâret etmek¹⁰⁹, fısıldamak¹¹⁰, emretmek¹¹¹, telkin etmek¹¹², yazmak ve vesvese vermek¹¹³ gibi mânâlara gelmektedir.¹¹⁴ Vahyin terim anlamı ise, "bir manayı herhangi bir varlığa gizli ve süratli bir şekilde iletmek" diye tanımlanmıştır.¹¹⁵

Lügât manasında vahiy, tüm varlıklarla iletişimi ifade ederken, kavram olarak yalnızca Allah ile peygamberler arasında vuku bulan iletişim yolu olarak ifade edilmektedir.

Allah'ın tüm varlıklarla iletişim kurma biçimini kavramsal düzeyde ifade eden vahy sözcüğüdür. Allah'ın konuşmasının özellikle bu sözcükle ifade edilmesinin sebebi, bu konuşmanın çok özel ve insan algısının dışında bir özelliğe sahip olmasıdır.

Kasas sûresinde ise vahiy ile ilgili âyetler şu âyetlerdir:

¹⁰⁷ er-Râğıb el-İsfâhânî, II, 503.

¹⁰⁸ Maide: 5/111; Nahl: 16/168.

¹⁰⁹ Meryem: 19/11.

¹¹⁰ En'âm: 6/112.

¹¹¹ Fussilet: 41/12; Zilzâl: 99/4-5.

¹¹² En'âm: 6/121.

¹¹³ En'âm: 6/112, 121.

¹¹⁴ er-Râğıb el-İsfâhânî, II, 504-505.

¹¹⁵ Demirci, *Kur'ân Tarihi*, (8. bs.), İFAV Yayınları, İstanbul 2015, 21.

"Mûsâ'nın anasına Onu emzir, diye **vahyetti**."¹¹⁶ âyette ilham yoluyla vahiyden bahsedilmiştir.

"Derken oraya varınca, o mübarek bölgedeki vadinin sağ kıyısındaki ağaçtan şöyle seslenildi: Ey Musa! Şüphesiz âlemlerin Rabbi (olan) Allah benim, ben!"¹¹⁷

"Asânı yere bırak!" (Mûsâ bıraktığı zaman,,) onun çevik bir yılan gibi titreyip hareket ettiğini görünce, arkasına dönüp bakmadan kaçtı. "Ey Musa! Buraya gel, korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın." denildi.¹¹⁸

"Gerçek şu ki düşünüp öğüt alsınlar diye biz sözü (vahyi) onlara birbiri ardınca ulaştırmışızdır."¹¹⁹

Örneklerde görüldüğü üzere, Yüce Allah gerek insana ve gerekse diğer varlıklara buyruğunu bildirmek istediğinde, insan algısı dışında bir iletişim yolu kullanmaktadır.

Kur'ân'da evha fiilinin faili her daim Allah'tır. Fiil, genelde Allah'ın peygamberlerle iletişimi anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte, O'nun diğer insan ve varlıklar ile konuşmasını da anlatır. Bunlar arasında gökyüzü, yeryüzü, bal arısı, melekler, Hz. Musa'nın annesi ve Hz. İsa'nın havarileri yer almaktadır.¹²⁰

Allah'ın, Hz. Musa'nın annesine doğrudan vahyetmesi görülmektedir. Bu vahiy biçiminde, Allah'ın vahyi bildireceği kişi bir peygamber olabileceği gibi, herhangi bir insan da olabilir. Bu yöntemle Allah, insana bildireceği şeyleri ilham, rüya vb. yollarla¹²¹ bildirmektedir.

1.3.2.2. Tevhid

İnsanlık tarihi boyunca Allah'ın varlığı ve birliğini anlatmak insanlar için önemli bir görev olarak yerine getirilmiştir. İlk insan Hz. Adem (a.s)'den Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar bütün peygamberlerin ortak mesajı tevhid olmuştur.¹²² Bu nedenden ötürü

¹¹⁶ Kasas: 28/7.

¹¹⁷ Kasas: 28/30.

¹¹⁸ Kasas: 28/31.

¹¹⁹ Kasas: 28/51.

¹²⁰ Cerrahoğlu, 38.

¹²¹ Şura: 42/51.

¹²² Berat Sarıkaya, "İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 2015, 92.

tevhid İslam'ın doğuşundan itibaren İslam inancının özünü oluşturup imanının en temel ilkesi olmuştur.

İslam dininin inanç esaslarında Allah'a imandan sonra tevhid inancından ayrılmamak esastır. İbadet sadece Allah için yapılır. Dinimizde tevhidin zıttı olan şirk koşmak, affedilmeyen büyük günahlardan biridir. Allah'ın birliğine inancın ve ibadetin olmadığı yerlerde, İslamın yer alan diğer gerçekler asılsız konuma düşer.¹²³

Tevhid kelimesi kök itibari ile vahdet, vuhüd kökünden türemiş bir kelimedir. Tevhid kelimesini sözlük anlamına bakıldığı zaman Allah'ı bir ve tek kabul etmektir. Tevhidin sıfatı olarak kullanılan Vahid kelimesi ise ortağı, eşi ve benzeri olmayan manasında kullanılmaktadır. وَحْدَةً kelimesi, eşsizlik, yalnızlık, teklik manasına gelmektedir. وَاحِدٌ sözcüğünün gerçek anlamı kesinlikle parçalanma, bölünme kabul etmeyen şeydir. Yüce Allah için kullanılan وَاحِدٌ kelimesi, herhangi bir bölünme ve çoğalma kabul etmeyen varlık, demektir.¹²⁴ Bu birliğin zorluğundan dolayı "Böyle iken, Allah bir olarak anıldığı zaman âhirete inanmayanların kalpleri daralır..."¹²⁵ buyrulur. Tevhid insanlık tarihi boyunca tüm peygamberlerin ortak mesajı olmuştur. Tevhid imanının en önemli konusu ve temel prensibidir.¹²⁶

Tevhidin terim anlamı ise Allah'ı zâtında, sıfatlarında, isimlerinde ve fiillerinde kalben ve zihnen kabul etmek anlamına gelmektedir.¹²⁷

Kasas sûresindeki konulardan biri tevhid kavramıdır. Tevhid kavramına Kasas sûresinde şu âyetlerde yer verilmektedir:

"O gün Allah onlara seslenip, "Benim ortaklarım olduğunu iddia ettiğiniz tanrılar şimdi nerede?" diyecek. Üzerlerine (azap) söz(ü) hak olanlar, "Rabbimiz! Şunlar azdırdığımız kimselerdir. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Sorumluluklarını yüklenmiyor, onları senin hükmüne bırakıyoruz. Onlar zaten bize tapmıyorlardı" derler. "Allah'a koştuğunuz ortaklarınızı çağırın!" denilecek. Onları çağıracaklar fakat onlar

¹²³ Yusuf Çelik, "Kur'ân'da İbadet", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41, Erzurum 2014, 209.

¹²⁴ el-İsfâhânî, Müfredat, II, 502.

¹²⁵ Zümer: 39/45.

¹²⁶ Tûr: 52/35-36.

¹²⁷ Mevlüt Özler, "Tevhid", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/18-22.

kendilerine cevap vermeyecekler ve karşılarında azabı göreceklerdir. Keşke onlar (dünyada iken) doğru yola gelselerdi.”¹²⁸

“İşte O, Allah’tır; O’ndan başka tanrı yoktur. Önünde de sonunda da hamd O’na mahsustur, hüküm de O’nundur; sadece O’na döndürüleceksiniz.”¹²⁹

“Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O’ndan başka tanrı yoktur. O’nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve siz ancak O’na döndürüleceksiniz.”¹³⁰

Bu âyetlerde Allah’tan başka hiçbir Rabbin olamayacağı açıkça ifade edilerek tevhid inancına vurgu yapılmaktadır.

1.3.2.3. Âhiret

Âhiret, “son” anlamına gelen “evvel” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılır.¹³¹ Âhiret kelimesi Kur’ân’da yüz on yerde geçmektedir. Yirmi altı yerde müzekker ve “el yevm” kelimesine sıfat olarak “el-yevmü’l-âhir” (son gün), dokuz yerde “dâr” ile sıfat veya isim tamlaması halinde “ed-dâr’ül-âhire, dâr’ül-âhire” (son ikamet yeri), bir yerde “en-neş’etü’l- âhira” (ikinci yaratılış, son hilkat) şeklinde, elli yerde de dünyaya (ikisinde dünya manasındaki ûlâ ile) karşılık olarak kullanılmıştır.¹³²

Âhirete iman mümin insan için bir alan oluşturmalarının yanı sıra âhirete iman eden kişinin vicdanını etkileyerek davranışlarını disiplin altında tutar. Âhiret inancı davranışlara yön vererek onlara ahlâkî bir nitelik kazandırmaktadır. Âhiret hayatının var olması bir yönden dünyanın düzenini sağlamak içindir. İnsanın ölümünden sonra dirilişi bu hayatı anlamlandırmaktadır. İnsanı tam insan yapan şey âhirete olan inancıdır. Âhirete iman kişiye ibadet heyecanı, haramlardan kaçınma, dünyaya tenezzül etmeme ve dünya meşakkatlerine dayanma gibi kazançlar sağlamaktadır. Âhiret hayatının özelliklerine baktığımız zaman ise âhiret hayatının ebedi olması¹³³, bu hayatın asıl olması¹³⁴, daimi

¹²⁸ Kasas: 28/62-64.

¹²⁹ Kasas: 28/70.

¹³⁰ Kasas: 28/88.

¹³¹ el-İsfehâni, I, 91.

¹³² Bekir Topaloğlu, “Âhiret”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1988, I, 543.

¹³³ Enam: 6/128; Hud: 11/105-108; Nebe: 78/21-23.

¹³⁴ Ankebut: 29/

olması¹³⁵, sabit bir hayat olması¹³⁶ ve öteki hayatın kâmil¹³⁷ olması gibi vasıflar ön plana çıkmaktadır.

Kasas sûresinde âhiretle ilgili şu ayetlere yer verilmektedir:

*"Allah'ın sana verdiğiinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez."*¹³⁸

Kasas sûresinin bu âyetinde dünya âhiret dengesinin sağlanması esas alınmaktadır.

*"İşte âhiret yurdu. Onu yeryüzünde haksız üstünlük kurmak ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenler için hazırlamış bulunuyoruz. İyi son, Allah'a karşı gelmekten sakınanların olacaktır."*¹³⁹

1.3.2.4. Kıssalar

Kur'ân mesajlarının doğru ve tesirli bir şekilde muhataba ulaşabilmesi için kullanılan yöntemlerden birisi de kıssalardır. Kassa (قَصٌّ) kelimesi izi takip etmek anlamına gelir.¹⁴⁰ Yine kıssa kelimesinin sözlük manası *"bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek"* gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴¹ Terim olarak kıssa; geçmişte yaşamış olan kişilerin, kavimlerin başından geçen olayların Kur'ân'da anlatılarak kişilerin bu olaylardan ders çıkarmasını amaçlayan anlatıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de ise kıssalar için 'k.s.s' kökünden türeyen ve mastar yerine de kullanılan, ancak isim olan 'kasas' ifadesi kullanılmaktadır ki bunun fiil hali 'kassa' dır. 'Kıssa' ve bunun çoğulu olan 'kisas' ifadeleri de aynı kökten türemiş olmakla birlikte Kur'ân-ı Kerim'de kullanılmamaktadır.¹⁴²

¹³⁵ Ala: 87/16-17.

¹³⁶ Âl-i İmrân: 3/14; Bakara 2/25.

¹³⁷ Zümer: 39/ 70.

¹³⁸ Kasas: 28/77.

¹³⁹ Kasas: 28/83.

¹⁴⁰ er-Râğıb el-İsfâhanî, *el-Müfredat*, II, 236.

¹⁴¹ İdris Şengül, "Kıssa", DİA, TDV Yay., Ankara 2002, XXV, 498.

¹⁴² Şehmus Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik (3.bs)*, Beyan Yayınları, İstanbul 2019, 68.

Kıssalarda iyi ve kötü durumlara yer verilerek kişiler doğruya yönlendirilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'deki bu kıssaların gayesi, tarihi olayların kronolojik olarak ifade edilmesi değildir. Fakat peygamberlerin ve kavimlerin geçmişte vuku bulan olaylardan bir ibret dersi alınması amaçlanmaktadır.¹⁴³ Kur'ân'da, gönderilen peygamberlerden bazılarının yaşamış olduğu olaylar, yani kıssalar anlatılır. Bununla ilgili Kur'ân'da şöyle buyrulur: *"Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var..."*¹⁴⁴ Kur'ân'da bahsedilen kıssaların öykü vb. anlatımlardan farkı ise yaşanmış olaylar olmasıdır. Kur'ân'da şöyle buyrulur: *"Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz..."*¹⁴⁵

Kur'ân'da peygamber kıssalarının ekseriyetle var olmasının yanı sıra geçmişte yaşamış bazı toplumlar ve peygamber olmayan kimselerin de kıssaları yer alır. Örneğin Hz. Meryem (a.s), Hz. Lokman (a.s) ve Ashab-ı Kehf kıssaları bunlardandır.

Kur'ân'da anlatılan kıssaların ana gayesi, insanların kıssalardan ders çıkararak çıkardığı ilkeleri kendi hayatına tatbik etmektir. Yoksa tarihi bir olayın yalın bir biçimde anlatılması amaçlanmamıştır. Bu durum Kur'ân'da pek çok âyette belirtilir. Bir âyette şöyle buyrulur: *"Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır..."*¹⁴⁶ âyeti bir yandan kıssaların önemini ortaya koyarken diğer yandan da kıssaların en temel gayesini açıklamaktadır. Kıssaların amaçları incelendiğinde bir düşünceyi güçlendirmek, kıssadaki soyut kavramları somutlaştırarak zihnin daha iyi bir şekilde algılamasına yardımcı olmaktır. Örneğin Kur'ân-ı Kerim'e göre, meşru olmayan bir yönetim tarzının üçlüsü olarak Firavun, Haman ve Karunla ilgili kıssayı okuyan muhatabın zihin dünyasında bu üçlünün şahsında somutlaşan roller canlanmaktadır. Siyasi otoriteyi temsil eden Firavun, ekonomik gücün şımarttığı şahıs olarak Karun ve bilgisiyle siyasi otoriteyi halkın nazarında meşrulaştıran insan tipi olarak da Haman yer almaktadır. *"Karûn, Firavun ve Hâmân'ın âkıbeti de aynı oldu. Gerçekte Mûsâ onlara açık seçik deliller getirmişti; ama onlar yeryüzünde ululuk tasladılar. Oysa kaçıp kurtulmaya güçleri de yoktu."*¹⁴⁷ Âyette geçen bu üç isim belirli kişilerin adı olmaktan öte belirli rolleri temsil

¹⁴³ Yusuf: 12/111.

¹⁴⁴ Mü'min: 40/ 78.

¹⁴⁵ Kehf: 18/13.

¹⁴⁶ Yusuf: 12/111.

¹⁴⁷ Ankebut: 29/39; Kasas: 28/6; Mümin: 40/23-24.

etmektedirler. Günlük konuşmalarda Firavun yerine firavunlaşmak, Karun yerine karunlaşmak, Haman yerine ise hamanlaşmak ifadeleri kullanılmaktadır.¹⁴⁸

Kur'ân-ı Kerim'deki kıssalar, bütün peygamberlerin gönderiliş gayesinin ve tebliğinin aynı olduğunu bildirir. Bu gaye, fertleri tek bir Allah'a inanıp ona itaat etmeye ve iyi ameller işleyip kötü davranışlardan uzak durmaya çağırmaktadır. Yüce kitabımızda bütün peygamberlerin tebliğinin ortak olduğu ile ilgili bir âyette şöyle buyrulur: *"Medyen halkına da kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber gönderdik. O, şöyle dedi: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilahınız yoktur... Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. İnsanların eşyalarını (mallarını ve haklarını) eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın."*¹⁴⁹

Hz. Âdem'den (a.s) Hz. Peygamber'e (a.s) kadar gönderilen bütün peygamberlerin insanlığa getirdiği mesajın ortak amacı:

- İnsanları iki dünya saadetine erdirmek,
- İnsanlara yükselme, gelişme ve medeni bir toplum olma yollarını göstermek,
- Kişiyi, kendisi ve toplumla uyum içerisinde bir yaşama hazırlamak,
- Toplumda erdemi gerçekleştirmek, hak ve hukuka gönülden bağlı, özgür ve kaliteli bir toplum ortaya çıkartmaktır.

Kur'ân, insanı toplum içindeki bütün cihetleri olan olumlu ve olumsuz nitelikleriyle ele alır. İnsanın ahlaklı bir varlık olmasını kendine gaye edinir. Bunun için özellikle peygamber kıssaları vasıtasıyla güzel ahlakın pratik örneklerini verir. Bu çerçevede Kur'ân'da şahsi ahlakın toplum ahlakına, iş ahlakından sosyal ahlaka kadar hayatın bütün boyutlarını ele alınır ve kişiye bir ahlaki yaşam tarzı sunulur. Örneğin Kur'ân'daki Yusuf kıssası, İslam ahlaki ilke, esas ve değerlerinin insanın bütün ilişkileriyle ele alındığı en güzel örneklerden biridir.

Kur'ân önceki kavimlerin doğru ve yanlış inançlarını, faydalı ve zararlı işlerini muhatabının ibret alması için anlatmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de kısas kavramından bahsedilince farklı sûrelere serpiştirilmiş bir halde yer alan öğretilerdir. İnsanlığın atası

¹⁴⁸ Yusuf Batar, "Kur'an Kıssalarının Bazı Eğitsel Özellikleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1) 2017, 88.

¹⁴⁹ Hud: 11/84-85.

olan Hz. Adem'in karşısında iblisin aldığı hal, tüm peygamberlerin tevhid inancı için vermiş olduğu mücadele ve yaşamış oldukları zorluklar, inkarda ısrar sonucu helak olmuş olan kavimler gibi olumlu ve olumsuz tarihi figürlerde kıssa kavramı içerisinde yer almaktadır.¹⁵⁰

Kıssaların büyük bir bölümünü peygamber kıssaları oluşturmaktadır. Bu kıssalarda bazı peygamberlerin kıssası ayrıntılı bir şekilde anlatılmazken bazı peygamberlerin kıssası detaylı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan kıssalarda adından uzunca ve sıkça bahsedilen peygamberler de bulunmaktadır. Bu peygamberlerden akla gelen ilk isim Hz. Musa'dır. Hz. Musa'nın Kur'an'da otuz dört farklı sûrede ve yüz otuz altı defa tekrarlandığı görülmektedir. Yüce kitabımızda Hz. Musa, Hz. Harun, Firavun ve İsrailoğulları kıssası bir çok âyette zikredilmektedir.¹⁵¹ Kur'an-ı Kerim'de kıssalardaki şahsiyetlere baktığımız zaman bu kişilerin Kur'an'ın ilk muhataplarınca tanınan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Musa'nın kişiliği, Kur'an'daki herhangi bir kişiden daha fazla yer almaktadır. Çünkü Hz. Musa, Yahudilere gelen peygamberdi ve Kur'an'ın indiği o dönem içerisinde Yahudiler, dini düşünce yönünden Arap coğrafyasına hakim durumundaydı. Araplar, Hz. Muhammed'in (a.s) peygamberliği ile ilgili bilgi edinmek için Yahudilere soruyorlardı. Bu durumun neticesi olarak ise Hz. Musa kıssasının daha fazla geçmesi durumuyla karşılaşmaktayız.¹⁵²

Kasas sûresi ismini 25. âyette yer alan kıssa manasına gelen kasas kelimesinden almaktadır.¹⁵³ Sûrede Hz. Musa ve Karun kıssasına yer verilmektedir.

Kasas sûresinde yer alan kıssa kelimesi ile ilgili âyetlerden birkaçı şöyledir:

¹⁵⁰ Pak, 216.

¹⁵¹ Bakara: 2/40-74, 83-93, 122-123, 135-136, 140-141, 211-212, 246-252; Al-i İmran: 3/10-11, 84, 93-94; Nisa: 4/153-164; Maide: 5/12-13, 20-26, 32, 70-71, 82; En'am: 6/84, 91, 146, 154-160; A'raf: 7/103-156, 159-171; Enfal: 8/50-55; Yunus: 10/75-93; Hud: 11/96-100, 110-111; İbrahim: 14/5-8; İsra: 17/2-8, 101-104; Kehf: 18/60-82; Meryem: 19/28, 51-53; Taha: 20/9-101; Enbiya: 21/48-50; Hacc: 22/42-44; Mü'minun: 23/45-49; Furkan: 25/35-36; Şu'ara: 26/10-68; Neml: 27/7-14, 76-79; Kasas: 28/1-43, 76-84; Ankebut: 29/39-40; Secde: 32/23-25; Ahzab: 33/7-8, 69; Saffat: 37/114-122; Sad: 38/12, 14; Mü'min: 40/23-46, 53-55; Fussilet: 41/45; Şûra: 42/13; Zuhuruf: 43/46-56; Duhan: 44/17-33; Casiye: 45/16-22; Kâf: 50/12-14; Zariyât: 51/38-40; Necm: 53/33-42; Kamer: 54/41-42; Saff: 61/5; Tahrim: 66/11; Hakka: 69/9-10; Müzzemmil: 73/15-16; Nazi'at: 79/15-26; Buruc: 85/17-20; A'la: 87/18-19; Fecr: 89/9-14.

¹⁵² Batar, 99.

¹⁵³ Kasas: 28/25.

*"Annesi Mûsâ'nın ablasına: Onun **izini takip et**, dedi. O da, onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi"*¹⁵⁴

*" Mûsâ ona gelince, **kıssayı/başından geçeni** anlattı. O; korkma, artık zalim milletten kurtuldun, dedi."*¹⁵⁵

Kıssalarda, bireylerin nasıl bir birey ve toplum olması gerektiğinden bahsedilir. Hayırlı ve gerçeğin ne olacağı örneklenir. Bu şekilde kıssalar vasıtasıyla Allah'ın kullarından yapmasını istediği ve men ettiği şeyleri daha iyi öğrenir ve onlardan ibret alırız.

Kıssalardaki kişiler tüm insanlar için rol model olma özelliğini taşır. Her birey kıssadaki kişiler ve yaşadığı olaylarla özdeşleştirerek kendi hayatına pay çıkarır. Kıssalar kişiye yaşadığı problemlerin çözümünde bir yol haritası çizerek sorunun daha kolay bir şekilde sonuçlanmasına büyük katkı sağlar. Peygamberler tüm insanlar için en güzel rehberdir. İnananlar da en doğru yol gösterici olan peygamberleri her daim kendine örnek alarak hayatını doğru bir şekilde sürdürmektedir.

¹⁵⁴ Kasas: 28/11.

¹⁵⁵ Kasas: 28/25.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNÂSEBÂTU'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA KASAS SÛRESİ

2.1. MÜNÂSEBÂTU'L KUR'ÂN'IN TEFSİRDEKİ ÖNEMİ VE ESBÂB-I NÜZÛL İLE İLGİSİ

Kainatta hiçbir şeyi rastgele yaratmayan ve her şeyi bir düzen dahilinde yerleştirip hiçbir şeyi tesadüfe bırakmayan Allah, insanları iki cihanda da saadete erdirmek için indirdiği yüce kitabı Kur'ân-ı Kerim'in âyet ve sûrelerinin düzeninin bir nizâm içerisinde olmaması elbette beklenemezdi. Âyetlerin tertibi Hz. Peygamber (a.s) tarafından yapılmışsa, sûrelerin tertibinin de yine vahye dayandığını kabul etmekteyiz.

Kur'ân'da sözcükler ve cümleler dizilirken, en güzellerinden, onları oluşturan harflerin ve seslerin kulağa en hoş geleninden seçilmiştir. Arap olan ve olmayan herkes kulağa hoş gelen bu sesleri hisseder ve kavrar. Basit bir yazı yazdığımızda dahi kelimeleri doğru seçmeye gayret eder ve kelimelerin birbirleriyle ilişkili olmasına dikkat ederiz. Hatta bu işin güzel olması için gayret ederken çoğu zaman güçlük çekeriz. Oysa Kur'ân da herhangi bir zorlanma olmaksızın kelimelerin yerli yerinde olduğunu görürüz. Bu onun mucize olmasından kaynaklanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim mâna ve lafız yönünden nasıl mucize ise âyetlerin tertibi yönünden de öyle mucizedir. Çünkü o Allah'ın kelâmıdır. Allah'ın kelimelerinde ise düzensizlik görülemez. Onun en küçük kelimesi bile yerli yerindedir. O'nun mucize olan taraflarından birisi de, düzenin ve nâzımının muazzam bir ahenk içerisinde olmasıdır. Bu tertipteki incelikleri ve düzeni inceleyen ilim dalı Kur'ân litaratüründe "Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münâsebet" olarak isimlendirilmektedir.

O'nun ifadelerinin güzelliği, kalbe ve zihne hükmederek kişiyi hayran bırakır. Kur'ân sadece bir duyuya değil bütün duyulara da hitap eder. Kur'ân çok uzun cümlelerle ifade edilecek güçlü fikirleri az kelime ile ifade eder.

Bu bütünlük ve ahenk, bir ilişki ve nizâmı gerektirir. Hamdi Yazır, Kur'ân'daki nizâmı şöyle ifade etmektedir:

"Kur'ân'da sûreler, sûrelerin çoğunda kıssalar, kıssalarda âyetler, âyetlerde kelimeler, kelimelerde harfler ve bütün bunlar arasında açık veya kapalı, sözle ve mânâ

ile birçok yönden tam bir uyum ve belli bir düzen vardır ki, bunların tek tek araştırılması ve ayrıntılarının açığa çıkarılması sayısız denebilecek kadar çoktur ve hemen hemen bütün ilimleri ve sanatları da yakından ilgilendirir."¹⁵⁶

Ayrıca Yazır, bu ilimlerin başında gelen ilimler olarak Nahiv (dilbilgisi) ve Belağat (sözü yerinde söyleme sanatı) ilmi olduğunu ifade eder. Kur'ân'da kelimelerin asıl dil ve sözlük mânâsı açısından delalet ettikleri anlam, akıl ve mantık açısından delalet ettikleri anlam, tabi zevk ve sezgi açısından delalet ettikleri anlam olmak üzere üç çeşit delaletin bileşkesi olan ve sonludan sonsuza doğru yol alan uyum ve ahengin ilişkilerine özetle dile getiren incelikler olduğundan bahseder.¹⁵⁷

"Münâsebet" sözlük anlamında yakınlık ve benzerlik manasını gelmektedir.¹⁵⁸ Terim anlamı ise "birbirini takip eden kelime, cümleler veya arka arkaya anlatılan hâdiseler arasındaki irtibat ve ilişki" manasındadır.¹⁵⁹ Bu nedenden dolayı ez-Zerkeşî (h.794) münâsebet kelimesini, arz edildiği zaman akıl tarafından mâkul karşılanan bir iş olarak tanımlamıştır.¹⁶⁰

Âyet-i kerimeler ilahi kelamın en ufak kelime birimlerini oluşturmaktadır. Âyetler kendi başlarına müstakil bir mana ifade etmesinin yanında onlar arasında birbirlerini tamamlayıcı bir mana ilişkisi bulunmaktadır. Yüce kitabımızda hem âyetler arası hem de sûreler arası bir anlam bütünlüğü bulunmaktadır. Bazı müfessirlere göre de her bir sûrenin önceki ve sonraki sûrelerle bir anlam ilişkisi bulunmaktadır.¹⁶¹

2.1.1. Münasebet İlminin Tefsirdeki Önemi

Kur'ân âyetleri belli zaman aralıklarıyla ve muhtelif sebepler üzerine parça parça nazil olmuştur. Fakat âyetlerin farklı zamanlarda inmesi, aralarındaki uyum ve irtibata engel olmaz. Kur'ân âyetlerinin ve sûrelerinin kendi içinde olduğu gibi önceki ve sonraki âyet ve sûrelerle de mânâ irtibatı ve uyumu vardır.

¹⁵⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Zehraveyn Yay., İstanbul t.y, I, 66.

¹⁵⁷ Yazır, I, 66.

¹⁵⁸ İmam Bedrüddin Muhammed b.Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (1.bs), Thk: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, I-IV, Dâru İhyâi Kutubu'l-Arabiyye, y.y, 1957, 35.

¹⁵⁹ Musa Bilgiz, *Âyetler ve Sûreler Arası Münâsebet Said Havva Örneği*, Araştırma Yayınları, Ankara 2006, 34.

¹⁶⁰ ez-Zerkeşî, I, 35.

¹⁶¹ Pak,155,165.

Kur'ân'ın içerdiği âyetler arasında üslup ve nazım uyumunun yanı sıra mantıksal bir mânâ ilişkisi de vardır. 'Münâsebâtü'l-Kur'ân' ilmini önemseyen birçok âlim aynı sûre içindeki âyetlerin uyumu kadar sûre başları ve sonlarıyla, önceki ve sonraki sûrelerin başlarının ve sonlarının mânâ bakımından irtibatı ve uyumu üzerinde de durmuşlardır. Örneğin, Fatiha Sûresi'nin başında bulunan hamdin, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsus olduğu ifade edilir. Sûrenin sonunda ise dosdoğru yolu ancak Allah'ın gösterebileceği vurgulanarak hidâyet O'ndan istenir.¹⁶²

Âyetler arasındaki münasebet, gerek Ulumu'l-Kur'ân eserlerinde, gerekse bu konuda kaleme alınmış müstakil eserlerde sûreler arası münasebet konusu ile birlikte ele alınmıştır. Hem âyetlerin hem de sûrelerin Kur'ân'daki diziliminin tevkîfi olduğu kabulü, bu sıralamanın anlamlı bir ilişkiye bağlı olduğu fikrini doğurmuştur.¹⁶³

*"Tefsir alimleri; her sûrenin bir önceki sûre ile arasındaki münasebet ve irtibat yönünün açıklanmasına; bir konudan bahseden ayet grubuyla, başka bir konudan söz eden bir önceki ayet grupları arasındaki ilişkinin izah edilmesine özen göstermişlerdir. Böyle bir bakış açısı, Kur'ân tefsirine ait yapılan araştırmalarda önemli ve hakkettiği yeri almıştır. Hatta bazı müfessirler, bu konuyla yeterince ilgilenmeyenleri ayıplamışlar ve Kur'ân'daki münasebeti açıklamayı, bir müfessirin tefsirde takip etmesi gereken önemli adımlardan saymışlardır."*¹⁶⁴

Müfessirler, münâsebet ilminin zorluğundan ötürü bu konuya çok fazla girememişlerdir. Münâsebet ilmine müfessirler içerisinde en fazla yer Fahrüddin er-Râzi (h.606) olmuştur; Âyetlerdeki inceliğin büyük bir bölümü, düzen ve münasebette görülür.¹⁶⁵

Fahrüddin er-Râzi (h.606) Bakara sûresinde Amenerrasulu'nün tefsirini yaparken şu ifadeleri kullanır: *"Bir kimse bu sûrenin nazmındaki letâîf ve tertibindeki güzelliği düşünürse, Kur'ân lafızlarının fesâhatı, manalarının şerefi bakımından mu'ciz olduğunu bilir. Keza yine o, tertibi ve âyetlerinin dizimi yönünden de mu'cizdir. Uslûbu sebebiyle*

¹⁶² Fethi Ahmet Polat, Mahmut Ay, Mehmet Akif Koç, Mehmet Ünal, Mesut Okumuş, Zekeriya Pak, *Kur'an İlimleri ve Tefsir Tarihi*, (2.bs), Grafiker Yayınları, Ankara 2021, 367.

¹⁶³ Pak, 155.

¹⁶⁴ Nureddin İtir, "Münâsebet İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Önemi", *İslâmi İlimler Dergisi*, (Çev.: Eyyüp Yaka), 1(2), 2006, 219-215.

¹⁶⁵ Sabri Demirci, "Kur'an Ayetleri ve Sureleri Arasındaki Tenasüb (Fahrüddin Razi'nin Tefsiri Mefatihü'l-Gayb Örneği)", *Ekev Akademi Dergisi*, 19(62), 2015, 152.

Kur'an'ın mu'ciz olduğunu söyleyenlerin maksadı bu olsa gerektir. Gördüm ki, müfessirlerin ekserisi bu işe yanaşmamışlar ve bundaki ince esrara vâkıf olamamışlardır."¹⁶⁶

Fahrüddin er-Râzî, tefsirinin birçok yerinde bu şekilde yapmış olduğu münasebete önem vermektedir ve tefsirinde âyetler arası münasebete özen göstermektedir.

Âyetler arasındaki münasebete misal:

Âyetler her daim müstakil bir cümle şeklinde değildir, bazen bir âyet içerisinde birden fazla cümleden oluştuğu görülmektedir. Bir âyet içerisinde her bir cümle tek başına bir mana ifade etse dahi onları birbirinden ayrı bir şekilde ele almak mümkün değildir.¹⁶⁷ Bu ifadeye misal olarak Bakara sûresini 256. âyeti verilebilir.

"Din konusunda zorlama yoktur."

"Doğru yol batıl yoldan belirgin biçimde ayrılmıştır."

"Şu halde her kim azgın güçleri reddeder ve Allah'a iman ederse, asla kopmayacak sağlam bir kulpa sarılmıştır."

"Allah işiten ve bilendir."

Bu âyette yer alan *"Din konusunda zorlama yoktur."* cümlesi, devamında yer alan cümlelerden bağımsız olarak okunursa doğru bir şekilde anlaşılmamış olur.

Âyetin tamamına bakıldığında hak ve bâtıl arasında bir seçimde bulunmanın kişilere bırakıldığı anlaşılmaktadır. Hak ve bâtıl açık bir şekilde ortadadır. Bu iki yoldan birincisini tercih eden kişi doğru yolu bulmuş, sağlam bir kulpa sarılmış demektir. Bu ifadeye göre, âyetin ilk cümlesinin, *"Hiç kimsenin hak dine girmeye zorlanmaması"* şeklinde anlaşılması, âyetin iç bütünlüğü açısından daha uygun gözükmemektedir.¹⁶⁸

Sûreler arasındaki münasebete misal:

Tekasür sûresinde insanları helâke, ateşe ve hüsrana uğratacak durumlardan bahsedilmekte akabinde gelen sûre olan Asr sûresinde ise insanlar hak yola kurtuluşa ve cennet nimetlerine kavuşmasından bahsedilmektedir.

¹⁶⁶ Cerrahoğlu, 205.

¹⁶⁷ Pak, 157.

¹⁶⁸ Pak, 157.

Fil sûresi ile Hümeze sûresindeki münâsebet ise şöyledir:

Hümeze sûresinde zalimlerin yaptıklarından ötürü âhirette karşılaşacakları sondan bahsedilmekte, Fil sûresinde ise Allah'ın zalimlere zulümlerinin cezasını dünyada da verebileceği işaret edilmektedir.¹⁶⁹

Âyetler ve sûreler arasındaki münasebetle ilgili çeşitli eserler mevcuttur. Fahrüddin er-Râzi, İbnu'l-Arabi, Ebû Hayyan, Ebu's-Suûd gibi müfessirler tefsirlerinde bu hususlara yer vermektedirler.

Müstakil olarak, müfessir Ebu Hayyanın hocası olan Ebû Ca'fer Ahmed b. İbrâhim b. ez-Zubeyr el-Garnâtînin (h.708) el-Burhân fî Tenâsubi Sûveri'l-Kur'ân

Burhânuddîn İbrahim b. Ömer el-Bikâ'î'nin (h.885) 'Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Ayet ve's-Suver

Celaluddin es-Suyûti'nin (h.911) Tenâsuku'd-Durer fî Tenâsubi's- Suver

Abdu'l-Muteal es Sa'idî'nin (h.1386) en-Nazmu'l-Fenniyyu fî'l-Kur'ân

adlı eserleri bu konuya tahsis edilmiştir.¹⁷⁰

2.1.2. Münâsebet İlminin Esbâb-ı Nüzûlle Alakası

Münâsebet ilmi Esbâb-ı Nüzûl ilmi ile yakından alakalıdır.¹⁷¹ Âyetler çeşitli zamanlarda inzal olmasına rağmen aralarında öyle bir münasebet vardır ki, âyetlerden herhangi birini yerinden oynatmak mümkün bile değildir. Müfessirler Kur'ân'ın tarihi geçmişini ve nazil olduğu yeri açıklayarak, Kur'ân'ın getirmiş olduğu mesajı insanların daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır.¹⁷² *"Müfessirler bu şekilde tarihi ortamı ve Kur'ân'ın ifade şeklini (edebî siyak) göz önüne almışlardır. Müfessirler sebab-i nüzul ile edebî siyak arasındaki uyumu yakalayabilmek için âyetler ve sûreler arasındaki uyuma yönelmişlerdir."*¹⁷³

¹⁶⁹ Fatih Tok, Enayatullah Azimi, "Kısa Sûreler Arasındaki Münâsebet Üzerine Bir İnceleme: Tedricî Nüzûl Tevhidî Mana", Tekirdağ İlahiyat Dergisi, 6(1), Tekirdağ 2020, 179,181.

¹⁷⁰ Cerrahoğlu, 207.

¹⁷¹ es-Sâlih, *el-Mebâhis*, 149.

¹⁷² Fazlurrahman, "Kur'ân'ı Yorumlama", *İAD.*, (Çev.: Osman Taştan), 5 Ekim 1987,101.

¹⁷³ Kübra Gücüyener, *Nüzûl Bağlamında Mümtahine Sûresinin Tefsiri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2019, 16.

Yani âyetler arasındaki münâsebeti tespit etmeye yardımcı olacak hususlardan birisi de âyetlerin nüzûl sebebini ve nüzûl tarihini bilmektir. İlk bakışta birbirleriyle alakaları yokmuş gibi görünen bazı âyetlerin nüzûl sebebi ve nüzûl tarihi bilindiği takdirde bu âyetlerin aralarında çok sıkı bir münâsebetin bulunduğu ve birbirleriyle çok münâsib bir vaziyet arzettikleri ortaya çıkar. Mesela:

*"Sana hilal şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir. İyi davranış asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lakin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışındır. Evlere kapılarından girin, Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz."*¹⁷⁴

Bu âyeti okuyan kimse, hilallerin ahkamı ile evlere arkalarından girmenin hükmü arasında ne münâsebet var? diye düşünülebilir. Gerçekten hilal şeklindeki yeni doğan aylarla, evlere arkalarından girme arasında ilk bakışta hiçbir alaka ve münâsebet görülememektedir.

Sorulan bu soru ile verilen cevap arasında bir bağ bulup âyetteki ifadeler arasında münâsebet kurabilmek için bu âyetin nüzûl sebebini, hangi olaydan dolayı indiğini ve Kur'ân'ın o günkü muhatabı olan müslümanların adetlerini bilmemiz gerekmektedir. Bu da bize Kur'ân ilimlerinden olan "Nüzûl Sebepleri" ile "Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münâsebet" ilimlerinin birbirleriyle çok yakın alakaları olduğunu göstermektedir.

Bu âyetin esbâb-ı nüzûlü olarak şu olay ifade edilmektedir: *"Ensardan Muaz b. Cebel ile Sa'lebe b. Ğunm: Ya Rasulallah, bu ne haldir? Hilal iplik gibi incecik beliriyor, sonra büyüyor, tamamlanıyor, sonra da eksile eksile önceki haline dönüyor. "* diye sormuşlardı. Bunun üzerine âyet-i kerime nazil oldu. ¹⁷⁵ Bu soruya verilen cevaba ilaveten gelen âyetin ikinci bölümüyle ilgili olarak Ensar'ın cahiliye döneminden kalama bir adetinin kaldırıldığı rivâyet edilmektedir ki o da şu idi: *"Ensar'dan bazıları hac veya umre için ihrama girdiklerinde çok lüzumlu bir ihtiyaçları varsa eve, bağa, çadıra kapılarından girmezler, evde oturanlar evin arkasından bir delik açar, oradan girer, çıkar veya arkadan bir merdiven atar, o delikten içeri inerlerdi. Çadırda oturanlar da*

¹⁷⁴ Bakara: 2/189.

¹⁷⁵ Kurtubi, II, 621.

*çadırın arkasından dolanıp oradan girerler ve bunu da birr/iyilik olarak kabul ederlerdi."*¹⁷⁶

Bu iki olayı öğrenen kişi söz konusu âyetin ifadeleri arasında münâsebet kurması kolaylaşacaktır. Şöyle ki; hilallerin durumunun değişmesinin hikmetini sorduklarında onlara cevap olarak kısaca *"Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir."* denilmekte, hilallerle ilgili olarak onların öğrenmek istedikleri aydaki bu değişikliklerin sebep ve hikmeti üzerinde durulmamaktadır. Adeta onların bu soruları kısaca cevaplandırıldıktan sonra cevaba ilave olarak onların iyilik sanarak yaptıkları, cahiliye döneminden kalma anlamsız bir adet olan ihramlı iken evlere ve çadırlara kapılarından girmeme olayı gündeme getirilerek şöyle denilmektedir: *"Siz, hilallerin halini bırakın da, iyilik kabul ederek yaptığınız şu cahiliye döneminden kalma " evlere kapılarından girme yasağı"na bir bakın ve kendi halinizi düzeltin. Çünkü evlere arkalarından girmek iyilik değildir. İyilik takva sahibi kimsenin davranışdır. Artık evlere kapılarından girin!"*¹⁷⁷

2.2. KASAS SÛRESİNDEKİ MÜNÂSEBETLER

Bu başlık altında Kasas sûresinde Münâsebât'ul-Kur'ân İlmi bağlamında Kasas sûresinin âyetlerinin münasebetleri incelenip değerlendirilecektir.

2.2.1. Kasas Sûresinde İsim ve Konu Arasındaki Münâsebet

Kasas (kıssa, hayat hikayesi) kelimesi kıssalar ve anlatılar anlamındadır. Sûrenin Kasas olarak adlandırılmasının sebeplerinden biri de Hz. Musa kıssasının ayrıntılı bir şekilde sûrede anlatılmış olmasıdır.¹⁷⁸ Mevdûdî'ye göre sûre ismini, 25. âyetinde ifade edilen "el-Kasas" sözcüğünden gelir. "Kasas", sözlükte, hâdiseleri uygunluk sırasına göre anlatılmaktadır. Buradaki ifadeye göre de "Kasas" sözcüğü sûrenin içeriğine uygun olan

¹⁷⁶ Yazır, II, 24.

¹⁷⁷ Mehmet Faik Yılmaz, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münâsebet*, DİB Yayınları, Ankara 2009, 103-104.

¹⁷⁸ TDV, *Kur'an Yolu Türkçe Meal I-V*, DİB Yay., Ankara 2008, I, 212.

bir isim olabilmektedir; çünkü sûrenin içeriğinde Hz. Musa'nın kıssası detaylarıyla zikredilmektedir.¹⁷⁹ Hz. Musa kıssası anlatıldığı için Kasas adı verilmiştir.¹⁸⁰

Sûrenin konusu incelendiğinde Neml sûresinde önemli bir yer tutan Hz. Süleyman-Belkıs kıssası bağlamında güç ve iktidar ahlâkını ön plana çıkıttığı gözlemlenmektedir. Kasas sûresinde anlatılan Karun kıssası bağlamında (76-82) servet ahlâkına yer verilmektedir. Bu sûrede detaylı olarak yer verilen Firavun-Hâmân-Karun üçlüsü, siyaset-bürokrasi-sermaye üçlüsünü temsil etmektedir. Bu üçlü insanlara zulmederse, zulüm üzerine inşa edilmiş olan piramit tarzı bir siyaset üretir. Burada yer alan temel meselelerin ana teması da budur.¹⁸¹

Sûrenin nüzûl zamanı ise İbn Abbas ve Cabir b. Zeyd'in rivayetine göre Şuara, Neml ve Kasas sûreleri birbiri ardınca nâzil olmuştur. Dil, üslûp ve konuları bakımından da Şuara, Neml ve Kasas sûreleri vahiy dönemlerinin birbirine yakın dönem olduğuna delildir. Bu sûrelerin aynı niteliklerinin başka bir nedeni, Hz. Musa'ya (a.s) ait kıssanın Şuara ve Neml sûresinde de kıssanın bütününe oluşturan çeşitli yerlerinde zikredilmiş olmasıdır. Hz. Musa, Şuara sûresinde peygamberlik vazifesini kabul etmemesi hususunda şöyle bir beyanda bulunmuştu: *"Firavun'un kavmi bana bir suç isnadında bulunuyor, bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum."*¹⁸² Kasas sûresinde Hz. Musa'nın bir Mısır'da iken Kıptî'yi öldürmesi sonucu Firavun'un karşısına çıkarsa kendisini cezalandıracağı endişesini taşımaktadır. Allah Teala, Firavun ve taraftarlarının Hz. Musa'ya zarar vermeyeceklerini kendisine haber vererek endişesini gidermektedir.¹⁸³ Hz. Musa, Firavun'a tebliğ için gidince, Firavun Hz. Musa'ya küçüklükten itibaren baktığını ifade ederek onu nankörlükle suçlamıştır.¹⁸⁴ Hz. Musa ile ilgili Şuara sûresinde bu âyetler zikredilmesine rağmen Kasas sûresinde ise kıssa detaylı bir anlatımla ifade edilmektedir. Benzer bir şekilde de Neml sûresinde de Hz. Musa'nın ailesiyle beraber seyahate çıkması ve ardından uzakta bir ateş görmeleri ile bir anda kıssa anlatımı başlamaktadır. Bu yolculuk anlatılırken nereden geldikleri ve nereye gidecek oldukları gibi ayrıntılara yer verilmemektedir. Oysa Kasas sûresinde bu ayrıntılar zikredilmektedir. O halde Şuara,

¹⁷⁹ Mevdûdî, IV, 153.

¹⁸⁰ Hasan Elik, Muhammed Coşkun, *Tevhit Mesajı Özlü Kur'an Tefsiri*(2.bs), İFAV Yayınları, İstanbul 2015, 884.

¹⁸¹ Mustafa İslamoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, (21.bs.), Akabe Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, 245.

¹⁸² Şuara: 27/12-14.

¹⁸³ Şuara: 27/15-17.

¹⁸⁴ Şuara: 27/18-19.

Neml ve Kasas sûresi birlikte okundukları zaman Hz. Musa kıssası tamamlanmış olmaktadır.¹⁸⁵

2.2.2. Kasas Sûresinin Neml Sûresi ile Münâsebeti

Kasas sûresi, "Allah'ın birliği, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme" gibi itikat yönlerini vurgulayan Mekki sûreler arasında yer almaktadır. Kasas sûresi izlediği metod ve ulaştığı amaç bakımından Neml ve Şuara sûreleri ile benzer niteliği taşımaktadır. Kasas sûresi, kendisinden önce gelmiş olan Neml ve Şuara sûrelerinde kısaca anlatılan hususları izah eder ve bu iki sûreyi tamamlar.¹⁸⁶

Kasas sûresi, Şuarâ ve Neml sûrelerinde ifade edilen kıssalara dair tamamlayıcı malumatlar verilmektedir. Kasas sûresinden bir önce yer alan sûre Neml sûresidir. Neml sûresinde anlatılan konular: Hz. Musa,¹⁸⁷ Hz. Süleyman,¹⁸⁸ Hz. Salih¹⁸⁹ ve Hz. Lût¹⁹⁰ peygamberin kıssalarına yer verilmektedir. Akabinde Kasas sûresinde tamamlayıcı bir şekilde Hz. Musa, Firavun, Karun'un kıssalarına yer verilmektedir. Neml sûresinde yer alan âyetlerde olduğu gibi bazı geçmiş kavimlerin ve bunlara gelmiş olan peygamberlerin kıssalarından bölümler sunmak suretiyle insanlara öğüt verilmekte ve anlatılan olaylardan ders çıkarmaları istenmektedir.

Neml sûresinde müşriklerin yaptıklarının bâtil olduğu vurgulanmaktadır.¹⁹¹ Kasas sûresinde Neml sûresini tamamlayıcı olarak Mekke'li müşriklerin Kur'ân'a ve Rasûlullah'a (a.s) karşı olumsuz tutum ve davranışlarından bahsedilmektedir. Neml sûresinde tevhit inancına işaret edilmektedir.¹⁹² Bütünleyici olarak Kasas sûresinde bu konuya devam edilmekte, sûrenin son âyetlerinde âyetlere bağlı kalınması ve Allah'tan başka hiçbir ilahın tanınmaması istenmektedir. Sûre olanların tümünün yok olacağı ve hâkimiyetin sadece Allah'a ait olduğu zikredilerek sona ermektedir.¹⁹³

¹⁸⁵ Mevdudî, 153-154.

¹⁸⁶ es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't Tefasir* I-VII, Ensar Neşriyat, İstanbul 1990, I, 384.

¹⁸⁷ Neml: 27/7-14.

¹⁸⁸ Neml: 27/16-44.

¹⁸⁹ Neml: 27/45-53.

¹⁹⁰ Neml: 27/54-58.

¹⁹¹ Neml: 27/64.

¹⁹² Neml: 27/60.

¹⁹³ Kasas: 28/86-88.

Kasas sûresi, önceki iki sûrede zikredilen hususları, sırasına göre açıklamıştır. Şûara sûresinden sonra Neml sûresinin gelmesi, Neml sûresinden sonra da Kasas sûresinin gelmesinin sebebi açığa çıkmaktadır.¹⁹⁴

2.2.3. Kasas Sûresinin Ankebut Sûresi ile Münâsebeti

Kasas sûresinin devamı niteliğini taşıyan ve Kasas sûresinden sonra gelen Ankebût sûresinde Hz. Nûh,¹⁹⁵ Hz. İbrâhim,¹⁹⁶ Hz. Lût¹⁹⁷ ve Hz. Şûayb¹⁹⁸ peygamberden bahsedilir. Âd ve Semûd kavimleri¹⁹⁹ ve Hz. Mûsa ile ilgili kıssalar ders çıkarılması gereken yönleri özetler.²⁰⁰ Kasas sûresinde ve Neml sûresinde müşriklerin durumları konularına yer verilmektedir. Kasas sûresinde müşriklerin olumsuz tutum ve davranışları²⁰¹ Neml sûresinde müşriklerin iman konusunda içine düştükleri çelişkilere değinilir.²⁰²

Kasas sûresinde Allah'ın âyetlerine bağlı kalınması ve O'ndan başka hiçbir ilahın kabul edilmemesi istenmekte Ankebût sûresinde ise *"Allah'tan başka varlıkların korumasına sığınanların durumu, örümceğin durumuna benzer: Örümcek, (ağını) kendine bir yuva edinir, ama yuvaların en çürüğü de örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi!"*²⁰³ âyetinde ise Allah'tan başkasını dayananların zayıf bir güce dayandıkları ifade edilmektedir.

Kasas sûresi öncesinde ve sonrasında yer alan âyetlerin muhtevaları incelendiği zaman Kasas sûresi ile bir devamlılık ve bir bütünlük oluşturan âyet içerikleri olduğu fark edilir.

¹⁹⁴ es-Suyûtî, *Kur'ân Sûrelerinin Sıralanışındaki Sırlar*, (2.bs) ,(Çev.: Mustafa Karakoç), thk.: Abdülkadir Ahmed Atâ, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004, 101.

¹⁹⁵ Ankebut: 29/14,15.

¹⁹⁶ Ankebut: 29/16-18.

¹⁹⁷ Ankebut: 29/26-35.

¹⁹⁸ Ankebut: 29/36,37.

¹⁹⁹ Ankebut: 29/38.

²⁰⁰ Ankebut: 29/39.

²⁰¹ Kasas: 28/46.

²⁰² Neml: 27/61-62.

²⁰³ Ankebut: 29/41.

2.2.4. Kasas Sûresinin Baş Tarafıyla Sonu Arasındaki Münâsebet

Kasas sûresinin başlarında bulunan âyetlerde Firavun'un ilahlık taslaması ve kendini herkesten üstün görmesi eleştirilmektedir. Ayrıca Firavun'un yeryüzünde bozgunculuk çıkardığı ifade edilmektedir.²⁰⁴

Kasas sûresinin 86. âyeti²⁰⁵, Kasas sûresinin 4. âyetinde yer alan Firavun'un tutumuna cevap niteliği taşımaktadır. Nitekim ilk âyetlerde bahsedilen Firavun'un olumsuz tutumları son âyetlerde "...*Sakin inkarcılara destek verme*"²⁰⁶ meâlindeki cümle ile bunu takip eden son iki âyette Rasûlullah'ın (a.s) şahsında mü'minlere hitap edilip Allah'ın gönderdiği Kur'an sayesinde doğru ile eğri açıkça belli olduğu için mü'minlerin, yanlış yolda giden kafirlere destek olmamaları, Allah'ın birliğine imanda sebat etmeleri; şirk içinde yaşayıp ölenleri umutlandırarak yollarının doğru ve kurtarıcı olduğu kanaatini verecek söz ve tutumlardan sakınmaları istenmektedir.²⁰⁷

Sûrenin baş kısımlarında "*Musa: Rabbim! Bana lütfettiğin nimetlere andolsun ki, artık suçlulara (ve suça itenlere) asla arka çıkmayacağım*"²⁰⁸ ayeti var. Sonunda ise aynı mesele Rasulullah (a.s) 'a hatırlatılarak bitiyor. "... *O halde sakın kafirlere arka çıkma*"²⁰⁹

Sûrenin başında Hz. Musa'nın Mısır'dan çıkması ve Medyan'e gittikten sonra daha Mısır'a tekrar dönüşü anlatılmaktayken²¹⁰ sûrenin sonunda Rasulullah'ın (a.s) Mekke'den hicret etmesi ve ardından Mekke'yi fethetmek için geri dönüşü²¹¹ anlatılmaktadır.²¹²

2.2.5. Kasas Sûresinin Baş ile Ankebût Sûresinin Sonu Arasındaki Münâsebet

Kasas sûresinin başında Hz. Musa ve Firavun ile mücadelesi geniş bir şekilde anlatılmaktadır.²¹³ Bu âyetlerde iki grup insan mevcuttur: Hz. Musa ve ona inanlar,

²⁰⁴ Kasas: 28/4.

²⁰⁵ Kasas: 28/86.

²⁰⁶ Kasas: 28/86.

²⁰⁷ *Kur'an Yolu Türkçe Meal*, IV, 249.

²⁰⁸ Kasas: 28/17.

²⁰⁹ Kasas: 28/86.

²¹⁰ Kasas: 28/4-40.

²¹¹ Kasas: 28/85.

²¹² Metali'3, Bkz. İlhami Günay, *Kur'an-ı Kerim Sûreleri Arasındaki Münasebet (Tenasübü's Süver)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996, 99.

²¹³ Kasas: 28/2-45.

Firavun ile taraftarları. Ankebût sûresinde ise müminler ve münkirler gürûhu zikredilmektedir:

İlk grup orada, " Bizim uğrumuzda cihad eden (ve çaba gösteren)lere (gelince); biz onları elbette yollarımıza eriştiririz. Şüphesiz ki Allah iyilik (ve iyi iş) yapanlarla beraberdir. "²¹⁴

İfade edilen ikinci grup ise orada, " Allah'a yalan isnad eden veya kendisine hak (Peygamber ve Kitap) gelince onu yalanlayanlardan daha zalim kim olabilir? Kâfirler için barınılacak yer (zaten) cehennem değil midir?"²¹⁵ âyetleriyle özetlenmiştir.

2.2.6. Kasas Sûresinin Sonu ile Ankebût Suresinin Başı Arasındaki Münâsebet

Kasas sûresinin son âyetlerinde Peygamberimizin (a.s) hicretine işaret olunduğu gibi, Ankebût sûresinde de müminlerinin hicretine işaret olunmaktadır.²¹⁶

Ankebût sûresinin ikinci âyetinin iniş sebebi hakkında üç rivayet bulunmaktadır.

- *Ammâr b. Yasir, Ayyaş b. Ebi Rebia, Velid b. Velid ve Seleme b. Hişam Mekke'de müşrikler tarafından işkence ediliyorlardı o sebeple indirildi. Ammar b. Yasir'in annesi Ebu Cehil tarafından feci bir şekilde parçalattırılmış, kendisine sıcak günde demirden zırhlı gömlek giydirilerek güneşin karşısında eziyet edilmişti. Velid b. Velid ve Hişam da işkenceye uğratılmışlardı.*²¹⁷
- *Mekke'de bir kısım insanlar, İslam'a girmeye söz vermişlerdi. Hicret âyeti inince ashab-ı kiram Medine'den bunlara yazmışlar " İkrarınız, İslam'ınız hicret etmezseniz, kabul olmayacak. " demişlerdi. Hemen Medine'ye doğru yola çıktılar, müşrikler de takip edip geri çevirdiler; işte o zaman haklarında bu âyet indi. Bu defa da haklarınızda şöyle şöyle âyet indi diye yazdılar. Bunun üzerine çıkarız, yine takip eden olursa çarpışırız, dediler ve çıktılar. Müşrikler de takip ettiler, bunun üzerine çarpıştılar; kimi şehit oldu, kimi de kurtuldu. Allah Teala da haklarında Nahl sûresi 110. Âyeti indirdi.*²¹⁸

²¹⁴ Ankebût: 29/69.

²¹⁵ Ankebût: 29/68.

²¹⁶ Günay, 100.

²¹⁷ Yazır, VI, 210.

²¹⁸ Nahl: 16/110.

- "Bedir " günü ilk şehit olan Mihca b. Abdullah hakkında indiği söylenmiştir ki, ana babası ve eşi çok üzölmüşlerdi ve hakkında " Seyyidü 'ş-şüheda" (seyyitlerin efendisi) buyurulmuştu.²¹⁹

Bu iki görüşe göre bu âyetler Medine'de indirilmiş oluyor. İlk iki rivayet ise hicretle ilgili oluyor.

2.2.7. Kasas Sûresinin Başı ile Ankebût Suresinin Başı Arasındaki Münâsebet

Kasas sûresinin başı ile Ankebût sûresinin başı arasındaki münasebet incelendiği vakit Kasas sûresinin başında " Doğrusu Firavun, o yerde (Mısır'da) büyüklendi (ve zorbalığa kalkıştı. Sistem ve yönetimi sürdürmek için oranın) halkını birtakım gruplara böldü. Onlardan bir grubu (İsrailoğulları'nı baskı altında) zayıf düşürerek oğullarını boğazlıyor, kızlarını da sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardan idi"²²⁰ âyetiyle başlayarak Firavun'un halkına yapmış olduğu zulümlerden bahsedilmektedir. Ankebût sûresine ise " Andolsun ki biz, onlardan öncekileri de (sıkıntılarla) imtihan ettik. Allah elbette (iman yönüyle) doğru olanları da bilir, yalancıları da bilir. Yoksa (gizli de olsa) kötölükleri yapanlar bizi geçip savuşacak (yakalanmayacak)larını mı sandılar? Ne kötü/fena hükmediyorlar!"²²¹ zulmedenlerin cezasız bırakılmadığı zikredilerek başlanmaktadır.²²² Kasas sûresinde Firavun'un zulmünden bahsedilmektedir. Ankebût sûresinde ise zulmeden kişilerin asla cezasız kalmayacağı ifade edilmektedir.

2.2.8. Kasas Sûresinin Sonu ile Ankebût Sûresinin Sonu Arasındaki Münâsebet

Kasas sûresinin sonu " Hiç şüphesiz bu Kur'an'ı (okuyup amel etmeyi) farz kılan (Allah), elbette seni dönülecek yere döndürecektir. De ki: "Kimin doğru yolda yürüdüğünü, kimin de apaçık bir sapkınlık içinde olduğunu en iyi rabbim bilir."²²³ " Rasulullah'n (a.s) hicreti ile bitmektedir. Ankebût sûresi ise "Ey inanan kullarım! Benim

²¹⁹ Yazır, VI, 211.

²²⁰ Kasas: 28/4.

²²¹ Ankebût: 29/3-4.

²²² Günay, 100.

²²³ Kasas: 28/85.

arzım genişdir; o halde yalnız bana kul olmakta sebat edin."²²⁴ mü'minlerin göçüne işaret edilerek sona ermektedir.

2.2.9. Kasas Sûresi'nin Konuları Arasındaki Münâsebet ve Ayetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti

Kasas sûresi muhtevasının daha iyi anlaşılması ve çalışmamızın daha iyi kavranması amacıyla Kasas sûresi âyetleri ve âyetler arasındaki münâsebet bu başlık altında incelenecektir.

2.2.9.1. Hz. Musa'nın Kıssasını İfade Eden Âyetler Arasındaki Münâsebet

Bu bölümde Hz. Musa'nın çocukluğu, gençliği, Mısır'ı terk etmesi ve Firavun'un halkına zulmetmesinden bahsedilerek âyetler arasındaki münâsebet incelenmiştir.

2.2.9.1.1. Âyetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti

Sûrenin ilk bölümü harufu mukattaa harfleri ile başlayıp Kur'ân'ın bir mucize olduğu zikredilmiştir.²²⁵ Konu başlangıcı olarak Hz. Musa'nın çocukluğu, gençliği, olgunlaşma sürecinden bahsedilerek olayların sıralanış seyri anlatılmaktadır. Kıssada Rablik iddia edecek kadar cüretkar olup Allah'a karşı büyüklük taslayan acımasız, zalim Firavun örnek gösterilerek Hz. Musa'nın Firavun'un ülkesinde doğmuş olması, Firavun'un halkına zulmederek onların erkeklerini kıyıma uğratması ve kadınlarını diri bırakması anlatılmıştır.²²⁶ Yanı sıra sûrede Firavun'un veziri olan Haman'ın da onun destekçisi olduğu ifade edilmiştir. Rabbimiz de bu âyetlerde hakir görülen İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtarıp ülkelerinin varisleri kılarak kendilerine iktidar vermek istediğini bildirmiştir.²²⁷

Hz. Musa'nın annesi doğumdan belli bir süre sonra Hz. Musa'yı, Firavun'un yapmış olduğu zulümden kurtarmak maksadıyla bir sandukayla nehre bırakmıştır. İleride Firavun için büyük bir endişe ve korku kaynağı olacak bu bebek, Firavun ailesi tarafından

²²⁴ Ankebût: 29/56.

²²⁵ Kasas: 28/1-2.

²²⁶ Kasas: 28/4.

²²⁷ Kasas: 28/5-6.

bulunarak tehlikeden korunmuştur. Hz. Musa'nın annesi, kızının nehirde süzülen sandukayı izlemesiyle bebeğin Firavun ailesi tarafından bulunduğunu anlamış ve Hz. Musa'nın süt annesi olarak saraya alınmıştır.²²⁸

Âyetlerin devamında Hz. Musa olgunluk çağına erişince ona hikmet ve ilim verdiği, güzel davrananların da Allah tarafından böyle ödüllendirildiği ifade edilmiştir.²²⁹ Hz. Musa ahalinin fark edemeyeceği zamanda şehre girip orada kendi halkından olan bir adamla Kıptî olan adamın kavgaya tutuştuğuna şahit oldu. Kendi halkından olan kişi Hz. Musa'nın ona yardım etmesini istedi ve o da bunun üzerine kendi halkından olan kişiye yardım etmek isteyince düşman tarafından olan kişiye bir yumruk vurarak onun ölümüne sebep oldu.²³⁰ Hz. Musa "...Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim. Beni bağışla!"²³¹ diye dua ederek Rabbimizden bağışlanma diledi ve affedilenlerden oldu.

İzzet Derveze (h.1404) bu bölümdeki âyetleri şöyle tefsir etmiştir:

"Sûrenin ilk âyetlerinin doğrudan Hz. Musa kıssası ile başlaması; bir kısım Müslümanların Hz. Musa'nın ve Firavun ile mücadelesini, İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra başlarından geçen olayları daha önceki sûrelerden öğrendikten sonra Rasulullah'a (a.s) sormalarının kanıtı olabilir. Bu nedenden ötürü Kur'an'ın hikmetli olması, bu bölümün bu şekilde başlamasını, akabinde Hz. Musa'nın Firavun ve halkına peygamber olarak gönderilme kıssası olarak ikinci kısmın gelmesini zorunlu kılmıştır. Bu bakış açısına göre; sûrenin bu bölümünde kıssanın doğrudan başlaması, sûrenin kıssa hedefli olmasının bir neticesidir. Fakat sûrenin üslûbune bakıldığı zaman, ikaz, öğüt, hatırlatma, farklı ahlâki ve sosyal hükümler ders verme niteliğinde konuları içermesinden dolayı Kur'an'ın genel kıssalar üslubune uymuş olmaktadır. Bunun sonucunda ise bu sûrede yer alan kıssa; Hz. Musa ile Rasullah'ın (a.s) nübüvveti ve yaşadığı şartları arasında mukayese yapma ve öğüt hedeflidir. İfade edilen âyetlerdeki ibret mevzuları ve Hz. Musa kıssasının ilk bölümünde yer alan özet açıklama, insanları kıyıma uğratarak ve güçsüzlere zulmeden Firavunu tenkit etmekte, zayıf bırakılmış olan kişileri Allah'ın inayeti, ihsanı ve yerleştirme sözüyle müjdelemektedir. Bu nokta bir taraftan inkarcıların bilhassa da Mekke'nin önde gelen kişilerinin hakir gördüğü, her çeşit zulmü yapmış

²²⁸ Kasas: 28/7-13.

²²⁹ Kasas: 28/14.

²³⁰ Kasas: 28/15.

²³¹ Kasas: 28/16.

olduğu ve güçsüzlere haksızlıkta belirttiği inananlar için müjde ve bir destek, inkarcılar ve önderleri için Firavun ve taraftarlarının başına gelene benzeyen bir azapla ikazdır. Bu ifadelerde özellikle de sultan tarafından zulüm ve baskı neticesinde güçsüzleştirilenlere bir destek ve teselli vardır.”²³²

2.2.9.2. Hz. Musa’nın Kıssası ve Firavunla Olan Mücadelesi İle İlgili Âyetlerin Münâsebetleri

Bu başlık altında Hz. Musa’nın Mısır’dan çıkışı ve Medyen’e giderek Hz. Şuayb’ın yanında kalması anlatılmaktadır. Hz. Musa’nın Mısır’a döndükten sonra Firavun ile olan mücadelesi ifade edilmektedir.

2.2.9.2.1. Âyetlerin Bir Önceki Bölümle Münâsebeti

Bu kısımda yer alan âyetlerde de, Hz. Musa’nın (a.s.) kıssası zikredilmektedir. es-Sâbûnî ise bu âyetleri şöyle tefsir etmektedir:

İlk kısımdaki âyetler, kıssada Hz. Musa’nın doğumu, emzirilmesi ve akabinde gençlik çağından büyüyüp olgunlaşarak rüşd çağına ulaşınca kadar Firavun’un yanında büyütülmesi ve Kıptilerden birini öldürmesi hadisesini kapsamıştı. Burada yer alan âyetlerde, Hz. Musa’nın Mısır’dan çıkarak Medyen’e gidişini, Hz. Şuayb’ın kızı ile evlenmesini, ardından Mısır’ dönüşünü, kendisine peygamberlik verilmesini ve Firavun ve taraftarlarının helak olması anlatılmaktadır.²³³

2.2.9.2.2. Âyetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti

Bu bölümde Hz. Musa’nın Mısır’da Kıptilerden birinin ölümüne sebep olması,²³⁴ Hz. Musa’nın Firavun’un onun yakalanmasını emretmesiyle şehirden ayrılıp Medyen’e ulaşması konu edinilir.²³⁵ Bu kısımda Hz. Musa Medyen suyuna vardığında iki kadının koyunlarını sulamak için beklemesi ve Hz. Musa’nın onlara yardım etmesi ifade

²³² İzzet Derveze, *et-Tefsiru’l-Hadis* I-VII, (Çev.:Muharrem Önder) Ekin Yay., İstanbul 1997, I, 290-291.

²³³ es-Sabuni, IV, 422.

²³⁴ Kasas: 28/15.

²³⁵ Kasas: 28/21.

edilmiştir.²³⁶ Akabinde iki kadının Hz. Musa'nın yardımını babalarına anlatmasıyla birlikte Hz. Musa'nın Hz. Şuayb'ın yanında belli müddet çalışması anlatılmaktadır.²³⁷

Hz. Musa'nın anlaşılan süreyi doldurup ailesiyle birlikte Mısır'a dönüş yolunda ilerlerken, kendisine yol göstermesi umuduyla uzakta bulunan ateşin yanına gittiği ifade edilmektedir. Hz. Musa ateşin yanına vardığında, onun ateş değil de ilahi bir nur olduğunu fark etmiştir. Hz. Musa burada ilahi vahye tabi olup kendisine mucizeler verilerek Firavun'a gitmesi emredilmiştir. Hz. Musa daha önce Mısırdayken bir adamın ölümüne sebep olduğu için Firavun'un onu yakalatmasından, peygamberlik vazifesini yapamayacağından endişe duyduğunu belirtmiştir. Ayrıca kardeşi Hz. Harun'u kendisinden daha düzgün konuştuğundan ötürü kendisiyle birlikte görevlendirilmesi için Allah'a dua ettiği ve Rabbimizin de duasını kabul ettiği ifade edilmiştir.²³⁸

Hz. Musa, Hz. Harun ile birlikte Firavunun yanına giderek tebliğde bulunmuştur. Firavun ve taraftarları mucizelerin bir sihir olduğunu ve atalarının döneminde de böyle bir şey duymadıklarını ileri sürerek yapılan tebliği reddetmişlerdir.²³⁹

Firavun'un ululuk taslayarak ilahlık iddiasında bulunması ve veziri Haman'a bir kule inşa etmesi, bu kuleye çıkıp belki Musa'nın rabbini görürüm demesi ifade edilmiştir. Firavun'un başına birçok mucizeler gelmesine rağmen hidayete ermemiştir ve yanı sıra halkının da kendisiyle beraber hem bu dünyada hem de ahirette azaba uğramasına sebebiyet vermiştir.²⁴⁰

2.2.9.3. Mekkeli Müşriklerin Olumsuz Tutumları ile Ehl-i Kitabın Olumlu Davranışlarını İfade Eden Âyetlerin Münâsebetleri

Bu bölümde Mekkeli müşriklerin olumsuz tutumları ve ehl-i kitabın olumlu davranışlarını ifade eden âyetler anlatılmaktadır.

²³⁶ Kasas: 28/22-23.

²³⁷ Kasas: 28/25-28.

²³⁸ Kasas: 28/29-35

²³⁹ Kasas: 28/36-37.

²⁴⁰ Kasas: 28/38-42.

2.2.9.3.1. Âyetlerin Bir Önceki Bölümle Münâsebeti

es-Sâbûnî bu bölümü şu şekilde tefsir etmektedir:

Allah Teala, zulmün baş karakteri Firavunu helak etmek ve İsrailoğullarını Firavunun eziyetinden kurtarmak amacıyla onlara vermiş olduğu nimetleri zikrettikten sonra, burada da, içinde doğru yol ve aydınlık bulunan Tevrat'ı indirmekle onlar yapmış olduğu iyiliği hatırlatmaktadır. Ayrıca, kutsal kitapların sonuncusu olan Kur'ân'ı tenzil etmek suretiyle Araplara verdiği nimetine dikkat çekmektedir.²⁴¹

2.2.9.3.2. Âyetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti

Taberi bu bölümde sûrenin içeriğini ve birbiri arasındaki münâsebeti incelendiği zaman; *"sûrede Rasûllullah (a.s) hitaben, Hz. Musa'nın kıssasında geçen olayların yaşandığı zaman diliminde Rasûllullah'ın (a.s) orada olmadığı beyan edilmektedir. Bu âyetler Hz. Peygamber'in (a.s) peygamberliğini reddedenlere cevap verilmektedir."*²⁴² ifadeleriyle açıklamıştır.

Bu bölümde sûre-i celile de Mekke müşrikleri ve onların Rasûllah'ın (a.s) peygamberliğine karşı çıkmaları anlatır.²⁴³ Hz. Musa döneminde de aynı olayların cereyan ettiği ifade edilerek küfür ehlinin zihniyetinin izlediği yolun aynı olduğunu açıklar.

Mekkeli müşriklerin Kur'ân'ı ve Rasûllullah'a (a.s) karşı olumsuz tavır ve davranışları ile Ehl-i Kitabın olumlu tutumlarından söz edildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca Mekkeli müşrikler âyetlerde bahsedilen yolun doğru olduklarını bildikleri ve bunu ifade ettikleri halde etraflarında yer alan müşrik kabileler tarafından atalarının dininden dönmekle suçlanıp ve bu nedenle yaşadıkları yerden çıkarılmaktan korktukları için Hz. Peygamber'in (a.s) tebliğine karşı çıkmaya devam ettikleri görülmektedir.²⁴⁴

Elinde bulunan imkanlara ve güce dayanıp azgınlık yapan, yaptıkları hatalarda ısrar eden toplulukların helak edildiği ifade edilmektedir.²⁴⁵

²⁴¹es-Sabuni, IV, 436.

²⁴²et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, VI, 303-304.

²⁴³ Kasas: 28/57.

²⁴⁴ Kasas: 28/52-54,57.

²⁴⁵ Kasas: 28/58-59.

Mekkeli müşriklerine seslenilerek sahip oldukları servetlerinin geçici, ahiret hayatını ise ebedi ve daha hayırlı olduğu anlatılmaktadır.²⁴⁶

Âyetler incelendiği zaman, âyetlerin önceki âyetlerin peşinden geldiği için siyakla bağlantılı olduğu görülmektedir. Servet içinde bulunan, sahip oldukları nimetlerden dolayı gururlanıp, kibirlenerek inkara dalan birçok topluğu Allah helak etmiştir.

Kasas sûresinde yer alan âyetlerde yer verilen halk, inkâr üzerinde diretince Allah onları helak eder.²⁴⁷ Âyetlerde söz edilen inkarcılar ve o inkarcıların liderleri için yaşam ve güvenliklerinin kolaylaştırılması ancak dünyalık bir süstür. Diğer yandan, doğru yoldan gitmek isteyenler, Allah'ın katında kendilerine verileceklerin kendileri için daha hayırlı ve kalıcı olduğunu düşünürler. Allah'ın ahirette verilmiş olacağı nimetlere kavuşacağını bilen müminler, dünya hayatının geçici zevkiyle yetinen ve kıyamet gününde hüsrana uğrayacaklarla denk tutulmazlar.²⁴⁸

Derveze tefsirinde âyetler şöyle tefsir edilmiştir:

"Biz refah içinde şıarmış nice şehirleri helak ettik..."²⁴⁹ âyetini ve onun akabinde yer alan ve içeriğinde telkin ve hüküm ibareleri yer alan âyetlerin üslubu, içinde kuvvetli hükümler içeren tartışmacı bir üslup olup bu üslup, netameli mevzularda yanlış içtihatla bulunan şahıslara yöneliktir. Burada yer alan üslup tarzı önceki âyetin ilk yarısında yer alan inkarcılardan söz eden üslupla uyum içerisindedir. Derveze'ye göre bu açıklama önderlerden orta yolu bulan bir gruptan ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu âyetin ardından gelen âyetlerin onlara yönelik olduğu kanaatinde olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra sözün genel oluşu, bunun bütün inkarcılara ve önderlere yönelik olduğu kanısına varmaktadır.²⁵⁰

58 ve 59. âyetlerde telkin içeren hikmetler bulunmaktadır. Kavimler; ancak şıarmaları, kibirlenmeleri, gaflet içerisinde olmaları, heva ve heveslerinin kölesi olup dünya nimetlerine aşırı derecede dalmaları nedeniyle yok olurlar; akletmeleri, olayların farkına varıp olayı kavramaları, itidal bir yol tutturmaları, gafil olmamaları, sonlarının ne olacağını düşünüp idrak etmeleri, dünya hayatına ve zevklerine dalmamaları nedeniyle

²⁴⁶ Kasas: 28/60.

²⁴⁷ Kasas: 28/58.

²⁴⁸ Kasas: 28/60,61.

²⁴⁹ Kasas: 28/58.

²⁵⁰ Derveze, II, 309-310.

kurtuluşa ererler. Âyetlerin benzer bir şekilde siyakı devam etmekte ve önceki âyetlerin ardından gelmektedir. Önceki âyetler kıyamet gününü hatırlatarak son bulmaktadır. Bu âyetler ise oradaki inkarcıların durumunu bizlere aktarmaktadır. Kıyamet günü Allah Teala, onlara seslenecek; yardım istemek amacıyla kendilerine dua edilenler dualarına karşılık veremeyecek ve varacakları yerin azap olduğunu bizzat kendileri şahit olacaktır. O anda hayıflanıp *"keşke biz Önceden doğru yolu bulmuş olsaydık"* diyecekler. Allah Teala onlara ikinci defa seslenecek, onların peygamberlerine karşı konumlarını soracak. o anda onlar şaşkınlık içerisinde kalacaklar ve durum aleyhlerine dönecektir. Ne söylediklerinin bilincinde olamayacaklar ve o gün hiç kimse bir başkasına yardım edemeyecek, o zaman onlardan her biri şikayet edip duracaktır.²⁵¹

Son âyet ise diğer âyetlerde yer alan ifadeleri tamamlamaktadır. Ancak kurtuluşa erecek olan Allah'a inanan, tevbe eden ve salih amel işleyen kimseler olacaktır. Âyetler görüldüğü kadarıyla kıyamet gününde olacaklar anlatılarak inkarcıların kalbinde korku oluşturmak, onları âhiret gününde pişman olmamaları için tevbeye yönlendirerek gayesini gütmektedir.²⁵²

2.2.9.4. İman ile İnkâr Arasındaki Büyük Farkı İfade Eden Âyetlerin Münâsebetleri

Bu bölümde mümin olan kişilerin mantığı ile kafirlerin mantığı arasındaki büyük farkı ifade eden âyetler anlatılmaktadır.

2.2.9.4.1. Âyetlerin Bir Önceki Bölümle Münâsebeti

Kurtûbî bu bölümün âyetlerini şöyle tefsir etmektedir:

"Allahu Teala önceki âyetlerde, kendisinin yaratan olduğunu, tercihin kendisine ait olduğunu bildirmektedir. Allah'tan başka ilahlara kulluk etmelerinden dolayı da, şirk koşanların akılsız olduklarını beyan etmektedir. Akabinde burada, nimetleri onlara vermiş olana şükretmenin kullara gerektiğini hatırlatmak amazıyla azametini ve yüceliğini gösteren bazı delillerin anlatılmaktadır. Ardından gelen âyetlerde Karun kıssasından bahsetmektedir. Bu kıssa da anlatılan servet nedeniyle şımarıp böbürlenmenin akıbeti ifade edilmektedir. Zira Allah, Karun'u elinde bulunan tüm

²⁵¹ Derveze, II, 309-310.

²⁵² Derveze, II, 309-310.

servetiyle birlikte yere batırmıştı. Karun'un helak olması böbürlenme, şımarıp azgınlık yapmasının neticeleridir. ²⁵³

71 ve 72. âyetlerde evrenin yaratılışından bahsedilerek Allah'ın kudretinin delilleri kanıtlanmıştır. Düzenin hiçbir şekilde bozulmadan kıyamet gününe kadar sürmesi de tek iradeye tabi olduğunun apaçık göstergesidir.

2.2.9.4.2. Âyetlerin Kendi Arasındaki Münâsebeti

Kasas sûresinin 71. ve 73. âyeti kerimeleri arasındaki münasebet bu başlık altında incelenecektir.

"De ki: Düşündünüz mi hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi tâ kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir ışık getirecek tanrı kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz? (71)De ki: Söyleyin bakalım, eğer Allah üzerinizde gündüzü tâ kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse Allah'tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek tanrı kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz? (72)Acımasından ötürü Allah, geceyi ve gündüzü yarattı ki geceleyin dinlenesiniz, gündüzün ise O'nun fazl u kereminden rızınızı arayasınız. Umulur ki şükredersiniz. " (73)²⁵⁴

Âyeti kerimelerin kendi arasındaki münasebeti incelendiği zaman bu bölümde tevhit inancı üzerinde durularak Allah'ın sonsuz kudreti evrendeki düzen ile delillendirildiği görülmüştür. Allah'ın evrene koymuş olduğu yasaların Allah'ın bir lütfu ve insanlara karşı bir rahmetinin sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Bundan dolayı insan verilen nimetlerin şükrünü yapıp övülmeye layık olanın yalnızca Allah olduğunu idrak etmelidir. Âyetlerde kafirlere yöneltilen sorulara işaret edilmektedir. Önceki âyetlerde olduğu gibi kafirlerin yaptıklarının ahirette delillendirilmesi istenerek, onlara yaptıklarının ancak bir uydurma olduğunun farkına varacakları bildirilmiştir. Burada değinilen kavram önceki âyetlerde bulunan tevhit inancıdır.

Âyetler (76.ve 84.)Karun kıssasından bahsederek Karun'un davranışları sonucu akıbetinin nasıl olduğu konusunu içermektedir. Bu bölümde geçmiş âyetler arasında özellikle 57. ve 61. âyetler arasında bir münasebet bulunmaktadır.

²⁵³el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Fereh, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân* I-XIX, (1.bs.), (Çev.:M. Beşir Eryarsoy), Buruc Yay., İstanbul 2002, XIII, 340.

²⁵⁴ Kasas: 28/71-73.

Bu âyetlerde, Mekke halkının rızık ve güvenlik etmenlerine ehemmiyet verdikleri ve Rasûlullah'ın (a.s) tebliğine tabi olunca bunlar zikrolunmakta, birçok kavimlerin hayat seviyelerinin düzgün olması neticesinde azıp şımardıkları, böbürlendiklerine, ve yok oldularına işaret edilmektedir. Allah katındakilerin dünya hayatından ve zevklerinden daha hayırlı ve kalıcı olduğu bildirilmektedir. Bu bölüm, diğer âyetlerin içeriği ve amacıyla uyumlu olan ve içerisinde alınacak ibret dolu birçok öğüdün bulunduğu kıssayı anlatmak için gelmiştir.²⁵⁵

Derveze'ye göre Kur'ân-ı Kerim'in muhatap olduğu kimseler veya bir bölümü Karun kıssasından haberleri vardı. *"Âyetin açıklamalı üslubu ve diğer âyetlerle konu olarak uygunluk bulunması bu görüşü destekler niteliktedir. Kıssanın içeriğinde yer alan âyetler de öğütler ve dersler içermektedir. Bu yönüyle bölüm siyakla bağlantılı olduğunun bir göstergesidir. Âyetlerin içerdiği kıssanın temel gayesi, Kur'ân'ın yer alan diğer kıssalar gibi öğüt ve ders vermekten ibarettir."*²⁵⁶

Kıssadan sonra son iki âyet gelmektedir. Âhiret hayatındaki kurtuluş ve güzel bir son, dünyada ifsad çıkarmayan, böbürlenmeyen, Allah'ın gazabından sakınanlar içindir. Salih amel işleyerek iyilik yapanların yararı kendisinedir. Kötülük yapıp yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların akıbeti ise yaptığıyla cezalandırılmalarıdır. Bu sonuç Kur'an da yer alan kıssaların hedeflediği amaçlarla uyum içindedir. Bu sûrede yer alan Karun kıssasında Karun ismi ilk defa burada geçmekte ve apaçık bir şekilde Hz. Musa'nın kavminden olduğu bildirilmektedir. Ayrıca iki defa da Haman ve Firavunla birlikte zikredilmektedir. Müfessirler, Karun'un serveti, Hz. Musa'ya karşı oyunu, inkarı, kimliği hakkında kimini sahabe ve tabiine dayandırarak, kimini de doğrudan aktararak birçok açıklama yapmışlardır.²⁵⁷

85. âyet Hz. Peygamber'e (a.s) Rabbinin kimin hidayete erip doğru yolda olduğunu, kimin delalet içinde olduğunu daha iyi bildiğini açıklamasını emretmektedir. Bu âyette Rasûlullah'ın (a.s) inkarcılarla münakaşa konumunda bulunduğu kast olunmaktadır. Bu âyetin ardından gelen âyetler Hz. Peygamber'e (a.s) inkarcılar arasındaki konuma işaret etmektedir. Bu âyetle ardından gelen âyetler arasında bir bağlantı bulunmaktadır.²⁵⁸

²⁵⁵ Derveze, II, 318-319.

²⁵⁶ Derveze, II, 318-319.

²⁵⁷ Derveze, II, 318-319.

²⁵⁸ Derveze, II, 320-321.

2.3. HZ. MUSA’NIN KISSASINI İFADE EDEN ÂYETLER

Kur’ân’da birçok yerde Hz. Musa’nın kıssası anlatılmıştır.²⁵⁹ Kasas sûresindeki âyetlerde Hz. Musa’nın hayatına detaylı bir şekilde yer verildiğini görmekteyiz. Çalışmamızın bu bölümünde ise Kasas sûresinde yer alan âyetlerin tefsirlerine yer vereceğiz.

Kasas sûresinin ilk âyetlerinde Hz. Musa’nın doğumu, çocukluğu, gençliği ve olgunluk çağı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Kıssada ayrıntılı bir şekilde Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber’in (a.s) peygamberliğini inkar etmeleri²⁶⁰ karşısında Allah’ın Rasûlullah’a (a.s) destek verip onun peygamberliğini kanıtlaması anlatılmaktadır.

Hz. Mûsâ, Kur’ân’da otuz dört sûrede yüz otuz altı yerde zikredilmektedir ve Kur’ân ile sahih hadislerde geçmiş peygamberler arasında kendisinden en çok söz edilen peygamberdir.²⁶¹ Hz. Musa’nın kıssası da Kasas sûresinde detaylı bir şekilde bulunmaktadır.

Muhtevası Rasûlullah (a.s) ve etrafındaki inanan Müminleri imanda sebatkar kılmak ve onlara misallerle özellikle Hz. Musa (a.s) gibi âdeta kaviminden çok çekmiş peygamberleri Rabbimiz, Rasûlullah’a (a.s) örnek göstererek gönlüne istikrar sağlamak için Hz. Musa kıssasından uzunca bahsetmektedir.

Sadece Hz. Peygamber’e (a.s) ve Müminlere değil başta dönemin müşrikleri olmak üzere kıyamete gelecek olan bütün insanlığa, inkar edenlere, müşriklere, münafıklara ve müminlere nice nice hidayet prensipleri, kılavuzluklar bu sûrede anlatılır.

2.3.1. Hz. Musa’nın Kıssasını İfade Eden Âyetlerin Tefsiri

Bu bölümde ele alacağımız 1-19 âyet-i kerîmelerde Hz. Musa’nın hayatı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

²⁵⁹ Bakara: 2/51-71; Maide: 5/20-26; A’raf: 7/103-162; Yunus: 10/75-93; Kehf: 18/60-82.

²⁶⁰ Kasas: 28/57.

²⁶¹ Ömer Faruk Harman, “Musa” DİA, TDV Yay., İstanbul 2006, XXXI, 207.

2.3.1.1. Kasas Sûresinde Hurûf-ı Mukattaa

Bu sûrenin ilk âyeti Kur'ân icazına delalet etmekte olan hurûf-ı mukattaa (طسم) ile başlamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de yirmi dokuz sûre hurûf-ı mukattaa harfleri ile başlamaktadır.²⁶² Bu sûrelerden 26 tanesi- Kasas sûresi de dahil- Mekkî sureler; diğer üç tanesi ise erken dönem Medenî surelerdendir. Mekkî sûreler nüzûl sırasına göre şunlardır: Kalem, Kaf, Sâd, A'râf, Yâsîn, Meryem, Tâhâ, Şuârâ, Neml, Kasas, Yunus, Hûd, Yusuf, Hicr, Lokman, Ğafir, Fussilet, Şûra, Zuhurf, Duhân, Câsiye, Ahkâf, İbrahim, Secde, Rûm ve Ankebût'tur. Mukattaa harfleri ile başlayan Medenî sûreler ise Bakara, Âl-i İmrân ve Ra'd sûreleridir.

Hurûf-ı mukattaa harf kelimesinin çoğulu olan hurûf ile "kesilmiş, ayrılmış" mânasındaki mukattaa sözcüğünden meydana gelen bir tamlamadır. Mukattaa, "kesmek, bir şeyi bütününden ayırmak" anlamında ifade edilen kat' kökünden türemiş bir sıfat olup söz konusu harfler kelimeyi oluştururken okundukları gibi değil, kendi isimleriyle telaffuz edildiklerinden "bağımsız ve ayrı harfler" manasında "hurûf-ı mukattaa" diye zikredilmiştir. Bu harflere aynı sebeple hurûf-ı teheccî adı verildiği gibi sûrelerin ilk harflerini oluşturdıklarından evâilü's-süver ve fevâtihu's-süver de denilmiştir.²⁶³

Hurûf-ı mukattaa ile başlayan sûrelerin genelinde hâkim olan yapı, mukattaa harflerini takiben gelen ifadenin Kur'ân ve kitaba dair olmasıdır. Mushaf sıralamasında ilk Hurûf-ı mukattaa sûre olan Bakara sûresi buna örnek gösterilebilir.²⁶⁴

Kasas sûresinde de hurûf-ı mukattaa harflerinden sonra gelen âyette "*apaçık kitabın âyetleri*"²⁶⁵ ifadesi yer almaktadır.

2.3.1.2. Firavun'un Zulmü

Firavun, eski Mısır inancında hem kral olarak görev yapar hem de tanrı olarak kabul edilirdi. Mısır'ın askeri, idari ve dini alandaki tüm sorumlulukları ona aitti. Kur'ân'da yitmiş dört yerde Firavun ismi geçmektedir. Hz. Musa'nın mücadele ettiği ve kardeşi Hz.

²⁶² M. Zeki Duman-Mustafa Altundağ, "Hurûf-ı Mukattaa", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1998, XVIII, 401-408.

²⁶³ M. Zeki Duman, Mustafa Altundağ, "Hurûf-ı Mukattaa", *DİA*, XVIII, 401.

²⁶⁴ Bilal Gökçür, *Meryem Sûresi Tefsiri Metin ve Yorum İncelemesi (1.bs)*, Fecr Yayınları, Ankara 2009, 52.

²⁶⁵ Kasas 28/2.

Harun ile birlikte dini tebliğ etmesine rağmen tevhid inancını reddeden ve ilahlık iddiasında bulunan bir kral olarak tasvir edilmektedir.²⁶⁶ Firavun ifadesi Kur'ân'da Hz. Musa dönemindeki Mısır kralı olarak adlandırılmış olup Hz. Yusuf dönemindeki kral için ise 'rab' ve 'melik' kelimeleri kullanılmaktadır.²⁶⁷

Hurûf-ı mukattaa âyetinin sonrasında gelen ikinci âyette apaçık kitabın ayetlerine dikkat çekmektedir. Kurtûbî tefsirinde apaçık kitabın âyetleri ifadesini *"yani bereket ve hayrın apaçık, hakkı batıldan, helali haramdan açıkça ayırt eden, peygamberlerin kıssaları ile Hz. Muhammed (a.s)'in peygamberliğini açıkça ortaya koyan... demektir."* diye açıklamaktadır.²⁶⁸ Kur'ân'ın açıklayıcı olması; hak ve hakikatleri, hidâyet yollarını, ahkamı nasıl yaşayacağımızın hükümlerini, âhlâkı, mahlukatla, yaratılmışlarla nasıl ilişki kuracağımızı ve hepsinden önemlisi Allah ile aramızda nasıl bir irtibat nasıl bir ilişki olması gerektiğini açıklar. Nasıl davranacağımızı hatta sesimizi nerede yükseltmeliyiz, nerede alçaltmalıyız bunları bile öğretmektedir.

Kur'ân-ı Kerim gaybe dair açıklayıcı bilgiler verir. Bizler gaybî olarak birçok bilgiyi bilmiyoruz. Misal olarak melekler, öldükten sonra ne olacağı gibi konular hakkında Kur'ân bizi bilgilendirerek karanlık noktaları bizlere açıklamaktadır.

Kasas sûresi 3-6. âyetlerde²⁶⁹ Firavun'un kişiliğinden, zorbalığından ve onun karşısında zayıf kalan İsrailoğullarından bahsedilmektedir. Kasas sûresinin üçüncü âyetiyle birlikte Hz. Musa kıssası anlatılmaya başlanmıştır.

3. âyetteki *"İman eden bir topluluk için Mûsâ ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını gerçek şekliyle sana anlatacağız."*²⁷⁰ ifadesini Kurtûbî *"Musa (a.s) ile Firavun ve Karun kıssaları (bu surede) zikredilmektedir. Böylelikle Kureyş müşriklerine karşı delil ortaya konulmakta ve Karun'un Musa'ya yakınlığının, kafir olması dolayısıyla kendisine bir fayda sağlamadığını açıklamaktadır. İşte Kureyş'in Hz. Muhammed'e (sav) yakınlığı da böyledir. Ayrıca Firavun'un yeryüzünde üstünlük ve zorbalık tasladığını da açıklamaktadır. Onun bu hali ise küfründen kaynaklanıyordu. Dolayısıyla yeryüzünde büyüklük taslamaktan uzak durulmalıdır. Mal çokluğuna güvenerek güç ve kuvvete"*

²⁶⁶ Ömer Faruk Harman, "Firavun", DİA, TDV Yay., Ankara 1996, XIII, 118-121.

²⁶⁷ Yusuf: 12/41-43, 50.

²⁶⁸ Kurtûbî, XIII, 254.

²⁶⁹ Kasas: 28/3-6.

²⁷⁰ Kasas: 28/3.

aldanmamalıdır. Çünkü bu iki tavır Firavun ve Karun'un sergilediği tavırlardandı."²⁷¹ şeklinde açıklamaktadır. Mâtûrîdî (h.944) ise *"İman eden bir topluluk için."*²⁷² âyetini iki şekilde yorumlamaktadır:

İlk olarak, bu açıklamayı Mûsâ ve Firavun'un haberlerinden bir kısmını müminler için sana haber vereceğiz manasını vermektedir. Çünkü haberler ve bunların içeriklerinden yararlananlar onlar olduğunu ifade etmektedir. *"İman eden bir topluluk için kıssa edeceğiz"* ifadesi yer almaktadır. Bu kıssalardan ancak iman edenler istifade edeceğinden Yüce Rabbimiz onların istifadesine bakarak bu kıssanın hakiki oluşunu, yaşanmış oluşunu tastik eden bu Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğine inanan kimseler bundan en güzel şekilde istifade ederler. Her kimin imanı daha kavi ise böyle kıssalardan nasibi daha büyük olur. İnkarcılar ise bu haberlerden faydalanmıyor, dolayısıyla bunlar böyleleri için olmadığına yer vermektedir. İkinci olarak, bu açıklama bu haberlere ve önceki kitaplara iman eden bir topluluk için manasına geldiğini izah etmektedir. Onlar, kendi kitaplarında bulunduğu için bunların gerçek olduğunu bilmektedir.²⁷³

Maturîdî âyet hakkındaki tahlilinde بِالْحَقِّ kelimesinin "doğrulukla" , yani doğru ve gerçek olduğunu bildirecek şekilde manasında olduğundan söz etmektedir. بِالْحَقِّ ifadesinin Firavun ve kavmine karşı Hz. Musa'ya hak veya ona karşı Allah'a ait hak anlamına gelmesinin de mümkün olabileceğinden bahsetmektedir.²⁷⁴

Bahsi geçen (3-6) âyetler Allah'ın Rasulullah'a (a.s) mü'minlerin kalbine aydınlatan Musa ile Firavun'un haberlerinden bir cüzü doğru olarak okuyacağını belirtmektedir. Firavun bir kul olarak davranması gerekirken yönetiminde bulunan halka zulmedip bozgunculuk çıkararak halkını tabakalara ayırmıştır. Firavun yeryüzünde fesatçılardan (bozgunculardan) biriydi. Firavun ıslahçılardan değildi. Halkını tabakalara ayırması ifadesini el-Mâtûrûdî *"Onlardan her bir grubun bir puta tapmasını sağlamış, diğerine ise bunu uygulamamıştı. Bunun sonucu olarak başka bir topluluğu bunların işini yapmak ve ihtiyaçlarını gidermek için görevlendirmişti, tâ ki berikiler Firavun'un kulları haline getirdiği putlara sürekli ibadette bulunsunlar. Çünkü bütün gruplar tek bir temele*

²⁷¹ Kurtubî, XIII, 254.

²⁷² Kasas: 28/3.

²⁷³ el-Mâtûrîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî, *Te'vilâtü'l Kur'ân Tercümesi* I-XVII, (Çev.: Fadıl Aygün), Ensar Yayınları, İstanbul 2018, XI, 15.

²⁷⁴ el-Mâtûrîdî, XI, 15.

ve tek bir inanca dayalı fırkalar halindeydi."²⁷⁵ ifadeleriyle beyan etmektedir. Halkına eşit davranmayarak kimini üst konumlara getirerek kimini de ezip sömürüp yönetme politikası izlemiştir. Ayrıca Firavun halkını tamamen kendisini destekleyecek o ne derse yapacak tarftarlar haline getirmişti. Yani Firavun İsrailoğullarını köleleştirip ezilen grup yaparak Kıptîlerle arasına düşmanlık tohumlarını ekmişti. Firavun'un kendi hükümdarlığına gölge düşürecek en ufak bir tehlikeye bile tahammülü yoktu. Zira döneminde yaşayan kahinin ona bildirmesi üzerine hükümdarlığını gölgeye düşürecek birinin varlığından bahsetmesi neticesinde bir kıyım başvurmuştur. Bakara sûresinin 49. âyetinde ise Allah'ın İsrailoğullarını Firavun'un kız çocuklarını sağ bırakıp erkek çocuklarını kıyama uğratmasından kurtardığı zikredilmektedir.²⁷⁶ Firavun'un bu zulmü yapmasının sebebi olarak bir kahinin İsrailoğullarından doğacak olan erkek çocuğun Firavun'un mülkünü yok edeceği iddiasıydı. Burada Firavun'un ahmakça bir tavır içerisinde olduğu görülmektedir. Eğer kahinin dediği doğruysa bu er ya da geç gerçekleşecektir. Ama kahinin iddiası doğru değilse İsrailoğullarına kıyım yapmak manasız olacaktır.

A'raf sûresinin 127. âyetinde de yine Firavun'un İsrailoğullarının kızlarını serbest bırakıp erkekleri ise kıyım uğratacağı tehdidi vardır.²⁷⁷ Firavun'un sihirbazların başarısız olduktan sonra Hz. Musa'ya inanmaları ve Firavun'un tehditlerine karşı inançlarından vazgeçemediklerini görünce sihirbazları cezalandırıp Hz. Musa'yı serbest bırakmak istedi. Ama Firavun'un taraftarları eğer bu şekilde yaparsa kendilerinin konumlarının sarsılacağı düşüncesiyle Hz. Musa'nın serbest bırakılmaması gerektiğini ifade etmişlerdi. Firavun Hz. Musa'nın taraftarlarının erkeklerini öldürme korkusu hem onları sürekli bir boyunduruk altında tutmak istemesi hem de sayılarının artmasını önlemek içindi.²⁷⁸ Yine Firavun'un aynı kaygıdan dolayı takınmış olduğu tavır Mü'min sûresinin 25. âyetinde de zikredilmektedir.²⁷⁹

Kasas sûresi 5-6. âyetler arasında kısaca İsrailoğullarının Hz. Musa öncesi durumlarından, Firavun'un yaptığı zulümleri ve en büyük yardımcısı Hâmândan söz edilmektedir. Hâmân, Firavun'un veziri olup Kur'ân-ı Kerim'de ismi altı yerde

²⁷⁵ el-Mâtûrûdî, XI, 16.

²⁷⁶ Bakara 2/49.

²⁷⁷ A'râf: 7/129.

²⁷⁸ Kur'an Yolu Tefsiri, II, 572-573.

²⁷⁹ Mü'min: 40/25.

geçmektedir.²⁸⁰ Allah Teala birbirlerinin yardımcısı olan bu iki zalim kişiyi isteklerinin tam tersi olan bir durumla karşılaştırmıştır. Yani ezilip hor görülen İsrailoğullarını hayırlı işlerde lider yapmak ve ülkelerinde güvenli bir şekilde yaşayabilmeleri için onları güçlendirmiştir. Burada Yüce Allah'ın Hz. Musa'ya *"Bir zamanlar Mûsâ kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size lütfettiği nimeti hatırlayın. Zira O, içinizden peygamberler çıkardı"*²⁸¹ buyurması gibidir. Allah'ın adaleti ve hikmeti gereği yeryüzünde ezilen bu topluluğu kurtarıp diğer zümrelerin üzerine hükmettirmek, insanlara lider kılmak, Firavun'un ve ordusunun zulümlerinden kurtarmak istediğini âyetlerde izah etmektedir. Altınca âyette ise İsrailoğullarına verilecek nimetlerden bahsedilmekte, Firavun'un kötü akıbeti bildirilmektedir.²⁸²

2.3.1.3. Hz. Musa'nın Çocukluğu

Kasas sûresi 7. âyette Hz. Musa'nın bebekliği ile ilgili bazı bilgiler ve annesinin başından geçen olaylar aktarılmıştır.²⁸³ Beydâvî (h.1286) yedinci âyette *"Musa'nın annesine şöyle vahyettik: Onu emzir."* ifadesinde yer alan Hz. Musa'nın annesine gelen vahyin ilham şeklinde ya da rüyada gerçekleştiğini beyan etmektedir.²⁸⁴ Tevil ehlinin büyük kısmı âyette zikredilen vahyin haber konumunda veya risalet maksatlı değilde ilham ve gönle bazı manaları atma nevinden olduğunu söylemişlerdir. Eğer risalet vahyi olsaydı o peygamber olurdu, böyle bir şey ise uygun değildir. Ancak annesine onu emzirmesini ve denize bırakmasının ilham edilmesi mümkündür.²⁸⁵

Kasas sûresinin 8-14. ayetleri arasında bir önceki ayette bahsi geçen Hz. Musa'nın nehre bırakılması hadisesinden sonra Firavun'un eşi tarafından nehirden alınıp hanedanlık içerisinde yetişmesi ile ilgili bilgiler verilmektedir. Firavun'un kendisi için ileride asıl tehlike oluşturacak kişinin farkında olmadığına *"Onlar işin farkında değillerdi"*²⁸⁶ cümlesi ile işaret edilmektedir. Hz. Musa'nın annesi oğluna sütannelik yapması için saraya kızı vasıtasıyla getirtilmişti. Hz. Musa'nın kız kardeşi "Firavun

²⁸⁰ Şaban Kuzgun, "Haman", DİA, TDV Yay., İstanbul 1997, XV, 436-437.

²⁸¹ Mâide: 5/20.

²⁸² İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Zadü'l-Mesir Fi İlmi't-Tefsir I-VI*, (Çev.: Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul 2009, IV, 518.

²⁸³ Kasas: 28/7.

²⁸⁴ el-Beydâvî, Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl I- IV* (2.bs), (Çev.: Şadi Eren), Selsebil Yayınları, İstanbul 2011, III, 396.

²⁸⁵ Maturîdî, 19-20.

²⁸⁶ Kasas: 28/9.

sarayına giderek onun bakımını üstlenecek kişinin haberini size vereyim mi? " ifadeleri ise açık bir şekilde Taha sûresinin 40. âyetinde yer almaktadır.²⁸⁷ Hz. Musa, Allah'ın dilemesiyle başka bir sûtanne kabul etmemiştir. Bu husus 12. âyett-i kerimede "*Biz önceden onun, başka sûtanne kabul etmesini engellemiştik*" hâdisenin rastgele bir şekilde gerçekleşmeyip Allah tarafından planlandığını göstermektedir. 13. âyette "*...fakat çoğu bilmiyorlar*" ifadesini en-Nisabûrî (h.468) "*Firavun ailesi Allah'ın Musa'yı tekrar ailesine döndereceğini vaad ettiğini bilmiyorlardı*" ifadeleriyle tefsir etmiştir.²⁸⁸

Bu âyetler hem Hz. Peygamber'e (a.s) ve müminlere büyük bir teselli hem de müşriklere büyük bir tehdittir. Müşrikler kendilerinin güçlü olduğunu zannediyorlardı. Hz. Muhammed'i (a.s) ve onun etrafındaki kişileri hor görüp eziyorlardı. Ama Yüce Allah onların yaptıklarını başlarına geçirmiştir.

2.3.1.4. Hz. Musa'nın Gençliği

Kasas sûresinin 15-19. âyetleri arasında Hz. Musa (a.s.)'ın Mısır'dan kaçışından bahsedilmektedir. Hz. Musa her daim Rabbimiz tarafından korunup gözetildiği gibi, ona "hikmet ve ilim"²⁸⁹ yani akıl ve anlayış²⁹⁰ da verilmiştir. Hikmet, sözde ve işte doğruya isabet etmek demektir. Hz. Musa belli bir yaşa gelince ona beden, zihin kalp olgunluğu yani ona hükmedecek melekeler verilmiştir. Hz. Musa hikmeti yani aklı, firaseti ve basireti ile doğru kararlar verebilecek bir özelliğe sahip olmuştur. Hikmetin ve ilmin liyakat sahibi kişilere verilmesine bir işaret vardır. İlim ehliyetsiz kişilere verilecek olursa ilme zulmedilmiş olur. Hz. Musa'nın Firavun'un yanlış yolda olmasını bilmesi ve onun fikirlerine karşı çıkmasından ötürü Firavun Hz. Musa (a.s.)'yı kendi yanından uzaklaştırmıştır. Yine Mûsâ (a.s) gençlik çağına ulaşip olayları idrak ettiğinde hakkı söyler ve onlara tepki gösterirdi, denilmiştir. Sonuçta Mûsâ'yı tehdit ettiler; artık gireceği yerleşim birimine halktan habersiz girdiği ifade edilmektedir.²⁹¹

²⁸⁷ Taha: 20/40.

²⁸⁸ el-Vahidi, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmet, *el-Vecizfi't-Tefsir'il Kitap'il Aziz*, thk.: Safvan Adnan Davudi, y.y, Medine 1990, 480.

²⁸⁹ Kasas: 28/14.

²⁹⁰ en-Nisâbûrî, 481.

²⁹¹ ez-Zemahşeri, Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf ân Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl* I-VI, (Çev.: Ahmet Alim, Nedim Yılmaz, Mehmet Erdoğan, Adil Bebek, Avnullah Enes Ateş, Necdet Çağır, Aydın Temizer, Nihat Uzun), Murat Sülün (Ed.) Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016, V, 26.

Hz. Musa (a.s) Kıpti ve İsrailoğullarından olan kişilerin kavga ettiğini görmüş ve İsrailoğullarından olan kişiye yardım etmek için Kıpti olan kişiye yumruk vurarak ölümüne sebebiyet vermiştir. Öldürmeyi kastetmediği halde onu öldürdü.²⁹² Bundan pişman oldu çünkü o onu öldürmekle emredilmedi.²⁹³

Tâberi tefsirinde âyetlerden, Hz. Musa ve Rasûlullah'ın (a.s) peygamberliği ile yaşadığı şartları arasında mukayese ve öğüt amaçlandığı çıkarımında bulunmaktadır. "²⁹⁴

2.3.1.5. Kıssa-Siret Bağlamında Hz. Musa Kıssası

Hz. Musa kıssası Şuarâ ve Neml Sûreleri gibi Kasas Sûresi de Müslümanların boykota tabi tutulduğu günlerde nâzil olmuştur.

Kasas Sûresi'nde Hz. Musa kıssası detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Mevdûdi'nin de belirttiğine gibi Hz. Musa'ya ait kıssanın burada anlatılmasının nedeni şu olsa gerektir: Hz. Musa ile Firavun arasında olan mücadelenin bir benzeri gibi Râsûlullah (as) ile Mekke müşrikleri arasında olduğu görülmektedir.²⁹⁵

Kasas Sûresi'nin 3. âyetiyle Hz. Musa kıssası anlatılmaya başlanmıştır. Bu âyette "hak" ifadesiyle kıssanın hayâli ve kurgu sonucu oluşmadığı gerçekten yaşanmış bir olay olduğu vurgulanmıştır. Taberî, bu âyetin tefsirinde, anlatılan kıssada, Rasûlullah'a (as) iman edenlerin kıssasının anlatıldığını, bu kıssada verilen mesajların da doğrudan onları teselli ve teşvik etmeye yönelik olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

*"Allah bu âyette şu mesajı veriyor: Bu kıssayı, bu kitaba inananlara anlatıyoruz. Böylece inanan kişiler, bu kıssa ile asıl olarak kendi kıssalarının anlatıldığını, müşriklere, Musa'ya düşmanlık eden kişilerin başlarına gelen musibetin bir benzerinin geleceğini bilsinler. Yine İsrailoğulları'ndan Hz. Musa'ya iman edenleri Firavun ve kavminden nasıl kurtardıysak, sana iman edenleri de öyle kurtaracağız. Hz. Musa'nın ve ona inananların düşmanlarını nasıl helâk etmişsek, sana ve sana inananlara düşmanlık edenleri de öyle helâk edeceğiz."*²⁹⁶

²⁹² Taha: 20/40.

²⁹³ en-Nisâbüri, 481.

²⁹⁴ Derveze, II, 290-291.

²⁹⁵ Mevdudi, IV, 155.

²⁹⁶ et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Taberi Tefsiri I-IX, (Çev.: Kerim Aytakin, Hasan Karakaya), Hisar Yayınevi, İstanbul t.y, VI, 305.

4. âyetle, Firavun halkını iki gruba ayırması ifadesi ilk kez burada zikredilmiştir. Ayırdığı gruplardan güçsüz olan topluluğu hakir-hor görüp onların çocuklarını öldürmesi. Firavun'un bu tutumunun bir benzerinin bu âyetlerin nâzil olduğu dönemde Mekke'nin firavunlaşmış insanları olanların servet, güç sahibi Mekkelî müşriklerin, Mekkelileri iki gruba ayırıp, zulmetmesi ve bunun neticesinde de her türlü yiyecek-içecekten yoksun bırakmaya çalışmalarını hatırlatmaktadır. O dönemde Rasûllulah'a (a.s) inananlar toplumdan dışlanmış, boykot uygulamasıyla her türlü yaşama hakkından onları mahrum bırakmışlardır.²⁹⁷

5-6. âyetlerde, Hz. Musa dönemindeki İsrailoğulları, nasıl ki Allah bu topluluğu zulümden kurtarıp yeryüzüne varis kıldıysa benzer bir şekilde de aynı halde olanları da yeryüzüne hâkim kılmak istediğini bildirmiştir. Bu âyetler boykot yıllarında baskı ve işkence gören Müslümanların direnç ve morallerini artırmaya yönelik bir içeriğe sahip olmuştur.²⁹⁸

6. âyetle, Hâmân ismindeki kişinin ismi Kur'ân nüzul sürecinde ikinci defa zikredilmiştir. Ankebût Sûresi'nde de ismi geçmektedir. Kasas Sûresi'nde ise 6,8, ve 38. âyetlerde isminden üç defa bahsedilmiştir. Hâmân Firavun'a siyâsî açıdan destek olmuştur. Yani Firavun'un zulümüne ortak olup onun zulüm sisteminin işleyişine yardımcı olmaktadır. Boykot döneminde buradaki zımnî mesaj şu şekilde yorumlanabilir: Firavun'a zulümde iştirak ettiği için Haman da Firavunla aynı âkıbeti paylaşmıştır. Yani boykotta zulüme taraftar olan herkes yaptıklarında ortak olduklarından ötürü feci âkıbetin neticesinde de ortak olacaklardır.²⁹⁹

7-13. âyetlerde, Hz. Musa'nın Firavun tarafından alındıktan sonra sûtanneye ihtiyaç duyması sonucunda sûtannenin bulunması ve bu kişinin de Hz. Musa'nın öz annesinin olduğu ifade edilmiştir. Bu âyetlerin, boykot döneminde kendi ailelerinden zulüm gören inananların ve zor koşullar altında yaşayan bazı kadınların emzirme çağında bebekleri veya küçük yaşlarda çocukları olabilir. Bu haldeki kadınların çocuklarını besleyememe

²⁹⁷ Mahmut Ay, *Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak-Hz. Musa Kıssası Örneği*-(4. bs), Ensar Yayınevi, İstanbul 2019,228-229.

²⁹⁸ Ay, 229.

²⁹⁹ Ay, 229.

kaygısı yaşamışlardır. Bu âyetlerle o annelere teselli verildiği ve vadedilen yardımın bir gün gerçekleşeceği inancı kuvvetlendirilmiş olmaktadır.³⁰⁰

15-19. âyetlerde Hz. Musa kabile asabiyeti nedeniyle yapmış olduğu hatadan Allah'tan bağışlanma dilediği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber (a.s) bu boykot dömeninde iki kabileyle yani Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'yla bağları iyice kuvvetlenmişti. Bunun bir sonucu olarak da Rasûlullah' (a.s) diğer kabilelere karşı bir soğukluk meydana gelmiş olabilir. Rasûlullah (a.s) , Hz. Musa'nın asabiyet anlayışıyla yaklaşmasından ötürü bir hata yaptığı hatırlatılmıştır.³⁰¹

2.3.2. Âyetlerden Çıkarılan Sonuçlar

- İbret olarak hiçbir kimseyi hakir görmemeli hele hele hile ile haketmediği halde birilerini zayıf düşürme anlamında tuzaklar kurmamalı. İnsanlar birtakım hile yapabilirler ama planlayıcıların üstünde bir planlayıcı vardır. Hucurât sûresinde *"Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin; zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler; çünkü alay edilenler edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır."*³⁰² ifadeleri yer almaktadır.

2.4. HZ. MUSA KISSASI VE FİRAVUNLA OLAN MÜCADELESİ

2.4.1. Hz. Musa Kıssası ve Firavunla Olan Mücadelesini Anlatan Âyetlerin Tefsiri

Bu başlık altında Kasas sûresinin yirminci âyetinden kırk ikinci ayetine kadar geçen âyetlerin tefsirlerine yer verilecektir.

³⁰⁰ Ay, 230.

³⁰¹ Ay, 233.

³⁰² Hucurât: 49/11.

2.4.1.1. Hz. Musa'nın Medyen'e Gidişi

Bu bölümün ilk âyetleri olan 20-21. âyetlerde Hz. Musa'nın Mısır'dan Medyen şehrine gidişinden bahsedilmektedir. Âyetlerde Hz. Musa'nın Kıptinin ölümüne sebebiyet vermesinin haberi Firavun'a ulaşınca Firavun'un onu yakalatma kararı alması ve bunun üzerine Hz. Musa'nın Medyen'e gitmek için Mısır'ı terk ettiğinden söz edilmektedir.

Sabûnî(h.580) tefsirinde bahsi geçen âyetler "*Hz. Musa'nın Medyen şehrini tercih etmesinde birkaç sebep gösterilebilir. Bu nedenlerden birkaçı şöyledir: Buranın halkı Arap asıllı olduğu için Hz. Musa'nın soyundan olan İbraniler'e hem ırk hem de dil bakımından yakındılar, dolayısıyla ona yardım etmiş olmaları tarihen mümkündür. Tefsirlerde anlatıldığına göre Hz. Musa'nın Medyen suyu başında gördüğü iki kadın Medyen halkına peygamber olarak gönderilmiş olan Şuayb aleyhisselamın kızları olup, ancak halk hayvanlarını sulayıp kuyunun başından ayrıldıktan sonra hayvanlarını sulayabiliyorlardı. Bunların Şuayb'ın kardeşi oğlunun veya Medyen halkından salih birinin kızları olduğuna dair rivayetler de vardır. Ebu Hayyân şöyle der: " Burada, kızlar, kendilerinin hayvanlara su vermeleri nedeniyle Musa'ya (a.s.) karşı mazeret beyan etmiş; babalarının, ihtiyarlık ve yaşlılıktan dolayı hayvanlara su veremediğine dikkat çekmiş ve kendilerine yardım etmesi hususunda Hz. Musa'nın şefkatini istemişlerdir. "* şeklinde açıklanmıştır.³⁰³

Medyen şehri Hz. Şuayb'ın memleketidir. Medyen şehri adını Medyen b. İbrahim'den almıştır. Medyen şehri Firavun'un hakimiyeti altında değildi. Mısır ile Medyen arasında sekiz günlük bir mesafe vardı.³⁰⁴

Müslümanlar arasında yaygınlaşmış rivâyetlere göre, bu iki kızın babaları Hz. Şuayb olarak geçmektedir. Kur'ân'ı Kerim'de Hz. Şuayb ismi yer alsada bu sûrede Hz. Şuayb olduğu imâ edilmez. Mevdudî'ye göre eğer Hz. Şuayb gerçekten o kızların babası olsaydı, Kur'ân'da açıkça zikredilirdi.³⁰⁵

³⁰³ es-Sabuni, IV, 424.

³⁰⁴ Zemahşeri, *Keşşaf Tefsiri*, V, 530.

³⁰⁵ Mevdudî, 173.

22-28. âyetler incelendiği vakit Hz. Musa'nın Medyen'deki yaşantısından bahsedilmektedir. Âyetler, Hz. Musa'nın Medyen'e gitmesi, yaşlı zatın hizmetinde bulunduktan sonra kızlarından biriyle evlenmesinden bahsedilmektedir. Zemahşeri âyet hakkındaki tahlilinde كَبِيرٌ (büyük) kelimesinin ileri yaşı ifade ettiğinden söz etmektedir.³⁰⁶ Ayrıca Zemahşerî bu yaşlı zatın Hz. Şuayb olduğunu söylemiştir.³⁰⁷ Hz. Musa'nın, "Ey Rabbim! Bana lütfeceğin her türlü hayra muhtacım!"³⁰⁸ diye dua etmesi onun yalnızlığını ve yardıma muhtaç olduğunu ifade etmektedir. "Sonra gölgeye çekildi." ifadesini İbn Abbas, İbn Mes'ud(h.32) ve Süddi(h.127): Bir ağacın altına oturdu, olarak izah etmektedirler.³⁰⁹

2.4.1.2. İffet ve Hayâ

İffet kelimesi lügatte "her türlü haram olan şeyden uzak durmak, haram olan söz ve fiillerden sakınmak" manasına gelmektedir.³¹⁰

İffetlilik daha çok duygusal tarafı ağır basan bir tutumdur; bize bu türlü davranışımızın sebepleri sorulsa, belki bilgi ve mantık yoluyla kendimizi anlatmaya çalışırız, ama davranışta bulunurken, bize hakim olan şey bilgidir ziyade duygudur.³¹¹ Bu duygu vesilesiyle kendimizi geri çekerek düşünme fırsatı buluruz.

Hayâ kelimesi ise terim anlam olarak nefsin kötü davranışlardan rahatsız olup onları terketmesi manasına gelmektedir.³¹² Hayâ bütün iyi özelliklerin temelidir. Bu vasıf kişide bulunmazsa manevi olarak kemal noktasına gelmesi mümkün değildir.³¹³

Kur'ân-ı Kerim'de üç yer de hayâ sözcüğünün çeşitleri geçmektedir. Kasas sûresi³¹⁴, Ahzâb sûresi³¹⁵ ve Bakara sûresinde³¹⁶ yer almaktadır.

³⁰⁶ Zemahşeri, *Keşşaf Tefsiri*, V, 32.

³⁰⁷ Zemahşeri, *Keşşaf Tefsiri*, V, 36.

³⁰⁸ Kasas: 28/24.

³⁰⁹ el-Kureşî, Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer İbn Kesîr İbn Davud İbn Kesîr el-Dımaşkî *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri I- XVI*, (Çev.: Bekir Karlıağa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul t.y, XI, 6203.

³¹⁰ Mustafa Çağrı, "İffet", DİA, TDV Yay., İstanbul 2000, XXI, 506-507.

³¹¹ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, (2.bs), Ötüken Yayınları, İstanbul 1998, 39.

³¹² Mustafa Çağrı, "Hayâ", DİA, TDV Yay., İstanbul 1997, XVI, 554-555.

³¹³ Resul Ertuğrul, *Kur'an'a Göre İnsanın Psiko-Sosyal Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, 205.

³¹⁴ Kasas: 28/25.

³¹⁵ Ahzâb: 33/53.

³¹⁶ Bakara: 2/26.

Hız. Musa Medyen'e vardığında orada hayvanlarına su veren birtakım insanla karşılaştı. Onların biraz ötesinde hayvanların suya gelmesini engel olan iki kız gördü. Hız. Musa neden hayvanlarını sulatmadıklarını sorunca kızlar çobanlar sulayıp çekilmeden hayvanlarını sulayamayacakları ve babalarının da çok yaşlı olduğunu söylemişlerdir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere kızlar yabancı kişilerle gereksiz yere muhatap olmuyor ve hayâ duyguları onları bulundukalı durum içinde ölçülü davranmaya yöneltiyordu. Bu âyette hayâ duygusu örnek alınması gereken bir davranış olarak bize sunulmaktadır. Hız. Musa'nın yardımını kızlar babalarına anlatınca yapılan iyiliğin karşılığı için Hız. Musa'ya evlerine davet edip, Hız. Musa'nın başından geçenleri dinledikten sonra yaşlı zat artık korkmaması gerektiğini ve Firavun'un Medyen'de bir hakimiyetinin olmadığını söylemiş³¹⁷ ve kızlarından birinin teklifi üzerine Hız. Musa ile bir anlaşma yapıldığı âyetlerde ifade edilmektedir.

2.4.1.3. Hız. Musa'nın Mısır'a Dönüşü ve Tur'â Çıkışı

Kasas sûresi 29-31. âyetler arasında Hız. Musa'nın Medyen'den ayrılışı, Tur Dağı'na çıkışı ve orada kendisine verilen mucizeler anlatılmaktadır. Bu bölümde bahsedilen âyetlerin tefsirleri ise şöyledir: Hız. Musa'nın Medyen'de Hız. Şuayb'ın yanında çalışarak sekiz veya on yılı tamamladığı Kur'ân-ı Kerim'de açık bir şekilde belirtilmemiş olmakla birlikte müfessirler, peygamberlerin ahde vefa prensibine bağlılıkları ve bazı rivayetlere dayanarak on yılı tamamlamış olduğunu beyan etmektedirler.³¹⁸ Hız. Hasan b. Ebi Talib'e göre, Hız. Musa vadini sekiz yıl yerine on yıl olarak tamamlamıştır. İbn Abbas'a göre bu konu bizzat Rasûlullah (a.s) tarafından açıklanmıştır. O şöyle demiştir: " *Musa vadeyi, kayınpederine daha layık, daha uygun gelecek şekilde bitirdi, yani on yıla tamamladı.*"³¹⁹ Hız. Musa belirlenen süreyi tamamlayınca Medyen'den ayrılarak Mısır'a gitmeye karar vermiştir. Gittiği yol üzerinde parlayan bir ateş görmesi üzerine ateşin olduğu yere varmıştır.³²⁰ " *Musa ailesine, (burada) durun ben bir ateş gördüm.*"³²¹ âyet meâlini tefsir ederken Mâturudî:

³¹⁷ Zemahşeri, *Keşşaf Tefsiri*, V, 36.

³¹⁸ Yazır, VI, 182-183.

³¹⁹ Mevdudî, 179.

³²⁰ Taha: 20/9-10.

³²¹ Taha: 20/10.

" O esnâda Musa'nın ne durumda ve bu hadisenin hangi mevsimde olduğu âyetle açıklanmıyor. Fakat bunu, Kasas sûresinin *"Musa ailesiyle beraber yola çıktı ve Tûr tarafında bir ateş gördü. Ailesine dedi ki: Durun, ben bir ateş gördüm. Ya size oradan bir haber, yahut ateşten bir kor getiririm de ısınırsınız."*³²² meâlindeki âyetinin daha iyi aydınlatıldığını" söylüyor. Âyetle yer alan سَار kelimesi, bu olay esnâsında Musa'nın seyir ve sefer halinde olduğuna لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ cümlesi de, hadisenin soğuk ve kış mevsiminde vukû bulduğuna delalet eder."³²³

Hız. Musa'ya verilen iki mucize onu Firavun'a karşı güçlendirmişti. Bu iki mucize, birinci olarak Hız. Musa'nın kendisiyle konuşan varlığın kainatın hakimi olduğunu idrak edip itminan olsun, ikinci olarak da Firavun'un karşısına zorlu görevini ifa etmek üzere çıktığında güçlü olduğuna kendisi şahit olsun diye o esnada gösterilmişti.³²⁴ Hız. Musa'nın asa mucizesinde asasını yere attığında yılanı dönüşmesi sonucunda Hız. Musa korku yaşamıştır. Rabbimiz korkmaması gerektiğini ve onun güven içerisinde olduğunu buyurmaktadır. Buradaki korkma kelimesi farklı şekillerde yorumlanmıştır. İlk olarak kalbindeki korku duygusundan arındırılıp güven duygusunun yerleştirilmesi. İkinci olarak ise ona eziyet edilmeyeceğinin müjdesidir. Üçüncü olarak ise yasaklama manasında olmasıdır.³²⁵ Diğer bir mucize de Hız. Musa'nın elini göğsüne yerleştirdiğinde bembeyaz bir şekilde çıkmasıdır.³²⁶ Bu mucizenin ardından *"artık pabuçlarını çıkar, çünkü şu anda kutsal vadiye, Tuvadasın"*³²⁷ ifadesi ise Tâhâ sûresinde yer almaktadır.

Kasas sûresinin 32.ve 35. âyetler arasında Hız. Musa, Mısır'da öldürdüğü kişiden ötürü Firavun'un eline geçmesi neticesinde öldürülebileceğinden³²⁸ ve peygamberlik görevini yerine getiremeyeceğinden kaygılandığı anlatılmaktadır. Bu nedenle kardeşi Harun'un kendisinden daha düzgün konuştuğu gerekçesiyle Allah'a onu da kendisiyle birlikte görevlendirmesi için³²⁹ dua etti ve duası makbul oldu. Hız. Musa'nın kardeşi Hız. Harun için kendisinden daha açık ve düzgün konuştuğunu zikretmesinin nedenleri şöyle bayan edilebilir. Müfessirler Hız. Musa'nın dilinde tutukluğun ve konuşma bozukluğunun

³²² Kasas: 28/29.

³²³ M.Ragıp İmamoglu, *İmâm Ebû-Mansûr El-Mâtuidî ve Te'vilâtı'l- Kur'ân'daki Tefsir Metodu* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, 37.

³²⁴ Mevdudî, 180.

³²⁵ Maturîdî, 46.

³²⁶ Kasas: 28/32; Neml: 27/12.

³²⁷ Tâhâ: 20/12.

³²⁸ Şuara: 26/12-14.

³²⁹ en-Nîsâbü'rî, 483.

olduğunu ifade etmişlerdir. Farklı bir yorumda da bu bozukluğun Hz. Musa'nın fitratında olan bir özellik olabileceğini beyan etmişlerdir.³³⁰ Allah Teala ile Hz. Musa'nın konuşması Taha sûresinde³³¹ çok daha detaylı bir biçimde zikredilmiştir. Taha ve Şu'arâ sûresinde Allah'ın Hz. Musa'ya Firavun'u uyarması için tebliğ emri bulunmaktadır.³³²

2.4.1.4. Hz. Musa'nın Firavun'a Tebliği

Kasas sûresinin 36. ve 40. âyetleri arasında Hz. Musa'nın Mısır'a gizlice girmeyi planladığı fakat Tur Dağı'nda Allah tarafından emir aldığı ve Tur Dağı'nda aldığı emir sonucunda doğrudan Firavun'un karşısına çıkışı belirtilmekte, İsrailoğullarını Mısır'dan kurtarmasıyla Firavun'un onları takip etmesi sonucunda helake uğramasından bahsedilmektedir. Hz. Musa, kardeşi Hz. Harun ile birlikte Allah'ın emrini bildirmek ve İsrailoğullarını baskı ve zulümden kurtarmak için Firavun'a gitti ve tebliğini yaptı. Firavun ve taraftarları yapılan tebliği reddedip Hz. Musa'nın göstermiş olduğu mucizelerin sihir olduğunu ileri sürerek atalarından böyle bir şeyin varlığını duymadıklarını iddia ettiler. Kendilerine yapılan tebliği kabul etmediler.

İnsan ne kadar güçlü delillerle muhataba ispat için gitse bile eğer muhatap ona şartlı olarak bakıyorsa, delillerle gelen kişiye küçümseyici bir nazarla bakıyorsa ve onu dinlemek istemiyorsa menfaatlerinden olacağına dair bir kanaat oluşmuşsa mutlaka onu alaya alacak ve küçük görmeye başlayarak neticede hakikatlere karşı kendisini kilitleyecektir. Hakikatlere karşı kendisini kilitleyip direnç gösteren kişilere karşı peygamberlerin bile yapabileceği bir şey yoktur.

Hz. Musa, Allah'ın emri sonucu Hz. Harunla birlikte Firavun'a tebliğ etmişlerdir.³³³ Ama Firavun bu tebliği olumsuz karşılayıp tebliği reddetmiştir.³³⁴

Firavun, dalga geçer bir tavırla yardımcısı Hâmân'a "*Bana bir kule yap, belki oradan Musa'nın tanrısını görürüm*"³³⁵ diye emir verdi. Hz. Musa, azgınlıkta sınır tanımayan Firavun'a karşı zor bir mücadele verdi.

³³⁰ Maturîdî, 48.

³³¹ Taha: 20/9-48.

³³² Tâhâ: 20/24; Şu'arâ: 26/10; Nâzi'ât: 79/17.

³³³ Kasas: 28/36-37; Â'râf: 7/104-105.

³³⁴ Â'râf: 7/106; Şu'arâ: 26/27; Kasas: 28/36

³³⁵ Kasas: 28/38; Mümin: 40/36.

Hız. Musa'nın Firavunla mücadele ederken bu süre zarfında Firavun ve kavmine Allah tarafından birçok mucizler gönderilmesine rağmen hakikati görmek ve kabul etmek istemediği için hidayete eremedi.³³⁶

Firavun ve taraftarları Hız. Musa'yı ve Hız. Harun'u küçümsüyorlar ve kendi yaşantılarını en doğru olarak kabul ediyorlardı. Hız. Musa kendine yapılan suçlamalara karşı cevabı ise *"Musa dedi ki: "Kendi katından kimin hidayet getirdiğini ve bu ülkede sonunda kimin kalacağını en iyi bilen Rabbimdir. Muhakkak ki zalimler kurtulamaz."*³³⁷ ifadeleridir. İnsan kendi anlayışının kendi aklının ve edindiği bilgilerin nihai doğrular olduğunu değilde esas doğruların esas hakikatin ancak Allah'tan gelen hakikat olduğunu ve o hakikati anlamaya çalışmanın en akıllıca iş olduğunu bilmek durumundadır.

Hız. Musa Allah'ın emriyle İsrailoğullarını yanına alarak bir gece vakti Kızıldeniz'e doğru yola çıktı. Bu olaydan haberdar olan Firavun ordusuyla beraber onların ardına düştü. Bir mucize ile Kızıldeniz ikiye ayrıldı. Hız. Musa ve İsrailoğulları denizin açılmasıyla oluşan yoldan karşıya geçti.³³⁸ Onların ardından gitmeye çalışan Firavun ve ordusu da denizin birleşmesiyle sulara gömüldü.³³⁹ Firavun denizde boğulmak üzere iken Allah'a iman etmiş, fakat yeis halindeki imanı kabul edilmemiştir.³⁴⁰

Kur'an-ı Kerim'de kavimler işledikleri suçlara uyumlu olarak cezalandırılmışlardır. Firavun ve taraftarları yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladıkları³⁴¹ için haklı yere küçültüldüler. Allah'ın elçisine değer vermediler, değersiz bir şekilde denize atıldılar.³⁴² Kibirlendikleri, haddi aştıkları için denizin en derinliklerine battılar.³⁴³

Kasas sûresinin 41-42. âyetlerde Firavun ve adamlarının inkârda ısrarcı olmaları, taraftarları emir ve teşvikleriyle âhirette kötü bir akıbetle karşılaşmasına neden oldukları ve bunun neticesinde ahiret gününde Allah'ın vereceği cezadan kurtaracak hiçbir yardımcı bulamayacakları ifade edilmektedir. Firavun ve adamları inkarcılıkta ısrar ettikleri, halkı da emir ve teşvikleriyle peşlerinden küfre sürükleyip ahirette cehenneme

³³⁶ A'râf: 7/103-138.

³³⁷ Kasas: 28/37.

³³⁸ Taha: 20/77-78.

³³⁹ A'râf: 7/136.

³⁴⁰ Yunus: 10/90-91.

³⁴¹ Kasas: 28/39.

³⁴² Kasas: 28/40.

³⁴³ Resul Ertuğrul, "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -II-", Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(7), Bayburt 2018,156.

girmelerine sebep oldukları ve bu konuda liderlik yaptıkları için âyette, "*ateşe çağıran öncüler*"³⁴⁴ olarak anılmışlardır. Çünkü kendileri de ateşe çağırdıkları kimselerle birlikte cehenneme gireceklerdir. Bu durum kendi tercihlerinin sonucudur. Firavun ve taraftarları kötülükte öncü idiler. Âhirette de bu kişiler yüzleri kararmış bir vaziyette olacaklardır. Bunlar onlar dünyadayken kibirlenmeleri ve Hz. Musa'ya karşı "*Ona altın bilezikler verilmeli veya yanında ona yardımcı melekler gelmeli değil miydi?*"³⁴⁵ sözlerine karşılık bir cevap teşkil etmektedir. Ahiretteki durumları dünyadaki kibirlenme suçlarına uyumlu olarak alçaltıcı bir azapla karşılık görecektir. Bazı kişiler القبح kelimesinin siyah ile mavi karışımı anlamına geldiğini söylemişlerdir.³⁴⁶ Peygamberler ise daima insanları doğruya çağırarak iyilikte öncüler olmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerim, anlattığı her kıssanın sonunda anlatılan bilginin ancak vahiy eseri olduğunu vurgulayarak doğabilecek yanlış anlamaları engellemektedir.³⁴⁷ Kasas sûresinde yer alan 44-46. âyetler de Hz. Peygamber'in (a.s) ancak vahyin haberdar etmesi ile Hz. Musa'nın yaşamış olduğu olayları bildiği zikredilmektedir.

Bu bölümdeki âyetlerde Hz. Peygamber'e (a.s) bir teselli vardır. Yani zalimlerin sonuna nasıl olduğuna bakılması ve bunun sonucunda mahzun olmamaları, gelip geçici bir takım eziyetler çekseler ve zulme uğramış olsalar da nasıl ki Firavun o zalimliğin neticesinde boğulup gitti ise sana ve inananlara zulmedenlerin âkıbeti de aynı olacaktır. Zulmeden bu kişiler kıyamet gününde kınanmış, horlanmış ve kabahatli kimseler olarak görülecektir.

2.4.2. Kıssa-Siret Bağlamında Hz. Musa Kıssası

20. âyette, bir adamın Hz. Musa'ya gelerek Mısırlıların onu öldürmeyi planladıklarını haber vermiştir. Mekkeli müşriklerde boykot kararından kısa bir süre önce Ebû Talib'e gelerek Hz. Peygamber'i (as) öldürmek istediklerini açıkça ifade etmişlerdir. Hz. Musa kıssası üzerinden Hz. Peygamber'e (as) dikkatli olma hususunda mesajını zımnen verdiği söylenebilir.³⁴⁸

³⁴⁴ Kasas: 28/41.

³⁴⁵ Zuhrûf: 43/53.

³⁴⁶ Maturîdî, 55.

³⁴⁷ Şimşek, 10.

³⁴⁸ Ay, 234.

23. âyette, Medyenli iki kızın hayvanlarını sulatmak için beklemeleri üzerine Hz. Musa'nın bu iki kıza yardım etmesi anlatılmaktadır. Bu kıssada kadınların giyimlerinde ve yürüyüşlerinde iffetli olmaları gerektiğine dair bir farkındalık oluşturma amaçlandığı düşünülebilir.³⁴⁹

24. âyette geçen Hz. Musa'nın duası, Hz. Peygamber ve Müslümanların sıkça yapmış olduğu bir duadır.³⁵⁰

27. âyette, daha önce ifade edilen çok yaşlı biri olduğu belirtilen kişi, Hz. Musa'yı koruması altına almıştır. Hz. Musa sekiz veya on sene bu kişinin hizmetinde bulunmuştur. Yine Hz. Peygamber (as) ise Ebû Talib'in himayesi altında nübüvvetten sonra yaklaşık on sene kalmıştır.³⁵¹ Hz. Peygamber'e (as) zımnî mesaj, Hz. Musa yaşlı zatın yanından ayrıldıktan sonra mücadelesine devam ettiyse; Ebû Talib'in vefatından sonra ümitsizliğe düşme ve sen de mücadeleni sürdürürsen Hz. Musa gibi en sonunda pek çok nimetle karşılaşp muzaffer kılınacaksın.³⁵²

29-32. âyetlerde, Hz. Musa'ya ilk kez vahyin gelişi ve birtakım mucizelerin gösterilişi zikredilmiştir. Hz. Musa'ya gelen vahiy ile Rasulullah'a gelen vahyin kaynağının bir olduğu vurgulanmıştır.³⁵³

33-35. âyetlerde, Hz. Musa'nın vahyi tebliğ sorumluluğunu gereği gibi taşıyamama endişesi taşıdığı için Hz. Harun'un kendisine destekçi olmasını talep etmiştir. Seyyid Kutub, Hz. Musa temelden bir ümmet oluşturmak için gönderilmiştir. Çünkü İsrailoğulları ilk kez peygamberliğin egemen olduğu kendine özgü bir hayat biçimi olan özgür bir halk oluyordu.³⁵⁴ Tıpkı Hz. Musa gibi Hz. Muhammed'in (a.s) işi de çok zordu.

40. âyette Firavun ve taraftarlarının suda boğulup helak oldukları ifade edilmiştir. Bu sahnenin anlatılmış olması Mekkeli müşrikleri bir hayli tedirgin etmiş olmalıdır.³⁵⁵

³⁴⁹ Ay, 235.

³⁵⁰ Ay, 235.

³⁵¹ Ay, 237.

³⁵² Ay, 237.

³⁵³ Ay, 239.

³⁵⁴ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 1786.

³⁵⁵ Ay, 241.

2.4.3. Âyetlerden Çıkarılan Sonuçlar

- Firavun gücü ve hâkimiyeti temsil eden bir karakter olarak karşımıza çıkarken onun karşısında görünürde güçsüz olarak görülen Hz. Musa'nın şahsında hidayete ermiş olanların gayret ve kararlı olmaları durumunda muvaffakiyete ulaşacakları belirtilmektedir.
- Mekkeli müşrikler, Firavun ve taraftarlarının karşılaştığı felâkete benzer bir cezayla akıbetlerinin sonlanacağı ikazının yer almasının yanı sıra müşrikler arasındaki önde gelen topluluğun hakir gördüğü ve her çeşit zulmü yapmış oldukları müslümanlar için bir müjde ve teselli olması sonucu çıkarılmaktadır.

2.5. MEKKELİ MÜŞRİKLERİN OLUMSUZ TUTUMLARI İLE EHL-İ KİTABIN OLUMLU DAVRANIŞLARINI İFADE EDEN ÂYETLER

2.5.1. Mekkeli Müşriklerin Olumsuz Tutumları İle Ehl-i Kitabın Olumlu Davranışlarını İfade Eden Âyetlerin Tefsiri

Bu bölümdeki âyetlerde Hz. Musa (a.s) kıssasının Hz. Peygamber'in (a.s) peygamberliğine delil gösterilmesine yer verilmektedir.

2.5.1.1. Hz. Musa'nın Vahiy Alması

Allah, peygamberlerini yalancılıkla itham eden kavimleri helâktan sonra Hz. Musa'yı peygamber olarak göndermiştir. Hz. Musa kavmini Firavun'un zulmünden kurtarıp Sina yarımadasına ulaştıktan sonra, kardeşi Hz. Harun'u kavminin başına bırakıp Allah'ın çağrısına uyarak ilahi vahyi almak için Tur'a gitti ve orada kırk gece kaldı.³⁵⁶ Tevrat burada Hz. Musa'ya vahyedilmiştir. Tevrat'ın özelliği olan hidayet rehberi, rahmet ve açık delil olma âyette zikredilmektedir.³⁵⁷

"*Önceki nesiller*" diye tercüme edilen el-kurunu'l-ula tamlaması Elmalılı Muhammed Hamdi'ye göre Kur'ân dilinde başlangıçtan Firavunun helak edilmesine kadar geçen zamanı kapsamaktadır. Aynı müellif , Firavun'un helak edilmesinden

³⁵⁶ A'raf: 7/142.

³⁵⁷ A'raf: 7/203.

itibaren Hz. Muhammed'in hicretine kadar geçen süreyi "*kurun-i vusta*", bundan sonraki zamanı da "*kurun-i uhra*" olarak isimlendirmiştir.³⁵⁸

Âyetin bu şekilde değerlendirilmesi Rasûlullah'ın (a.s) Kur'ân-ı Kerim'i Ehl-i Kitap birinden öğrendiği iddialarına cevap niteliğindedir. Ayrıca Kur'ân'da anlatılan Hz. Musa kıssasının Hz. Peygamber'e (a.s) vahiy yoluyla inzâl olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Bu sonuç da Kur'ân'ın şüphesiz bir vahiy ürünü olduğunu kanıtlamaktadır.

Hz. Peygamber'in (a.s) peygamberliğini kanıtlayan diğer bir âyette 45. âyettir. Söz konusu âyet incelendiği zaman Hz. Musa'dan Rasûlullah'a (a.s) kadar birçok peygamberin ve kavmin geçtiği ve bunların haberlerinin Kur'ân'da bildirilmiş olduğu sonucu ile karşılaşmaktayız. Yani Hz. Musa'nın Medyen halkı ile olan durumu hakkında malumat veren Rasûlullah'ın (a.s) o tarihte ve o şehirde yaşamadığı, aradan bunca zaman geçtikten sonra onlardan Allah'ın âyetlerini öğrenmesinin mümkün olmadığı ve onlar hakkında verdiği bilgilerin tamamen vahye dayandığı ortaya konmaktadır. *Allah âyette şöyle buyurmaktadır: "Sen Mûsâ'ya ve onun yaşadıklarına şahit değildin. Fakat onu sana biz vahyettik."*³⁵⁹ *böylece fetretin uzaması olan vahyin sebebini zikretti ve az ve öz anlatma âdeti üzere, bununla müsebbebe delâlet etti. "Medyenlilerin" yani Şu'ayb ve ona inananların "arasında kalıp da âyetlerimizi onlardan" öğrenmek maksadıyla "okumuş da değildin..." Âyetler derken Şu'ayb (a.s.) ve kavminin kıssasını beyan eden âyetleri murad etmektedir. Aksine, biz seni onlara göndererek bu kıssayı sana biz haber verdik ve onu sana biz öğrettik ifadelerini sonucuna ulaşılmaktadır.*³⁶⁰

46. âyette Hz. Musa'ya ilâhî sesleniş(nidâ)³⁶¹ söz konusudur. Hz. Musa'ya bu âyetteki sesleniş 30.âyetteki sesleniştten farklılık arz etmektedir. 30. âyette ilk vahyin Musa'nın ailesiyle birlikte Medyen'den Mısır'a dönerken ilk vahyin gerçekleştiği sesleniş olması iken 46. Âyetteki ilahi sesleniş (nidâ) ise kırk günlük mikatta yapılan sesleniştir.³⁶² Ayet Hz. Musa'ya Tevrat vahyedilirken Rasulullah'ın (a.s) orada

³⁵⁸ A'raf: 7/141-162; Yazır, VI, 190.

³⁵⁹ Kasas: 28/45.

³⁶⁰ ez-Zemâhşerî, V, 70.

³⁶¹ Kasas: 28/46.

³⁶² eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l Kadir* I-V, Daru'l-Fikr Yayınevi, Beyrut t.y, IV, 176.

bulunmadığını, ama kavmini uyarması ve onlara öğütte bulunması için Allah'tan bir rahmet olarak Musa ile ilgili haberlerin kendisine vahyedildiğini ifade etmektedir.³⁶³

Rabbimiz insanoğlunu yaratıp dünyaya indirmesinin akabinde ona doğruyu gösterici peygamberler ve kitaplar göndermiştir. İsrâ sûresinin 15. âyetinden³⁶⁴ Allah'ın her topluluğa bir peygamber gönderdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Peygamber ve kitaplar göndermiş olması insanların âhirette dünyada yaptıklarından sorumlu tutulacağı yani Allah'a karşı doğruyu göstermediği şeklinde bir mazeret ileri sürülemeyeceği neticesini getirmektedir. 47. âyette ise insanlar mazeretlere sığınmamaları için peygamberler ve kitaplar gönderildiği ifade edilmektedir. Allah'ın insanoğlunun aklına rehberlik etmesi için göndermiş olduğu vahiy ve peygamberler gelmesi sonucunda dahi çokları inkârda ısrar ettikleri için yok olup gitmişlerdir.

Nitekim 48. âyet Rasûlullah (a.s) ve Kur'ân-ı Kerim geldiğinde Mekke müşriklerinin de inkârda direndiklerini, Mûsâ'ya toptan indirilmiş olan Tevrat'ın benzeri bir kitabın Hz. Muhammed'e (a.s) de indirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Çağlar geçse dahi inanmayanların tutumlarının değişmediği gözlenmektedir. Zira Mekke müşriklerinin itirazları Hz. Musa döneminde de farklı bir şekilde tezahür etmiştir.³⁶⁵ Hz. Musa döneminde ise inkar edenler Tevrat'ı toplu bir şekilde reddetmişlerdir. Burada inanmayan kişinin bahaneler ileri sürerek inkar yolunda diretmiş olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkar edip yalanlayanlar Hz. Mûsâ'yı da inkar edip yalanlamış sayılırlar. Çünkü her iki peygamber de özünde farklı olmayan inanç ve hayat ilkelerini savunmuş, birbirini teyit etmişlerdir. Nitekim müşrikler, *“Birbirini destekleyen iki sihir!”*³⁶⁶ sözleriyle hem Tevrat'ın hem de Kur'ân'ın sihir olduğunu iddia etmişler, ardından her ikisini de reddettiklerini açıkça ifade etmişlerdir.

“Birbirini destekleyen iki sihir! dediler” âyeti سحران şeklinde elif ile de okunmuştur. Bazıları Hz. Musa ve Hz. Harun, bazıları Hz. Musa ve Hz. Muhammed (a.s), bazıları ise Hz. Muhammed (a.s) ve Hz. İsa demişlerdir. سحران şeklinde elifsiz yazılınca iki kitap demektir. Bu konuda âlimler farklı görüşler belirtmişlerdir. Bazıları Tevrat ve İncil, bazıları Furkan ve Tevrat demiştir. Bazı kişiler, سحران kelimesini gerçeğe uygun

³⁶³ Kasas: 28/46.

³⁶⁴ İsrâ: 17/15.

³⁶⁵ en-Nisâbüri, 484.

³⁶⁶ Kasas: 28/48.

olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü Allah bu âyette birbirini desteklemekten bahsetmektedir. Birbirini desteklemek ise kişiler arasında gerçekleşir ama kitaplar arasında gerçekleşmez. سحران şeklinde iki kitabın kastedildiğini ileri sürenlerde olmuştur. Maturîdî ise iki kıraatten birinin seçilmesinin zorunlu olmadığını ifade etmiştir. Alimler bir keresinde iki sihirbaz, bir keresinde ise iki sihir olarak zikretmişlerdir.³⁶⁷

Âyette “... diyecek olmasalardı ...”³⁶⁸ diye çevrilen kısmın devamı belli olduğu için ifade edilmesine gerek görülmediği anlaşılmakta ve tefsirlerde cümlelerin devamı, “... seni göndermezdik” veya “... hemen cezalarını verirdik” şeklinde takdir edilmektedir.³⁶⁹

48. âyette “Birbirini destekleyen iki sihir!” diye tercüme eden olduğu gibi cümleyi farklı kıraate göre, “Birbirini destekleyen iki sihirbaz!” şeklinde tercüme etmek de mümkündür. Nitekim burada söz konusu ithamın sahibi olan kafirler Hz. Musa ve Hz. Harun veya Hz. Musa ile Rasûlullah’ı (a.s) kastetmiş olurlar.

en-Nîsâbûrî söz edilen âyetleri “Yahudilere Muhammed (a.s.)’dan sorulunca onlar kitaplarında onun vasıf ve niteliklerini gördüklerini haber verdiler. Ve dediler ki: Bir birine arka çıkan iki sihirbazdır. Bununla Musa (a.s.) ve Muhammed (a.s.)’ı kastediyorlardı. Bunların sihir üzere birbiriyle yardımlaştıklarını söylüyorlardı.”³⁷⁰ ifadeleriyle tefsir etmektedir.

İnkârcıların Hz. Musa’ya ve Hz. Muhammed’e (a.s) gelenin birbirinin aynısı olan iki sihirden başka bir şey değil diye itham etmeleri ve biz bu ikisini de yalanlıyoruz demeleri sonucunda Hz. Peygamber (a.s) onların bu tutumlarına karşı “De ki: Eğer doğru söylüyorsanız, Allah katından bu ikisinden daha doğru yol gösteren bir kitap getirin de ben ona uyayım!”³⁷¹ demekle emrolundu. Hz. Peygamber (a.s) inkârcılara meydan okuyarak; iddia ettikleri şeyde doğru iseler insanlara doğruyu bu iki kitaptan daha iyi gösteren ilahî kaynaklı bir kitap getirmelerini istemiş ve bunu yapabilirlerse Hz. Peygamber’in (a.s) o kitaba uyacağını ifade etmiştir. Akabinde müşriklerin Kur’ân’ın bu meydan okumalarının hiçbirine cevap veremeyeceği belirtilmekte, Allah’ın hidayeti

³⁶⁷ Maturîdî, 61.

³⁶⁸ Kasas: 28/47.

³⁶⁹ Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, IV, 233.

³⁷⁰ en-Nîsâbûrî, 485.

³⁷¹ Kasas: 28/49.

olmadan kişilerin kendi nefislerine göre davranmaları zulmün en kötüsü olarak değerlendirilmektedir.

51. âyette Allah'ın âyetlerini belki düşünüp öğüt alırlar diye onlara kolaylaştırıp peşpeşe olarak gönderdiğini belirtmektedir.³⁷² Allahu Teala insanların doğruyu bulabilmeleri için Kur'ân'ı peyderpey indirmiştir.³⁷³

İman edenlerin ve inkarcıların tutumlarının her dönemde aynı olduğunu ifade eden başka bir âyet de 52. âyet-i kerimedir. Burada Ehl-i Kitaptan olan bir grubun yani Ehl-i Kitab'ın mü'minleri³⁷⁴ Hz. Peygamber'in nübüvvetini kabul ettikleri ifade edilmektedir. Allah Teala başka âyetlerde de şöyle buyurmuştur: *“Kendilerine kitap verdiklerimiz onu kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırırlar. Yine de içlerinden bir grup bile bile gerçeği saklıyor”*³⁷⁵; *“Kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman ederler, şunlardan da (müşrikler) ona inananlar var”*³⁷⁶; *“Onlar kelimelerin yerlerini değiştiriyorlar”*³⁷⁷ vb.

53. âyeti *“Onlara okunduğunda da dediler ki: Biz ona iman ettik. (çünkü o Rabbimiz tarafından haktır.”*³⁷⁸ Kurtubî bu âyeti şöyle tefsir etmiştir:

Yani onlara Kur'ân âyetleri okunduğu zaman; Kur'ân'ın içindeki buyrukları tasdik ettik. *“Muhakkak biz ondan önce” indirilmesinden önce ya da Muhammed (sav)'in peygamber olarak gönderilmesinden önce de “müslümanlardan” muvahhidlerden yahut da Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğine ve kendisine Kur'ân-ı Kerim'in indirileceğine inananlardan “idik.”*³⁷⁹ Çünkü onlar kitaplarında zikredilen Hz. Muhammed'in (a.s) niteliklerini görüp tanıdılar ve ona iman ettiler.³⁸⁰

Önceki âyetlerde zikredilen Ehl-i Kitap olan zümre, hem Kur'ân'dan önceki kitaplara hem de Kur'ân-ı Kerim'e iman edip toplumları tarafından uygulanan eziyete katlanmaları, 54 ve 55. âyetlerde zikredilen ahlâki vasıfların da onlarda bulunması neticesinde mükâfatlandırılacaktır. Bu mükâfat onlara müminlere göre iki kat daha fazlasıyla verilecektir.

³⁷² en-Nisâbüri, 485.

³⁷³ Furkân: 25/32

³⁷⁴ en-Nisâbüri, 485.

³⁷⁵ Bakara: 2/146.

³⁷⁶ Ankebût: 29/47.

³⁷⁷ Mâide: 5/13.

³⁷⁸ Kasas: 28/53.

³⁷⁹ el-Kurtubî, XIII, 326.

³⁸⁰ en-Nisâbüri, 485.

Kasas sûresinin 54. âyetinde yer alan “*Onlar kötülüğü iyilikle savarlar.*” ifadesi Maturîdî’ye göre iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi şöyledir: Bazı insanlar kendilerine bir kötülük geldiği zaman kendilerine kötülük yapan veya eziyet eden kişilere karşı iyilikte bulunurlar. İkincisi şöyledir: “*Onlar kötülüğü iyilikle savarlar.*” yani kendilerine kötülük yapan kimselere karşı onları affederler ve onlara kötü bir muameleyle karşılık vermezler.³⁸¹ “*Kolaylığı seç, iyi olanı emret, cahillere aldırma!*”³⁸² İlk yorum ise “*sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!*”³⁸³ meâlindeki âyet gibidir. Yine bu âyette “*Esen kalın; bizim cahillerle işimiz yok.*” İfadesini Maturîdî iki şekilde yorumlamaktadır. Bunlardan birincisi, onlara selâm vermeleri manasında kabul etmektir. Yani onlar, özel olarak selâm haricinde cahillerle muhatap olmuyor ve onlara karışmıyorlardı, sadece bu ölçüde onlara karışıyorlardı. İkinci yorum ise onlara yönelik selâm sözünün hakikat anlamında olmamasıdır. Fakat bu, barış yapmak, onlara karşılık vermemek ve onları bulundukları halde bırakmak üzeredir. Zira selâm, barış demektir. En doğrusunu Allah bilir.

Bazıları şöyle dedi: Onlardan gördükleri eziyete mukabil onlara iyilikle karşılık verdiler ve dediler ki bizim cahillerle işimiz yok. Cahil ve sefiî kimselerden olmak istemediklerini kastettiklerini ifade etmektedir.³⁸⁴

Kasas sûresinin 55. âyetinde “*Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler.*” ifadesini Maturîdî iki şekilde yorumlamaktadır. Birincisi şudur: Onlar boş yalan ve eziyet verici bir söz işittiklerinde ondan yüz çevirirler. İkincisi şudur: Onlar bâtıl bir söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler. Yani o sözlerin onlara fayda sağlayamayacağını görünce ondan yüz çeviriler.³⁸⁵ Bu açıklama şu âyetteki gibidir. “*Boş ve mânâsız davranışlarla karşılaştıklarında onurluca çekip giderler.*”³⁸⁶

Müfessirlerin aktardığına göre³⁸⁷ 56. âyet, Ebu Talib hakkında inmiştir. Rasulullah (a.s) O'nun hidayete ermesini çok istiyordu ancak Ebu Talip, Kureyşli müşriklerin

³⁸¹ Maturîdî, 68.

³⁸² Â'raf: 7/199.

³⁸³ “*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!*” (Fussilet: 41/34)

³⁸⁴ Maturîdî, 69.

³⁸⁵ Maturîdî, 69.

³⁸⁶ Furkân: 25/72.

³⁸⁷ et-Taberi, VI, 335-337.

kendisini atalarının dininden çıkmakla suçlamasından çekiniyordu.³⁸⁸ İbn Abbas bu konuda dedi ki: "Kureyş arasından bu sözü söyleyen kişi el-Haris b. Osman b. Nevfel b. Abdi Menaf el-Kureyşi'dir. Peygamber'e (a.s) dedi ki: Bizler gerçekten senin söylediklerinin hak olduğunu biliyoruz, ancak seninle birlikte hidayete tabi olmamızı ve sana iman etmemizi engelleyen husus Arapların bizleri bu topraklarımızdan -yani Mekke'den- çıkartacaklarından korkmamızdır. Zira onlar bize muhalefet konusunda söz birliği edeceklerdir ve bizim onlara gücümüz yetmez."³⁸⁹

*"Biz seninle beraber doğru yola uyarsak yurdumuzdan sökülüp atılırız"*³⁹⁰ ifadesi, Mekke müşriklerinin doğruyu bilip itiraf ettikleri halde diğer Arap kabileleri tarafından atalarının dinine ihanet etmekle suçlanmaktan ve bundan dolayı yurtlarından çıkarılıp atılmaktan çekindikleri için İslam'a karşı gelmeye devam ettiklerini göstermektedir. Diğer bir yorum ise eğer bildikleri doğruya uyarlarsa onlar rıziksız kalmaları sonucu helak olacakları endişesi hakimdir. Çünkü erzak ihtiyaçları uzak diyarlardan getiriliyor ve ihtiyaçları bu şekilde temin ediliyordu.³⁹¹ Âyetin devamında Allah Teala cevap verip gösterdikleri nedenleri reddetmektedir. *"Peki, biz onları dokunulmaz, güvenli, katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin orada toplandığı bir yere yerleştirmedik mi?"* Hz. İbrâhim'in duası bereketiyle³⁹², Mekke şehrini Allahu Teala kutsal kabul edip korumuş, güvenli bir şehir kılmıştır.³⁹³ Seninle birlikte hudâya yani, tevhide ve hak dine tâbi olursak, yerimizden koparılıp atılırız.³⁹⁴

2.5.1.2. Tebliği Reddeden Toplulukların Âkıbeti

Kasas sûresi 57. âyette eğer Hz. Peygamber'in (a.s) yoluna yani tevhide uymaları hallerinde yurtlarından koparılacakları ifade edilmektedir. Böyle söylenilmesinin nedeni iman zayıflığındandır. Çünkü kişi eğer tevhide samimi bir şekilde bağlı olursa tüm putları terk eder.³⁹⁵

³⁸⁸ Derveze, II, 304.

³⁸⁹ el-Kurtubî, XIII, 331.

³⁹⁰ Kasas: 28/57.

³⁹¹ Maturîdî, 72.

³⁹² Bakara: 2/126; İbrâhim: 14/37.

³⁹³ Kureyş: 106/4.

³⁹⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Kur'an Terimleri Sözlüğü*, (2.bs.), (Çev.:M. Beşir Eryarsoy) thk.: Abdullah Mahmûd Şehhâte, İşaret Yayınları, İstanbul 2016, 105.

³⁹⁵ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzü'l Furkân*, (1. bs), Server Yayınları, İstanbul 2017, 391.

58. ve 59. âyetlerde, güçlerine ve kendilerine verilen nimetlerden dolayı şımaran, inkârcılıkta direten kavimlerin tarih sahnesinden silinmiş oldukları anlatılarak insanlığın bu âkıbetle karşılaşmaması için ikaz edilmektedir. Yok olan şımarık kavimlerin izleri gösterilmekte, o topluluklardan sonra buraların terkedildiği, ancak çok azında insanların yaşayabildiği ifade edilmektedir. Bazı müfessirlere göre ise yok olan kavimlerin yurtlarında insanların çok kısa bir süre veya çok az kimsenin barındığı bildirilmektedir. Burada yaşayan kavimler orada kısa bir müddet yaşayıp giden topluluklardır.³⁹⁶

Kurtûbî'nin(h.671) ifadesine göre "*Mekke şehri saygınlığı dolayısıyla şehirlerin en büyüğü ve ilkidir. Çünkü Yüce Allah: "Şüphesiz insanlar için ilk kurulan ev, Mekke'de bulunan... evdir"*³⁹⁷ diye buyurmaktadır. Bu şehrin en büyük olma özelliği ise Allah Rasulu'nun (a.s) oraya peygamber olarak gönderilmesidir. Zira rasuller en şerefliyle gönderilir. Bunlar ise şehirlerde otururlar. Mekke ise etrafındaki şehirlerin anasıdır. Bu anlamdaki açıklamalar daha önce Yusuf Suresi'nin sonlarında³⁹⁸ (12/109.ayetin tefsirinde) gelmiş bulunmaktadır."³⁹⁹

60. âyette Mekke müşriklerinin sahip olduğu dünya nimetlerinin geçiciliğinden bahsedilerek, âhiret yurdunun nimetlerinin kalıcı ve daha hayırlı olduğu ifade edilmekte, 61. âyette ise dünya nimetlerinden yararlanıp kıyamet gününde yargılanmak üzere olan grup ile âhirette güzel bir şey vaad edilen ve o güzel vaade kavuşacak olan grup mukayese edilmektedir.

61. âyeti Kurtubî "*....huzura getirilecek olan kimse gibi midir?*" bu buyruğun bir benzeri de şu âyettir: "*Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı ben de (cehennemde) hazır edilenlerden olurum.*"⁴⁰⁰ diye ifade etmiştir.⁴⁰¹ İbn Abbas dedi ki: Bu ayet-i kerime Hamza b. Abdu'l-Muttalib ile Ebu Cehil b. Hişam hakkında inmiştir. Mücahid de dedi ki: Bu ayet-i kerime Peygamber (sav) ile Ebu Cehil hakkında inmiştir. Muhammed b. Ka'b da "Bu ayet- i kerime Hamza ve Ali ile Ebu Cehil ve Umare b. el-Velid hakkında inmiştir" demiştir. Ayetin Ammar ile el-Velid b. el-Muğire hakkında indiği de söylenmiştir. Bunu

³⁹⁶ er-Razî, Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin, *Tefsir-i Kebîr Mefâtihi'l Gayb* I-XXIII, (Çev.: Lutfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Cafer Sadık Doğru), Akçağ Yayınları, Ankara t.y, XVII, 543-544; En'âm: 6/6.

³⁹⁷ Ali İmran: 3/96.

³⁹⁸ Yusuf: 12/19.

³⁹⁹ el-Kurtûbî, XIII, 334.

⁴⁰⁰ Saffat: 37/57.

⁴⁰¹ el-Kurtubî, XIII, 335.

da es-Suddi demiştir. el-Kuşeyri dedi ki: Sahih olan ise bu âyet-i kerimenin genel olarak mü'minler ve kafirler hakkında nazil olduğudur. es-Sa'lebi dedi ki: Kısaca bu âyetle, dünya nimetlerinden fazlasıyla yararlanmış, ahiret hayatında ise sonu hüsrân olacak her bir inkarcı ile Allah'ın sözüne inanarak dünya hayatının sıkıntılarına sabreden ve ahirette mükafat olarak kendisine cennet verilecek her mü'min adına inmiştir.⁴⁰²

62. âyetle dünya hayatında Allah'a ortak koşanların âhirette sorguya çekilecekleri anlatılmaktadır. Allahu Teala onlara *"Benim ortaklarım olduğunu iddia ettiğiniz tanrılar şimdi nerede?"*⁴⁰³ diye soracaktır. İnkarcıların kıyamette, dünyada iken, yaptıklarının batıl olduğu, tevhid akidesinin ve nübüvvetin doğru olduğu kesin olarak bilmiş oldukları sabit olunca, Allah o inkarcılara, *"Nerede taptıklarınız, Bana, ibâdetle ortak koştuklarınız! Şefa'at edeceklerini iddia ettikleriniz? Size yardım etmeleri ve sizi, başınıza gelen bu şeylerden kurtarmaları için, hani nerede onlar?"* demiştir.⁴⁰⁴

64. âyetle insanların dünyada iken ortak koştukları varlıklar veya kişilerin hiçbir fayda sağlamadığını göstermek gayesiyle, müşriklere hitap edilerek âhiret azabından onları kurtarmaları için ortak koştukları varlıkları yardıma çağırmaları istendiği ifade edilmektedir. Onlar da o varlıklardan yardım isterler, lakin tapındıkları yardım edemedikleri gibi onlara cevap dahi veremezler. *"Keşke vaktiyle doğru yola girmiş olsalardı!"* cümlesi kafirler adına söylenmiş olup, inkârcıların âhirette doğruyu seçmedikleri için pişman olacakları ifade edilmektedir. Müşrikler gözleriyle bizzat azabı görecekler ve orada: *"Keşke dünyada iken doğru yolda olsaydık."* diye temennide bulunacaklardır.⁴⁰⁵

*"O gün kurtarıcı cevapların bütün kapıları yüzlerine kapanmıştır"*⁴⁰⁶ âyeti mücrimlerin âhirette hiçbir mazeret bulamayacaklarını ifade etmektedir. Âhirette birbirlerine soru dahi soramayacaklar; çünkü cevap alsalar dahi aldıkları cevapların kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır. 67. âyet ise şirkten vazgeçip peygamberin tebliğini kabul edenler ve salih ameller işleyenler âhiret gününde felaha ermiş olanlardan olacaktır.

⁴⁰² el-Kurtubî, XIII, 335-336.

⁴⁰³ Kasas: 28/62.

⁴⁰⁴ er-Razî, XVII, 547.

⁴⁰⁵ et-Taberî, VI, 341-342.

⁴⁰⁶ Kasas: 28/66.

"Rabbin, dilediğini yaratır ve tercih eder." ⁴⁰⁷ âyetini müfessirler şöyle tefsir etmişlerdir:

ez-Zemahşeri der ki: "*Onların seçme yetkileri yoktur*" ifadesi, Allah'ın "ve seçer" ifadesini beyan etmektedir. Çünkü bu, o dilediğini tercih eder, manasına gelmektedir. İşte bu nedenden ötürü araya da atıf edatı girmemiştir. Mana da şöyle olur: Fiillerinde tercih etme Yüce Allah'a aittir. O bu fiilleri tercih etmekteki hikmet yönlerini hakkıyla bilendir. O'nun mahlukatından hiçbir kimsenin, O'nun yerine bir seçim yapması mümkün değildir. ⁴⁰⁸

ez-Zeccac ve başkaları ise bu ifadede yer alan; "(لا): Yoktur" lafzının "seçer" buyruğu ile nasbedilmiş olacağını mümkün görmektedirler. et-Taberi tefsirinde: Onların geçmişte tercihte bulunma gibi bir yetkileri yoktu, ama gelecekte tercihte bulunma yetkilerinin olduğunu ifade eden bir mananın ortaya çıkmaması için, diğer yandan nefy ile bir kelime geçmediğinden ötürü buradaki; "(لا)"nın nefy edatı olmasının kabul edilemez olduğunu vurgulamaktadır. Taberi'nin görüşü ise âyeti şöyle takdir etmektedir: *O kendisine veli olmaları için yarattıklarından hayırlı olan kimseleri seçer, çünkü müşrikler mallarının hayırlılarını seçer ve bunu kendi ilahlarına ayırırlardı. Yüce Allah da: "Rabbim dilediğini yaratır ve seçer" diye buyurmaktadır. Yani kendi ilminde bahtiyar olacaklarını bildiği kimseleri mahlukatı arasından hidayet için seçer. Tıpkı müşriklerin mallarının iyilerini ilahları için seçtikleri gibi.* ⁴⁰⁹

"Önünde de sonunda da hamd O'na mahsustur" diye çevirilen 70. âyetteki cümleyi müfessirler, "*Bu dünyada da âhirette de hamd O'na mahsustur*" ifadeleriyle beyan etmişlerdir. ⁴¹⁰

2.5.2. Kıssa-Siret Bağlamında Hz. Musa Kıssası

Kasas sûresi 44-46. âyetlerinde, bu kıssa da anlatılanları Hz. Muhammed'in (as) görmediğini, ancak Allah tarafından vahiy yoluyla kendisine bildirildiği ifade edilmiştir.

⁴⁰⁷ Kasas: 28/68.

⁴⁰⁸ ez-Zemahşerî, V, 96.

⁴⁰⁹ el-Kurtubî, XIII, 340; et-Taberî, VI, 343.

⁴¹⁰ Bkz. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, IV, 241.

48. âyetle Hz. Musa'ya verilen fiziki mucizelerin benzerlerinin Hz. Muhammed'e (as) verilmesini istediklerini beyan etmişlerdir. Hz. Musa'dan mucize isteyenlerin mucize meydana geldiğinde *"Bu bir sihirdir"*⁴¹¹ diyerek inkar etmişlerdir.

76-82. âyetlerde Firavun'un destekçisi olan Kârun detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Kârun, İsariloğulları ırkından olmasına rağmen, Hz. Musa'nın ve İsariloğullarının yanında değil Firavun'un yanında yer almıştır. Kârun zenginliğiyle şımaran büyük bir servet sahibidir. Hz. Muhammed'in (as) tebliğ ettiği vahiy, Mekkeli müşriklerin elinde bulunan serveti pek çok açıdan yerle bir edecek içeriğe sahipti. Mevcut halin bozulmaması için en çok direnç gösterenlerde büyük sermayedarlar olmuşlardı. Bu âyetler Hz. Musa dönemindeki Kârun üzerinden, Hz. Muhammed (as) dönemindeki Kârunlara dersler vermek ve uyarı yapmayı amaçlamıştır.⁴¹²

2.5.3. Âyetlerden Çıkarılan Sonuçlar

Bu âyetlerden şu sonuçları çıkarabiliriz:

- Kasas sûresinin bu bölümünde vurgulanan temel fikir müşriklerin birtakım bahaneler ileri sürerek reddettikleri İslam dininin 47. ve 49. âyetlerin inzâl olması ile ileri sürecektir hiçbir bahanelerinin kalmamasına rağmen dini yalanlamalarıdır. Kısacası müşriklerin inanmamak için inkârda diretmektedirler ve bahaneler ileri sürmektedirler.
- Allah'ın zulmedenlere, doğru yoldan ayrılp yanlış sapmalarından dolayı, yardımını kesmesi, hidâyetini haram kıldığı belirtilmektedir.
- Kafirlerin, Rasûlullah'a (a.s) karşı söylediklerinin eğer Hz. Peygamber'in (a.s) tebliğine uyacak olurlarsa kabileleri tarafından atalarının dinine ihanetle suçlanıp dışlanacakları korkusu olduğu ifade edilmektedir.
- Allah'ın, Mekke şehrine her türlü nimeti bahşettiği ve düşmanlardan emin kılınan bu şehri kendilerine verdiği, soru sorularak ifade edilmektedir.
- Allah'ın nice topluluklara bolca nimet vermesine rağmen nimet yüzünden kibirlenen, gururlanıp inkâra dalan kavimleri helak ettiği âyetlerde ifade edilir.

⁴¹¹ Neml: 27/13.

⁴¹² Ay, 243.

- Bu bölümdeki âyetler inkarcıların âhiretteki âkıbetlerinin ne olacağı anlatılarak onların kalbine korku salmak ve onları zaman geçmeden Allah’a günahlarını affetmesi için yönlendirmek gayesini hedeflemektedir.
- Yüce Allah dilediğini yaratır ve tercih eder. İnkâr edenler için tercih ve arzuladıklarını isteme yoktur. Allah, inkâr edenlerin kalplerinde neyi açığa vurup neyi gizlediklerinden haberdardır.

2.6. İMAN İLE İNKAR ARASINDAKİ BÜYÜK FARKI İFADE EDEN ÂYETLER

2.6.1. İman ile İnkâr Arasındaki Büyük Farkı İfade Eden Âyetlerin Tefsiri

Bu bölümdeki âyetlerde müminlerin iman mantığı ile inkar edenlerin ve bunda direnen kişilerin zihniyeti arasındaki fark incelenmiştir.

2.6.1.1. Kainattaki Düzen ve Âhiretteki Şahitlik Meselesi

71. ve 73. âyetlerde kainattaki ahenk ve denge amaca uygunluk yönünden yaratılmışların en mükemmelidir. Bu uyum ve düzenin rastgele olması aklen mümkün değildir. Bu âyetleri (71-73) Maturîdî iki şekilde yorumlamaktadır: Bunlardan birincisi o kişilerin akılsız kabul edilmeleri hakkındadır. O kişiler ibadetlerini yerine getirirken putlara yöneliyorlardı. Halbuki âyette Allah Teala’nın ifade etmiş olduğu geceyi gündüze, gündüzü de geceye çevirmek gibi durumlara putların güç yetiremediklerini biliyorlardı. Yine bu kişiler bütün her şeyi var edenin Allah olduğunu bildikleri halde O’na ibadet etmeyi terk ediyorlardı.

İkinci bir yorum olarak, Allah Teala nimetleri ve lütuflarını onlara hatırlatıyor. Allah bu âlemi insanlar için can ve bedenlerinin dayanağı olan nimetlere muhtaç olarak var etmiştir. İstirahat ve geçim vaktini düzenli bir biçimde yaratarak bir denge sağlamıştır. Bu istirahat vaktini sadece bir kısım insanlar için değilde tüm insanlar için var etmiştir. Aynı şekilde geçim vaktini de bazı insanlar için değilde herkes için yaratmıştır.⁴¹³

Kâinattaki düzen Allah’ın birliğine şahit olduğu gibi Allah’ın birliğinin temsilcileri ve davetçileri olan elçiler ahirette şahit olarak getirilirler.

⁴¹³ Maturîdî, 89-90.

Kasas sûresi 73. âyeti Maturidi şöyle yorumlamaktadır: Âyette kastedilen dinlenmenin aklen ve kalben dinlenme olduğunu vurgulamaktadır. Yine bu âyetteki görmenin de aklen ve kalben olduğunu ifade etmektedir.⁴¹⁴ Tıpkı şu âyetteki gibi *“Yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki ibret almış kalplere yahut işitmiş kulaklara sahip olsunlar! Şu bir gerçek ki gözler körleşmez, fakat göğüslerdeki kalpler körleşir”*⁴¹⁵

74. âyette Rabbimizin şirk koşanlara suali *“Benim ortaklarım olduğunu iddia ettiğiniz şeyler hani nerede?”*⁴¹⁶ 62. âyette geçen سوالin aynısıdır⁴¹⁷. 64. âyette سوالin tekrarlanması, mücrimlerin dünyadaki davranışlarını aklen hiçbir surette haklı gösterecek bir halde olmadıklarını belirtmek içindir.

Müfessirlere göre 75. âyette her ümmetten çıkarılacağı bildirilen şahitten kastedilen mana peygamberlerdir.⁴¹⁸ Allahu Teala, mahşerde bütün insanları topladığında her ümmetin peygamberini çağırıp Allah’ın emirlerini ve yasaklarını tebliğ edip etmediğini, tebliğ ettilerse nasıl cevap verdiklerini soracak ve onlar hakkında şahitlik etmesini isteyecektir; Hz. Muhammed (a.s) de kendi ümmeti hakkında şahitlik edecektir.⁴¹⁹

“Her ümmetten birer şahit çıkarırız.” bu ifade Mücahid’den gelen rivayete göre birer peygamber çıkarırız, manasını taşımaktadır. Bu kimselerin ahiretteki adaletli kimseler olduğu da söylenmektedir. Bunlar kullara karşı dünya hayatındaki amellerinin ne olduğunu işaret ederek kullara karşı tanıklık edeceklerdir. Ancak birinci görüşte bulunan ifade daha güçlüdür, çünkü Allah Teala şöyle buyurmaktadır: *“Her ümmetten birer şahit getirip bunlara karşı da seni şahit göstereceğimiz zaman halleri nice olur?”*⁴²⁰ Her ümmetin tanığı da ona karşı şahitlik edecek peygamberidir. Ayrıca el-Kurtubî âyetteki şehid (şahid) lafzını hazır bulunan anlamına geldiğini belirtmektedir.⁴²¹

Âhirette müşriklerin başka tanrıların varlığını kabul etmeleri iddialarına, *“Kesin delilinizi getirin!”* denilerek iddialarını delillendirmeleri istenecektir. Bu soruyu ispatlayamadıkları için cevap vermeleri mümkün olmayacaktır. Sonunda gerçeğin farkına varacaklardır. Putperestlerin düzmece tanrılarının sahte şeylerden ibaret olduğu herkes

⁴¹⁴ Maturîdî, 90.

⁴¹⁵ Hac: 22/46.

⁴¹⁶ Kasas: 28/74.

⁴¹⁷ Kasas: 28/62-64.

⁴¹⁸ et-Taberî, VI, 346.

⁴¹⁹ Nisâ: 4/41.

⁴²⁰ Nisâ: 4/41.

⁴²¹ el-Kurtubî, XIII, 345-346.

için aşikar olacaktır. Yani yalan ve bâtil “şeylerin” kaybolan şeyin yokluğu gibi “zihinlerinden kaybolup gittiğini anlarlar.”⁴²²

2.6.1.2. Karun Kıssası

Kasas sûresinin 76. âyetinde bahsedilen konu, sûrenin anlatılan ikinci kıssası olan Karun kıssasıdır. Karun, Hz. Musa’nın amcasının oğludur.⁴²³ Karun, Hz. Musa ve Hz. Harun’un tebliğine karşı isyan etmekle tarih sahnesine çıkmıştır.⁴²⁴ Karun İsrailoğullarından ilmi ve malıyla övünür ve onlara karşı üstünlük taslardı.⁴²⁵ İnançsızlığı, kibri ve gururu yüzünden helâk olup gitmiştir.⁴²⁶

Karun’un şahsiyeti konusunda, âyetlerin ifade ettiği özellikleri kısaca şöyle:

Büyük bir servete ve büyük bir güce sahip olduğu halde, Karun da Allah’a karşı gelmenin cezasını görmüştür. Bütün sahip oldukları ile birlikte yerin dibine batırılırken, gücü ve serveti kendisine bir yarar sağlamamıştır. Öyleyse, insanın gücü ve sahip oldukları ne olursa olsun; Allah’a karşı gelmekten sakınmalı ve Allah’a itaat etmelidir.⁴²⁷

Karun kibirlenme suçuna karşı hem maddi hem de manevi olarak alçalmıştır. Yani Karun’un işlediği suça karşılık suça uyumlu bir cezayla muamele görmüştür. Böylece Karun maddi olarak en yüksekten en dibe yuvarlanırken, insanların nazarında da değeri yerle bir olmuştur.⁴²⁸

"Halkı ona şöyle demişti: Sakın şımarma!" ifadesi Karun için Allah’ın sana vermiş olduğu nimetlerden ötürü halkına karşı kibirlenme, sakın şımarma yani zenginliğine güvenme ve dayanma. Çünkü Allah böyle kimseleri sevmez.⁴²⁹

77. âyetteki "dünyadan nasibini unutma" ifadesi iki şekilde açıklanmıştır:⁴³⁰

⁴²² ez-Zemahşerî, V, 102.

⁴²³ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri* I-XVI, (Çev.: Bedrettin Çetiner, Bedir Karlığa), Çağrı Yay., İstanbul t.y, XI, 6239.

⁴²⁴ Ömer Faruk Harman, “Kârûn”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2001, XXIV, 519.

⁴²⁵ et-Taberî, VI, 346-347.

⁴²⁶ Ankebût 29/39-40.

⁴²⁷ Turan Dursun, *Kur’an Ansiklopedisi* I-VI, Kaynak Yayınları, İstanbul 1994, VII, 56.

⁴²⁸ Resul Ertuğrul, "Kur’ân’da Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyum-II-", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4(7), Bayburt 2018, 159.

⁴²⁹ Maturîdî, 95.

⁴³⁰ *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, IV, 246.

a) Asıl gaye âhiret yurdunu kazanmaktır, meşru bir şekilde de dünya hayatından yararlanmak gerekir.

b) Dünya hayatı geçici ve kısadır. Kişiler dünya hayatını ebedi kalacakları âhirete tercih etmemeli, dünyasını âhiret için değerlendirmelidir.

78. âyet-i kerimede “Dedi ki: Bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısıyla verilmiştir.” ifadesiyle Tevrat bilgisini kastetmektedir. Rivayet olduğuna göre insanlar arasında Tevrat’ı en çok okuyan ve Tevrat’ı en iyi bilen kimselerden idi. Hz. Musa’nın Mikat’a gitmek üzere seçtiği yetmiş ilim adamından birisiydi.⁴³¹

Ibn Abbas dedi ki: Ben altın yapmaya dair sahip olduğum bir bilgiye binaen bana bu servet verilmiştir. O bununla kimya ilmine işaret etmektedir.”⁴³²

“Suçlulara günahları sorulmaz.” Yani onlara mazeret belirtmelerini isteyen bir üslupla soru sorulmaz. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Mazeret bildirerek (Rabblarını razı etmeleri) de istenmez.”⁴³³ “Onlardan razı olunmaz (mazeretleri kabul edilmez.)”⁴³⁴ Ama yüce Allah’ın: “Rabbine andolsun ki, onların hepsine elbette soracağız.”⁴³⁵ Buyruğu dolayısıyla onlara azarlamak maksadıyla soru sorulacaktır. Bu açıklamaları Hasan-ı Basrî (h.728) yapmıştır.⁴³⁶

79. âyette Karun’un servetini gören dünya süsüne düşkün kimseler, Karun’un servetine sahip olmak ve onun yerinde olmak istedikleri belirtilmektedir.⁴³⁷ Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise dünya hayatına düşkün olan kimseleri ayıplayarak bu şekilde öykünmelerinin manasız olduğunu belirtilmektedir. Çünkü dünya hayatı geçici, âhiret ise daha iyi ve sonsuz olduğu belirtilmektedir.⁴³⁸

80. âyette kendilerine ilim verilenler ise: “Yazıklar olsun size, iman edip salih amel işleyen için, Allah’ın sevabı daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.” dediler. Süddî, âyetin sonunda geçen: “Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.” ifadesini, kendilerine ilim verilenlerin sözlerinden saymıştır. Taberi ise bu ifadenin, kendilerine ilim

⁴³¹ A’raf: 7/155.

⁴³² el-Kurtubî, XIII, 355.

⁴³³ Rum: 30/57.

⁴³⁴ Fussilet: 41/24.

⁴³⁵ Hicr: 15/92.

⁴³⁶ el-Kurtubî, XIII, 356.

⁴³⁷ et-Taberî, VI, 349.

⁴³⁸ Krş. Kehf: 18/46; A’lâ: 87/16-17.

verilenlere ait olmadığına işaretler: *"Yazıklar olsun size, iman edip salih amel işleyen için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır."* sözünü ancak sabreden kimseler söyleyebilir demiştir. Ayette zikredilen *"sabredenler"*den maksat, dünya hayatının cazibesine karşı sabredenler ve Allah katındaki sevabı dünya lezzetlerine tercih edenlerdir.⁴³⁹

Karun malıyla helak olan kimselerden oldu. Karun'un servetine özenen kişiler olanları görünce söyledikleri sözlere pişman oldular ve Allah'ın onlara bahşettiği nimetlere rıza göstermeleri gerektiğinin, nankörlerin kurtuluşa ermeyeceklerinin farkına vardılar. Karun kıssasından çıkarılacak sonuç, Allah'ın verdiği nimetlerin çokluğundan dolayı gururlanıp kibirlenen ve Allah'a karşı isyan eden kimseler için bir tablosu, bir öğüt levhasıdır.

83. âyette âhiretin nimetlerinin yeryüzünde fesad çıkarmayanlar için olduğu ifade edilmektedir. 84. âyette ise insanların dünya hayatında yapmış oldukları iyi veya kötü amellerin muhakkak karşılığının alınacağı ifade edilmektedir.⁴⁴⁰

85. âyetin, hicret esnasında Mekke ile Medine arasında Cuhfe denilen yerde indiği rivayet edilmiştir⁴⁴¹. *"Allah, elbette seni yine dönülecek yere tekrar gönderecektir"* ifadesi, müşrikler tarafından tebliğinden vazgeçmesi için yapılan zulümler neticesinde Mekke'den hicret etmek zorunda kalan Hz. Peygamber'in (a.s) bir gün zaferle tekrar Mekke'ye döneceğinin bir işaretidir. *"Döndürülecek yer"* ifadesi *"ölüm, cennet, âhirette en yüksek makam"* olarak da yorumlanmıştır⁴⁴². Âyetin son kısmı Rasûlullahla (a.s) münakaşa eden *"Sen apaçık bir sapkınlık içindesin"* gibi kelimeler sarf eden müşriklere karşılık olarak inmiştir.

86-88. âyetlerde Peygamberlik görevinin kişinin dilemesine ve bu yolda çabalamasına bağlı olmayıp Allah'ın seçmesi, lütuf ve ihsanıyla verilen kutsal bir görev olduğu ifade edilmiştir. Âyette ise Hz. Peygamber'in (a.s) böyle bir istek taşımadığı ifade edilmektedir. Son iki âyette Rasûlullah'ın (a.s) şahsında müminlere hitap edilerek kafirlere arka çıkmamaları, tevhidde istikrar sağlamaları istenmektedir.

⁴³⁹ et-Taberî, VI, 349.

⁴⁴⁰ En'âm: 6/160; Neml: 27/89-90; Zilzal: 99/7-8.

⁴⁴¹ el-Kurtûbî, XIII, 364.

⁴⁴² et-Taberî, VI, 352-353.

2.6.2. Âyetlerden Çıkarılan Sonuçlar

Kıssa ayetlerinin içerdiği sonuçlara gelince:

- Allah'ın insanlara verdiği nimetler karşısında kişinin gururlanıp böbürlenmesi ve şımarmasını Allah sevmez.
- Allah'ın servetle güçlendirdiği kişiler, Allah'ın vermiş olduğu bu nimetine karşı nankörlük etmemeli, Allah'ın azgınlık yapanları ve kafirleri helak ettiğini unutulmamalıdır. Sûre de bu nokta da servet ahlakı ön planda tutulmuştur. Maddi güce ulaşan kişilerin nimetler karşısındaki tutumu şükretmek olmalıdır.
- Yine Allah'ın nimet verdiği kişilerin, Allah'ın onlara ihsanda bulunup nimet vermesi gibi başka insanlara karşı ihsanda bulunması gerektiği anlatılmaktadır. Sahip olunan nimetler, bozgunculukta kullanılmamalı, Allah'ın zalimlere olan gazabı hatırlanmalıdır. Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükretmeli, âhiret gününde yaptığı amellerden hesaba çekileceği unutmamalıdır.
- Herhangi bir servete sahip olamayan kişiler servet sahibi kişilere özenerek uygunsuz bir yolla serveti elde etmek için açgözlü olmamalıdır. İnsanlar kanaat ederek ellerinde bulunan nimetlerle yetinmeli, doğru yoldan ayrılmamalıdır. İman ve salih amelin dünyada sahip olunan nimetlerden daha kalıcı olduğu, buna ancak sabredenlerin ulaşacağı bilinmelidir.
- İlim ve irfan sahibi olan kimseler tarafından, Karun'un sahip olduğu servet ve ihtişamı isteyenlere, salih amel ve imanla Allah'ın âhirette vereceği nimetleri istemenin daha iyi olduğu hatırlatılmalıdır.
- Allah Karun'u azgınlığı, azgınlığı, inkarda diretmesi ve yeryüzünde bozgunculuk çıkardığından dolayı cezalandırmıştır. Karun gibi olmak isteyen kişiler, servetin varlığının her zaman kişi için olumlu sonuçlar doğurmayacağını bilmelidir. Bu âyette doğru davranış ve tutumlar övülmüş, yeryüzünde bozgunculuk ve inkârın yanlışlığı vurgulanmıştır.
- Mü'minlerin yapmış olduğu davranışlar teşvik edilmiş, mü'minlerin davranışlarının devamını ve bu davranışların en üst seviyeye ulaşmalarının yönteminin ancak erdemli davranışlar ve salih amelle olacağı belirtilmiştir. Erdemli davranışlar, bireyin hayatını olumlu mana da etkileyerek bu

davranışların diğer kişilerde yaygınlaşması toplumun tüm kesimlerine güzel bir netice ile sirayet etmektedir.

- Sûre de olumsuz kişisel özelliklerin hem kişide hem de toplum da yol açtığı yıkımlar gözler önüne serilmiştir. Bu noktada sünetullah olarak Allah'ın toplumsal kanunlarının ortaya çıkarmış olduğu netice ile karşılaşılmaktadır.
- Bu sûrede Hz. Musa kıssası ile Karun kıssası insanların ders çıkarmaları istenmektedir. Karun kıssası da servet ahlakının nasıl olması gerektiğini muhataplarına sunmaktadır.
- İnsanlar elinde bulunan nimetleri şuurlu bir şekilde harcamaları sonucu çıkarılmaktadır. Bilinçli olarak harcanan nimetler hem bireysel hem de toplumsal olarak düzen ve dengenin oluşmasına katkı sağlayarak devamın da toplumsal birlik oluşturmaktadır.
- Sûre de ders çıkarılması gereken tüm ilkeler asırlara örnek teşkil edecek niteliktedir. Gerek geçmiş olsun gerek şimdi veya gelecekte tüm insanlığa hitap eden evrensel ilkeler bu sûrenin içeriğinde olduğu gözlemlenmektedir. Bireyler bu evrensel ilkerlerden kendi hayatlarına bir pay çıkararak süregelen kişisel ve evrensel problemleri anlamlandırma ve çözüme kavuşturma cihetinde önemli bir adım atmış olacaklardır.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim insanlığa doğruyu gösterip, kötülükten alıkoymak için indirilmiştir. Kur'ân'da bulunan her mesaj insanın hayatına bizatihi yön verip onu şekillendirmektedir. Kur'ân âyetleri her açıdan birbirleriyle bağlantılıdır. Kur'ân'da âyetlerin ve sûrelerin yapısında, içeriğinde belirli bir ahenk, düzen ve münâsebet bulunmaktadır. Kur'ân'daki bazı âyetler belirli bir olay, durum veya Hz. Peygamber'e sorulan bir soru üzerine indirilmiştir.

Kasas sûresinde tevhid, vahiy ve âhiret gibi ana konular mevcuttur. Sûrede Firavun'un güç elindeyken yönetimi altında bulunan halkına zulmü ve akıbetinin kötü olması ve Hz. Musa'nın halkına yapılan zulme karşı verdiği mücadelenin sonucunun başarılı olması gibi mesajlar yer almıştır.

Karun kıssasında mal ve mülkün dünyanın geçici bir süsü olduğu ve yeryüzünde bozgunculuk yapanların kötü akıbeti gözler önüne serilmiştir. Ayrıca Karun kıssasında mümin zihniyeti ile inkârcı zihniyet arasındaki farklardan söz edilmiştir.

Müşriklerin Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'e (a.s) karşı olumsuz tutum ve davranışlarından, Ehl-i Kitabın olumlu davranışlarından söz edilmiştir. Kısaca Kasas sûresinde birçok bireysel ve toplumsal konu üzerinde durulmuştur.

Kasas sûresi çağlara ışık tutan birçok mesaj barındırmaktadır. Bu mesajlar incelendiği zaman güç ahlakı, sosyal ahlak, iktidar ahlakı, servet ahlakı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de yer alan her kıssa bir alanın ahlakını öğretmeyi amaçlamaktadır. Kur'ân muhatabına bir hikaye anlatmayı gaye edinmemektedir. Anlattığı kıssalarla muhataba sürekli ders vermeyi amaçlamaktadır. Kıssa ile muhatabın hayatını, karakterini ve aklını daima inşa etmektedir.

Kasas sûresinde en fazla yer alan konu Hz. Musa kıssasıdır. İnsanın korkuları, şaşkınlıkları, mücadelesi vb. durumlar Hz. Musa şahsında bu kıssada yer almaktadır.

Sûrenin son bölümünde ise Mekke'nin fethi müjdelenerek Hz. Peygamber'e (a.s) teselli verilmekte, Allah'tan başka Rab tanınmaması istenmekte, varlıkların yok olacağı ve hükümlanlığın yalnızca Allah'a ait olduğu belirtilerek sûre son bulmaktadır.

Sûrede dünya hayatının geçici olduğu, servet sahibinin Allah olduğu ve Allah katındaki ödülün dünya malından daha değerli olduğu bildirilmektedir. Hz. Musa kıssası ve Karun kıssası hem Mekkeli ileri gelenler hem de bu kesime imrenenler için ibretler ihtiva etmektedir.

Karun kıssasından sonraki gelen iki âyette ise yeryüzünde büyüklük taslamaktan ve fesatlık çıkarmaktan sakınanların ahirette felaha erecekleri, kötülük yapanların ise dengiyle cezalandırılacakları belirtilerek kıssadan çıkarılacak derslere işaret edilmektedir. Sûrede Allah'tan başka ilah olmadığı, O'nun zatından başka herşeyin yok olacağını bildiren tevhid akidesinin özeti şeklindeki âyetle sona ermektedir.

Kur'ân-ı Kerim insanlığa her daim yol gösterici olma özelliğini kıyamete kadar koruyacaktır. İnsanlar geçmişte yaşanmış olaylardan ibret alarak bunları kendi hayatlarına aksetmeleri ve neticede kendi yaşam rotalarını belirlemeleri beklenmektedir. Aksi halde hakikati görmeyerek gerçeklere yüz çevirmek önceki milletlerin düşmüş olduğu zillete kişileri sürükleyebilir. Bu noktada Kur'ân, kıssalar yoluyla kavimlerin âkıbetini ele alırken, yaşayan toplumlara kararlılıkla ibretleri misal vermekte ve onlardan ders almayanların kötü âkıbetle karşılaşacaklarını bildirmektedir.

Günümüzde teknolojik nimetlerin artarak devam etmesiyle bu açıdan zirveye ulaşan insanlık, diğer bir yönden ahlakî yozlaşmaya sürüklenmektedir. Geçmişte yok olmalarına sebep olacak kötülüklerin bir çoğu bugün sahip olunan nimetler neticesinde özgürlük adı altında işlenmektedir. İnsanların günümüzde doğayı hunharca kullanmaları, tüketim çılgınlığı, ekonomik dengesizlik gibi sorunlar medeniyetleri süratli bir şekilde yok oluşa itmektedir.

Kur'ân'ın ifadesiyle insanlar kendilerini değiştirmedikçe Allah da onlarda bulunanı değiştirmez. Yani olumlu manada değişmeye karşı inat eden toplumların yok olmasından söz etmektedir. Birbirlerine olumlu anlamda destek olan toplumlar her zaman yücelir ve yeryüzüne mirasçı olarak kalırlar.

Kur'ân toplumların iyileşmesinde en önemli etkenin peygamberlerin varisleri olarak âlimleri sorumlu tutmaktadır. Toplumdaki âlimler toplumdaki hastalıkları çözüme kavuşturarak toplumsal çöküntüyü engellemek durumundadırlar. Toplumda birbirinin ıslahı için çalışan insanlar her daim ayakta kalarak çöküntüye uğramaktan kurtulurlar.

KAYNAKÇA

- Akk, Halid Abdurrahman, *Usûlu't-Tefsir ve Kavâiduh* (2.bs), Dâru'n-Nafâis, Beyrut 1986.
- Ay, Mahmut, *Kur'ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak-Hz. Musa Kıssası Örneği-* (4. bs), Ensar Yayınevi, İstanbul 2019.
- Batar, Yusuf, "Kur'ân Kıssalarının Bazı Eğitsel Özellikleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 2017, 88.
- Beydâvi, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, (Çev.: Şadi Eren), Selsebil Yayınları, İstanbul 2011.
- Bilgiz, Musa, *Âyetler ve Sûreler Arası Münâsebet Said Havva Örneği*, Araştırma Yayınları, Ankara 2006.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatu'l-Müfessirîn I-II*, Ravza Yayınları, İstanbul 2008.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim el-Cu'fî, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim el-Cu'fî, *el-Câmiu's-sahîh*, Karınca&Polen Yayınları, İstanbul 2009.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, (20.bs.), TDV Yayınları, Ankara 2011.
- Çağrııcı, M., Dönmez, İ. K., Gümüş, S., ve Karaman, H., *TDV, Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri I-V*, DİB Yayınları, Ankara 2008.
- Çağrııcı, Mustafa, "Hayâ", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, XVI, 554-555
- Çağrııcı, Mustafa, "İffet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 506-507.
- Çelik, Yusuf, "Kur'ân'da İbadet", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 2014, 209.
- Demir, Şehmus, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik* (3.bs), Beyan Yayınları, İstanbul 2019.
- Demirci, Muhsin, "Esbâb-ı Nüzûl", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1995, XI, 360-361

- Demirci, Muhsin, *Kur'an Tarihi*, İFAV Yayınları (48.bs), İstanbul 2015.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, İfav Yayınları (48.bs), İstanbul 2016.
- Demirci, Sabri, "Kur'an Ayetleri Ve Sureleri Arasındaki Tenasüb (Fahruddin Razi'nin Tefsiri Mefatihü'l- Gayb Örneği)", *Ekev Akademi Dergisi*, 19(62), 2015, 152.
- Derveze, İzzet, *et-Tefsirü'l-Hadis I-VII*, (Çev.:Muharrem Önder), Ekin Yayınları, İstanbul 1997.
- Duman, Mehmet Zeki ve Altundağ, Mustafa, "Hurûf-ı Mukattaa", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1998, XVIII, 401-408
- Dursun, Turan, "Karun", *Kur'an Ansiklopedisi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1994, VII, 56
- Elik, Hasan; Coşkun, Muhammed, *Tevhit Mesajı Özlü Kur'an Tefsiri (2.bs)*, İFAV Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Ertuğrul, Resul, "Kur'ân'da Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu-II-", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4(7), Bayburt 2018.
- Ertuğrul, Resul, *Kur'ân'a Göre İnsanın Psiko-Sosyal Açından Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Fazlurrahman, "Kur'ân-ı Yorumlama", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 5 Ekim, 1987, 101.
- Feyizli, Hasan Tahsin, *Feyzü'l Furkan (1.bs)*, Server Yayınları, İstanbul 2017.
- Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, (2.bs), Ötüken Yayınları, İstanbul 1998.
- Gökkır, Bilal, *Meryem Sûresi Tefsiri Metin ve Yorum İncelemesi*, (1.bs), Fecr Yayınları, Ankara 2009.
- Gücüyener, Kübra, *Nüzûl Bağlamında Mümtehin Sûresinin Tefsiri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2019
- Günay, İlhami, *Kur'ân-ı Kerim Sûreleri Arasındaki Münasebet*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996.
- Gündüz, Ahmet, "Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Müsbet ve Menfi Etkisi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 2016, 98-101.

- Hanbel, Ahmed b. , *el-Müsned I-X*, Alemu'l Kütübi, Beyrut 1998.
- Harman, Ömer Faruk, “Karûn”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2001, (XXIV, 519).
- Harman, Ömer Faruk, “Fıravun”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 1996, XIII, 118-121.
- Harman, Ömer Faruk, “Musa”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2006, XXXI, 207.
- Işık, Mustafa Ali, *Hazin Tefsirinde Esbâb-ı Nüzûl*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- İtır, Nureddin, “Münâsebet İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Önemi”, *İslami İlimler Dergisi*, (Çev.: Eyyüp Yaka), 1(2), 2006, 219-245.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Zadü'l-Mesir Fi İlmi't-Tefsir I- VII*, (Çev.: Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul 2009.
- İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri I-XVI*, (Çev.: Bedrettin Çetiner, Bedir Karlığa), Çağrı Yay., İstanbul t.y, 6239.
- İbrahim, M., Ziyat, A. H., Abdülkadir, H., ve Neccar, M. A., *Mu'cemu'l Vâsît*, I-II cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996.
- İmamoğlu, M.Ragıp, *İmâm Ebû-Mansûr El-Maturidî ve Te'vilatu'l-Kur'ân'daki Tefsir Metodu*, (Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- İslamoğlu, Mustafa, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, (21.bs), Akabe Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.
- Kâdi, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzûl*, (Çev.: Salih Akdemir), (5.bs), Fecr Yayınları, Ankara 2016.
- Kureyşî, Ebu'l Fida, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri I-XVI*, (Çev.: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul t.y.
- Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferh, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân I-XIX*, (Çev.: M. Beşir Eryarsoy), (1.bs), Buruc Yayınları, İstanbul 2002.

- Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, (Çev: Yunus Bostancı), y.y,t.y.,1796.
- Kuzgun, Şaban (1997), “Haman”, *DİA* 436-437. TDV Yayınları, İstanbul.
- Koca, Ferhat, *İslam Hukuk MetodolojisindeTahsisi*, İSAM Yayınevi, İstanbul 1996.
- Mâtûrîdî es-Semerkandî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te'vîlâtü'l Kur'ân Tercümesi I-XVII*, (Çev.: Fadıl Aygân), Ensar Yayınları, İstanbul 2018.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhimu'l Kur'ân*, (Çev.: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İnsan Yayınları, İstanbul ty..
- Özler, Mevlüt, “Tevhid”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, 18-22.
- Nisâbûrî, Ebu'l Hasan Ali b. Ahmet el-Vahidi, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, , thk:Safvan Davudî, y.y, Medine 1990.
- Pak, Zekeriya, *Tefsir Usûlü*, (1.bs), Bilimsel Araştırma Yayınları, Ankara 2020.
- Pak, Zekeriya, *Kur'ân İlimleri ve Tefsir Tarihi*, (2.bs), Grafiker Yayınları, Ankara 2021.
- Polat, Fethi Ahmet, Ay, Mahmut, Koç, Mehmet Akif, Ünal, Mehmet, Okumuş, Mesut, Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb I-XXIII*, (Çev.: Lutfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Cafer Sadık Doğru), Akçağ Yayınları, Ankara t.y.
- Râğîb el-İsfahânî, Hüseyin b. Mufaddâl, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân I- II*, (Çev.: Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu), (5.bs), Yarin Yayınları, İstanbul 2019.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir I- VII*, (Çev.: Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Neşriyat, İstanbul 1990.
- Sâlih, Subhî, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlmi li'l-Melayîn, Beyrut 2014.
- Sarıkaya, Berat, "İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 2015, 92.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân I- II*, (Çev.: Hüseyin Avni Çelik), Hikmet Neşriyat Yayınları, İstanbul 1987.
- Suyûtî, Celaleddin İbn Abdurrahman, *Esbâbü'n-Nüzûl*, (Çev.: Abdulcelil Alpkıray), (3.bs), Semerkand Yayınları, İstanbul 2016.

- Suyûtî, Celaleddin İbn Abdurrahman, *Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzûl*, Mektebetun Yasin Yayınları, İstanbul t.y, 93.
- Suyûtî, Celaleddin İbn Abdurrahman, *Kur'ân Sûrelerinin Sıralanışındaki Sırlar*, (Çev.: Mustafa Karakoç), (2.bs), Rağbet Yayınları, İstanbul 2004.
- Süleyman, Mukâtil b., *Kur'an Terimleri Sözlüğü*, (Çev.: M. Beşir Eryarsoy), (2.bs), thk: Abdullah Mahmûd Şehhâte, İşaret Yayınları, İstanbul 2016.
- Sönmez, Mahmut, "Ebussuûd Efendi Tefsiri'nde Esbâb-ı Nüzûl", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 2018, 847.
- Şengül, İdris, "Kıssa", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, 498.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l Kadîr* I-V, Daru'l-Fikr Yay., Beyrut t.y.
- Şimşek, Mehmed Sait (1990), "*Esbâbu'n-Nüzûl*", *Şâmil İslam Ansiklopedisi* (II,431) İstanbul: Şamil Yayınları.
- Şimşek, Mehmed Sait, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, (4.bs), Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2021.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberî Tefsiri* I-IX, (Çev.: Kerim Aytekin, Hasan Karakaya), Hisar Yayınevi, İstanbul t.y.
- TDV, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara 2008.
- Tirmîzî, Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musa b. ed-Dahhâk, *Sünenü't Tirmîzî*, Dâru'l-Ğârbi'l-İslâmî, Beyrut 1998.
- Tok Fatih, Azimi Enayatullah, "Kısa Sûreler Arasındaki Münâsebet Üzerine Bir İnceleme: Tedrîcî Nüzûl Tevhîdî Mana", *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 6(1), 2020, 179,181.
- Topaloğlu, Bekir, "Âhiret", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1988, 543.
- Vahidî, Ebu'l-Hasan, *Esbâbü Nüzûli'l*, (Çev.: Necdet Çağıl, Necati Tetik), (1.bs) Ketebe Yayınları, İstanbul 2019.
- Yaşaroğlu, M. Kamil (), "Kasas Sûresi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 535-536.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili* I-X, Zehraveyn Yay., İstanbul t.y.

Yılmaz, Hasan, *Kur'ân'ın Konu Tertibi ve İçerik Tahlili (2.bs)*, Fecr Yayınları, Ankara 2019.

Yılmaz, Mehmet Faik, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münâsebet*, DİB Yay., İstanbul 2015.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf ân Hakâiki Ğavâmidi't Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, (Çev.: Ahmet Alim, Nedim Yılmaz, Mehmet Erdoğan, Adil Bebek, Avnullah Enes Ateş, Necdet Çağıl, Aydın Temizer, Nihat Uzun), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016.

Zerkeşî, İmam Bedrüddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (1.bs), Thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, I-IV, Dâru İhyâi Kutubu'l-Arabiyye, y.y, 1957, 35.

Zürkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilu'l-İrfân I- II*, Daru'l Hadis, Kahire 2001.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Esra TAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi-Eğitim Fakültesi (Kazım Karabekir)-İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Eğitimi/Öğretmenliği-
Y. Lisans Öğrenimi	Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	_____
Bilimsel Faaliyetleri	_____
İş Deneyimi	
Stajlar	_____
Projeler	_____
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	01.06.2022